

Sotningsutredningen

SOU 1998:45

Till statsrådet och chefen för Försvarsdepartementet

Regeringen beslutade den 19 december 1996 att tillkalla en särskild utredare för att se över frågor om en utveckling av sotningsväsendet.

Till särskild utredare förordnades landstingsrådet Rigmor Breidemalm.

Utredningen har antagit namnet Sotningsutredningen (Fö 1997:02).

Som sakkunniga har medverkat departementsrådet Maj Johansson, Försvarsdepartementet, departementsrådet Åke Sundin, Försvarsdepartementet och departementssekreteraren Herbert Silbermann, Närings- och Handelsdepartementet.

Som experter har medverkat direktören Ulf Boghammar, Sveriges Skorstensfejaremästares Riksförbund, ställföreträdande enhetschefen Lars Ekberg, Statens Räddningsverk, ingenjören Solveig Larsen, Sveriges Fastighetsägareförbund, sektionschefen Harald Ljung, Svenska Kommunförbundet och avdelningsrådet Per-Arne Sundbom, Konkurrensverket.

Sekreterare åt utredningen har varit hovrättsassessorn Karina Hellrup.

Utredningen får härmed överlämna sitt betänkande Sotning i framtiden (SOU 1998:45).

Till betänkandet fogas två särskilda yttranden av Ulf Boghammar och Harald Ljung.

Uppdraget är härmed slutfört.

Stockholm i mars 1998

Rigmor Breidemalm

/Karina Hellrup

Innehåll

Sammanfattning	5
Författningsförslag till utredningens huvudalternativ	7
1. Utredningsuppdraget	13
1.1 Utredningens arbete	13
1.2 Definitioner	13
2. Historisk tillbakablick	14
3. Gällande rätt m.m.	15
3.1 Bakgrund till nuvarande lagstiftning	15
3.2 Räddningstjänstlagen	16
3.3 Räddningstjänstförordningen.....	17
3.4 EG-rätt	17
3.4.1 Offentlig upphandling	18
3.4.2 Rådets direktiv 95/50/EEG ang samordning av förfarandet vid offentlig upphandling av tjänster	18
3.4.3 Utlåtande från kommissionen	19
3.5 Räddningstjänstutredningens förslag	19
4. Sotning och kontroll som brandförebyggande åtgärder	21
4.1 Sotbildning och brandrisker	21
4.1.1 Fastbränsleeldade anläggningar	21
4.1.2 Oljeeldade anläggningar	21
4.1.3 Imkanaler	22
4.2 Kontrollen.....	22
4.3 Sotningsobjekten	22
4.4 Frister för sotning och kontroll	23
4.4.1 Frister för olika sotningsobjekt	23
4.5 Inträffade bränder	23
4.6 Undersökningar	27
4.6.1 Mattsons undersökning	27
4.6.2 Petersons undersökningar.....	27
4.6.3 Sveriges Fastighetsägareförbunds undersökning	28
5. Sotningsväsendet.....	29
5.1 Allmänt	29
5.2 Aytalen mellan kommun och skorstensfejarmästare	30
5.3 Kostnader för sotning och kontroll	32
5.4 Skorstensfejarnas utbildning	32
5.5 Jämställdhet	33

6. Ansvar och kontroll i andra verksamheter	34
6.1 Renhållning	34
6.2 Bilprovning	34
6.3 Byggsektorn	34
6.4 Ventilationskontroll	35
6.5 Hisskontroll	35
6.6 Kompetenskrav på utövare	36
7. Konkurrens i sotningsväsendet	37
7.1 Etableringskontroll	37
7.2 Priskontroll	38
7.3 Konkurrensfördelar för sotningsföretagen	39
8. Erfarenheter från tidigare avvecklade monopol	41
9. Överväganden och förslag	43
9.1 Utgångspunkter	43
9.2 Allmänt	43
9.3 Brandrisk och behovet av brandförebyggande åtgärder	44
9.4 Inflytande och ansvar	45
9.5 Vilket system kan bäst tillgodose valfrihet och konkurrens?	47
9.5.1 Konkurrensproblem inom sotningsväsendet	47
9.5.2 En modifiering av dagens sotningsväsende ur ett konkurrensperspektiv	48
9.5.3 En avveckling av sotningsmonopolet ur ett konkurrensperspektiv	49
9.5.4 Utredningens sammanfattande bedömning	50
9.6 Utredningens huvudförslag	51
9.7 Modifiering av sotningsväsendet	53
9.8 Utbildning och kompetens	54
9.9 Särskilt om imkanaler och ventilationssystem	55
10. Konsekvenser	57
10.1 Upplösning av avtalen mellan kommun och skorstensfejarmästare	57
10.2 Kommunal näringsverksamhet och myndighetsutövning	61
11. Författningskommentar	63
12. Författningsändringar vid en modifiering av sotningsväsendet	65
12.1 Förslag till lag om ändring i Räddningstjänstlagen (1986:1102)	65
12.2 Förslag till förordning om ändring i Räddningstjänstförordningen (1986:1107) .	67
Särskilda yttranden	69
Bilaga 1 - Kommittédirektiv	75
Bilaga 2 - Utländska förhållanden	78

Sammanfattning

Utredningen har haft till uppgift att ge förslag på förändringar av sotningsväsendet. Förslagen skall innebära en ökning av fastighetsägarens inflytande över sotningen och befrämja en ökad konkurrens men får samtidigt inte försämra brandskyddet. Utredningen har haft att ge förslag dels på förändringar inom nuvarande sotningsväsende, dels förändringar som innebär en avveckling av sotningsmonopolet.

Allmänt om dagens förhållande

I dag svarar kommunen för att sotning sker regelbundet. Genom sotning skall eldstäder och andra fasta förbränningsanordningar, som inte är inrättade för eldning uteslutande med gas, och därtill hörande rökanaler samt imkanaler göras rena. I samband med sotningen skall det utföras en kontroll från brandskyddssynpunkt. Kontrollen skall avse det som har rengjorts jämte gaseldade anläggningar samt skorstenar, tak och därtill hörande byggnadsdelar. Sotningen och kontrollen skall utföras av en skorstensfejarmästare eller av en skorstensfejare som biträder skorstensfejarmästaren. Den kommunala nämnd som svarar för dessa frågor inom kommunen kan medge att sotning och kontroll utförs av annan om det avser en speciell anläggning eller ett enstaka avlägset beläget bostadshus. Skorstensfejarmästaren har rätt att få tillträde till bostaden, att få upplysningar och nödvändiga handlingar samt att få biträde av polismyndighet för att kunna utföra sotning och kontroll.

Det av utredningen förordade förslaget

Utredningen menar att det föreligger en brandrisk vid eldning med t.ex. ved och olja. Denna brandrisk skall förebyggas. Den skillnad som finns mellan olika eldningsslags brandrisk tillgodoses genom de frister, dvs. de tidsintervall mellan sotningstillfällena, som Statens Räddningsverk (Räddningsverket) beslutar. Eftersom både sotning och kontroll utgör brandförebyggande åtgärder skall de utföras även framledes. Däremot är utredningens huvudförslag att sotningsmonopolet skall tas bort. Det innebär att ansvaret för sotning och kontroll återförs från kommunen till fastighetsägaren samt att fastighetsägaren själv kan anlita någon som är kompetent och certifierad att utföra åtgärderna.

Sotning skall vidtas av samtliga ved- och oljeeldade anläggningar i samtliga fastigheter. I småhus med enfamiljshushåll kan rengöringen ske av fastighetsägaren eller av annan. Valet åligger ägaren själv. I andra bostäder och byggnader där det föreligger risk även för att tredje man kan drabbas skall sotning utföras av en för ändamålet kompetent person. Räddningsverket skall föreskriva om kraven för utbildning m.m. av utövaren samt genom råd och anvisningar informera om hur ofta det bör sotas.

Kontroll från brandskyddssynpunkt skall ske av samtliga ved-, olje- och gaseldade anläggningar i samtliga fastigheter. Kontrollen skall göras av en för ändamålet certifierad person. Utredningen menar att brandskyddsnivån skall höjas genom att kontrollen skall vara mer utförlig och grundlig än i dag. Räddningsverket skall meddela närmare föreskrifter om vad kontrollen skall innehålla samt om hur ofta kontrollen skall utföras.

Kontrollanterna skall vara certifierade enligt lagen om teknisk kontroll. Räddningsverket skall genom föreskrift ange de närmare kraven för utbildning, dvs. vilken teoretisk och praktisk kunskap samt annan lämplighet som de skall ha. Räddningsverket skall meddela föreskrifter om utbildningen samt säkra tillgången till utbildning.

Vid varje kontroll skall det utfärdas protokoll. Av protokollet skall anläggningens skick samt annat som kan vara av intresse ur brandskyddshänseende kunna utläsas. Om det vid kontrollen påvisas fel eller brister från brandskyddssynpunkt skall kontrollanten sända in protokollet till kom-

munen. I annat fall skall en anmälan om att kontroll utförts göras till kommunen. Kommunen kan därefter vidta erforderliga åtgärder t.ex. meddela eldningsförbud om felen eller bristerna inte åtgärdas.

Kommunen skall ha ett tillsynsansvar. Genom att den erhåller dels protokoll, dels anmälningar kan den på det sättet ha en god överblick över förhållandena inom kommunen och utifrån det själv besluta om nödvändiga följdåtgärder.

På regional respektive central nivå skall länsstyrelsen och Räddningsverket ha fortsatt tillsynsansvar.

Utredningen anser att eftersom fastighetsägaren har ett egenintresse av sin fastighet på olika sätt och av att förebygga olika risker, är det naturligt att han även ansvarar för att erforderliga åtgärder vidtas för att förebygga brand. Genom förslaget ges ägaren möjlighet att välja vem som skall utföra sysslan eller sysslorna och vid vilken tidpunkt det skall ske. Det innebär valfrihet och ökad servicenivå för den enskilde samt bidrar till ett effektivare system. Genom att brandskyddskontrollen skall vara mer grundlig och omfattande kommer brandskyddsnivån att förändras till det bättre.

Det modifierade systemet

I det modifierade systemet har kommunen fortsatt ansvar för sotning och kontroll. För att öka valfriheten för fastighetsägaren skall sotning och kontroll kunna utföras även av annan än skorstensfejarmästaren eller hans anställda. Det krävs dock att ägarna tar kontakt med kommunen för att få åtgärderna utförda av annan. Den som har kompetens att utföra sysslan skall dessutom medges att utföra sotningen, kontrollen eller båda åtgärderna själv.

Utredningen vill även att det skall bli enklare att erhålla kunskaperna i sotningsyrket. Det föreslås därför att anställningskravet till utbildningarna tas bort.

Det krav som anger att ledig anställning skall kungöras i Post- och Inrikes Tidning föreslår utredningen att det skall tas bort.

Genom att kommunen har ansvaret får den en annan möjlighet att se till att åtgärderna vidtas. Den kan tillgodose tillgången till tjänsten för kommunmedlemmarna. Kommunen har en annan möjlighet att påverka prisnivån. De föreslagna förändringarna kommer att innebära att fastighetsägarens inflytande indirekt ökar och att konkurrens i viss mån kan komma att införas. Utbildningsmöjligheterna förbättras.

Imkanaler

En imkanal är en del av ett ventilationssystem som betjänar ett kök. Matos och liknande passerar t.ex. via en fläkt till imkanalen. Merparten av imkanaler i bostadskök skall enligt dagens system sotas och kontrolleras en gång vart sjätte år.

För att en brand skall uppstå krävs en öppen låga. Det finns vanligtvis inte på dagens spisar. Inte heller finns det officiell statistik eller annat som visar att det sker några bränder i imkanaler.

Det sker i dag en funktionskontroll av ventilationssystem t.ex. i flerbostadshus och allmänna lokaler med stöd av förordningen (1991:1273) om funktionskontroll av ventilationssystem. Härigenom upprätthålls det en kontroll och i vissa fall en rengöring av ventilationssystem och därmed även imkanaler. De praktiska åtgärderna innebär i princip samma sak som en sotning och kontroll även om syftena med kontrollerna är olika. I allmänna lokaler sker det även en brandsyn med stöd av räddningstjänstlagen, vilken innebär att kontrollera att skäligen brandskyddsåtgärder vidtagits. Det måste därför vara tillräckligt med en åtgärd från samhällets sida vad avser kontroll och rengöring av imkanaler.

Utredningen föreslår att regleringen av sotning och kontroll vad avser imkanaler skall tas bort. Utredningen hävdar således och vill betona att brandrisken i imkanalerna som betjänar t.ex. restaurangköken är stor men att dessa kommer att kontrolleras genom den kontroll av brandskyddet som sker genom brandsynen.

Författningsförslag till utredningens huvudalternativ

1. Förslag till lag om ändring i räddningstjänstlagen (1986:1102)

Härigenom föreskrivs i fråga om räddningstjänstlagen (1986:1102) (omtryckt 1992:948) dels att 15 §, 17 §, 18 och 20 §§ skall ha följande lydelse
dels att det i lagen införs tre nya paragrafer 15 a §, 17 a och 17 b §§ av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

15 §

En sådan nämnd som avses i 10 § skall svara för att brandsyn *och sotning* utförs regelbundet.

En sådan nämnd som avses i 10 § skall svara för att brandsyn utförs regelbundet

15 a §

En ägare eller innehavare av byggnad eller anläggning skall se till att sotning och kontroll från brandskyddssynpunkt utförs regelbundet.

17 §

Genom sotningen skall eldstäder och andra fasta förbränningsanordningar, som inte är inrättade för eldning uteslutande med gas, och därtill hörande rökkanaler *samt imkanaler* göras rena. I samband med sotning skall det som rengörs samt skorstenar och tak med därtill hörande byggnadsdelar kontrolleras från brandskyddssynpunkt. Sådan kontroll skall också göras av kanalanslutna eldstäder och andra fasta förbränningsanordningar, som är inrättade uteslutande med gas, och av därtill hörande avgaskanaler. En tillsynsmyndighet kan besluta om kontroll av brandskyddet också i andra fall
Sotning och kontroll enligt första stycket av brandskyddet skall utföras av skorstensfejarmästare eller skorstensfejare som biträder skorstensfejarmästaren. En sådan nämnd som avses i 10 § får i fråga om speciella anläggningar och enstaka avlägset belägna bostadshus medge att någon annan utför sotningen och kontrollen.

Genom sotningen skall eldstäder och andra fasta förbränningsanordningar, som inte är inrättade för eldning uteslutande med gas, och därtill hörande rökkanaler göras rena.

Sotning skall utföras av den person som uppfyller kraven på kompetens enligt föreskrifter som meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer och som utsetts av ägaren eller innehavaren av byggnaden eller anläggningen.

Om sotningen avser ett objekt i enfamiljshus kan sotningen utföras av ägaren eller innehavaren av byggnaden eller anläggningen eller av annan som denne bestämmer.

17 a §

Kontroll från brandskyddssynpunkt skall göras av det som rengörs genom sotning enligt 17 § samt skorstenar och tak med därtill hörande byggnadsdelar. Sådan kontroll skall också göras av kanaanslutna eldstäder och andra fasta förbränningsanordningar, som är inrättade för eldning uteslutande med gas, och av därtill hörande avgaskanaler.

En tillsynsmyndighet kan besluta om kontroll av brandskyddet också i andra fall.

Kontrollen skall utföras av en person som har fått ett godkännande av ett organ som ackrediterats för detta ändamål enligt 14 § lagen (1992:1119) om teknisk kontroll och som utsetts av fastighetsägaren eller innehavaren av byggnaden eller anläggningen.

Vid kontroll skall ett protokoll upprättas. Om det vid kontrollen föreligger fel eller brister från brandskyddssynpunkt skall den som utför kontrollen sända in protokoll från förrättningen till kommunen. I annat fall skall en anmälan lämnas till kommunen om att kontroll har utförts.

17 b §

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om kontrollen från brandskyddssynpunkt och om kraven för utbildning av de som skall utföra brandskyddskontrollen.

18 §

Kommunfullmäktige får föreskriva att avgift skall erläggas för brandsyn, *sotning och kontroll av brandskyddet enligt 17 §*

Kommunfullmäktige får föreskriva att avgift skall erläggas för brandsyn.

19 §

Den som förrättar brandsyn *och den som utför sotning och kontroll av brandskyddet enligt 17 §* har rätt att få tillträde till den anläggning som berörs. De har också rätt att få de upplysningar och handlingar som de behöver.

Polismyndigheten skall lämna det biträde som behövs.

Den som förrättar brandsyn har rätt att få tillträde till den anläggning som berörs och att få de upplysningar och handlingar som *behövs*.

Polismyndigheten skall lämna det biträde som behövs.

Regeringen får meddela föreskrifter om frister för brandsyn, *sotning* och kontroll av brandskyddet enligt 17 § och om förbud helt eller delvis mot eldning utomhus samt om liknande förebyggande åtgärder mot brand. Regeringen får överlåta åt en myndighet eller åt kommun att meddela sådana föreskrifter.

Regeringen får meddela föreskrifter om frister för brandsyn, *kontroll av brandskyddet enligt 17 a §* och om förbud helt eller delvis mot eldning utomhus samt om liknande förebyggande åtgärder mot brand. Regeringen får överlåta åt en myndighet eller åt kommun att meddela sådana föreskrifter.

Denna lag träder i kraft...

2. Förslag till förordning om ändring i räddningstjänstförordningen (1986:1107)

Härigenom föreslås i fråga om räddningstjänstförordningen (1986:1107) (omtryckt 1995:502) dels att 22 §, 25 och 31 §§ skall ha följande lydelse
dels att det i förordningen skall införas två nya paragrafer 22 a och 22 b,
dels att 23-24 §§, 26, 29 och 30 §§ skall upphävas.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

22 §

Statens räddningsverk skall meddela föreskrifter om hur ofta sotning och kontroll enligt 17 § räddningstjänstlagen (1986:1102) skall göras. Kommunen får meddela föreskrifter om kortare frister.

Statens räddningsverk skall meddela *föreskrifter om hur brandskyddskontrollen enligt 17 a § räddningstjänstlagen (1986:1102) skall utföras samt om hur ofta den skall göras*. Kommunen får meddela föreskrifter om kortare frister.

22 a §

Till sådan person som skall utföra kontrollen får endast den godkännas som har den utbildning och erfarenhet som är erforderlig. Ett beslut om behörighet skall vara tidsbegränsat.
Statens räddningsverk får meddela föreskrifter om krav på kompetens för de personer som skall utföra sotningen enligt 17 § räddningstjänstlagen (1986:1102) och brandskyddskontrollen.

23 §

Den eller de kommunala nämnder som ansvarar för räddningstjänsten skall föra en förteckning över de byggnader och anläggningar i kommunen där sotning och kontroll enligt 17 § räddningstjänstlagen (1986:1102) skall göras. För varje byggnad och anläggning skall antecknas hur ofta sotning och kontroll skall göras, genomförda sotningar och kontroller samt de förelägganden och förbud som har meddelats.

24 §

I kommunen skall finnas ett eller flera sotningsdistrikt med en skorstensfejarmästare för varje distrikt.

En skorstensfejarmästare skall ha avlagt ingenjörsexamen för skorstensfejare.

När en skorstensfejarmästare skall utses, skall kungörelse om det införas i Post- och Inrikes Tidningar. I kungörelse skall anges när ansökan senast skall ha kommit in.

25 §

Statens räddningsverk skall *inrätta utbildningslinjer som leder fram till skorstensfejarexamen, teknikerexamen och ingenjörsexamen för skorstensfejare. För varje linje skall finnas en utbildningsplan som verket fastställer.*

Statens räddningsverk skall *meddela föreskrifter om utbildning för den som skall utföra sotning och kontroll från brandskyddssynpunkt. Statens räddningsverk skall se till att sådan utbildning finns att tillgå.*

26 §

Behörig att antas till skorstensfejarlinjen är den som

1. är anställd inom sotningsverksamheten,
2. har genomgått nationellt program i gymnasieskolan eller har antagits till ett individuellt program i gymnasieskolan som innefattar yrkesutbildning till skorstensfejare.

28 §

Behörighet att antas till teknikerlinjen är den som

1. är anställd inom sotningsverksamheten
2. har lägst betyget Godkänd i kärnämnen svenska språket /svenska eller andra språk och matematik efter genomgången nationellt program i gymnasieskolan eller har förvärvat motsvarande kunskaper på annat sätt,
3. har avlagt skorstensfejarexamen,
4. har tjänstgjort i sotningsverksamheten i minst ett år därefter.

29 §

Behörig att antas till ingenjörslinjen för skorstensfejare är den som

1. är anställd inom sotningsverksamheten,
2. har avlagt teknikerexamen,
3. har tjänstgjort i sotningsverksamheten i minst ett år därefter.

30 §

Statens räddningsverk beslutar om antagning till utbildningar och utfärdar bevis om genomgången utbildning.

Om det finns särskilda skäl, får verket medge undantag från antagningskraven.

31 §

Upptäcks i samband med räddningstjänst, brandsyn *eller sotning* en brist eller ett missförhållande som kan leda till en annan olyckshändelse än brand, skall räddningsledaren eller den som förrättar brandsynen eller utför sotningen underrätta den ansvariga myndigheten om förhållandet.

Upptäcks i samband med räddningstjänst eller brandsyn en brist eller ett missförhållande som kan leda till en annan olyckshändelse än brand, skall räddningsledaren eller den som förrättar brandsynen underrätta den ansvariga myndigheten om förhållandet.

31 a §

Den som är medborgare i ett medlemsland i Europeiska unionen och har behörighet för befattning inom räddningstjänst eller inom verksamhet för brandsyn *eller sotning* på grund av examens-, utbildnings- eller kompetensbevis över behörighetsgivande högre utbildning från ett annat medlemsland i Europeiska unionen än

Den som är medborgare i ett medlemsland i Europeiska unionen och har behörighet för befattning inom räddningstjänst eller inom verksamhet för brandsyn på grund av examens-, utbildnings- eller kompetensbevis över behörighetsgivande högre utbildning från ett annat medlemsland i Europeiska unionen än Sverige,

Sverige, skall på ansökan hos Statens räddningsverk få motsvarande behörighet här i landet om sökanden uppfyller villkoren enligt Räddningsverkets föreskrifter. Motsvarande gäller för utbildningar från övriga länder för vilka avtalet om Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES-avtalet) trätt i kraft.

Räddningsverket skall meddela beslut i sådana ärenden senast fyra månader efter det att alla handlingar som gäller den sökande har framlagts. Räddningsverket skall se till att den sökande får den kännedom om svenska författningar som är nödvändig för att utöva yrket. Om det behövs, skall Räddningsverket även anvisa den sökande möjlighet att inhämta de kunskaper i svenska språket som krävs för att utöva yrket.

skall på ansökan hos Statens räddningsverk få motsvarande behörighet här i landet om sökanden uppfyller villkoren enligt Räddningsverkets föreskrifter. Motsvarande gäller för utbildningar från övriga länder för vilka avtalet om Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES-avtalet) trätt i kraft.

Räddningsverket skall meddela beslut i sådana ärenden senast fyra månader efter det att alla handlingar som gäller den sökande har framlagts. Räddningsverket skall se till att den sökande får den kännedom om svenska författningar som är nödvändig för att utöva yrket. Om det behövs, skall Räddningsverket även anvisa den sökande möjlighet att inhämta de kunskaper i svenska språket som krävs för att utöva yrket.

82 §

Beslut i frågor om antagning till utbildning enligt 15 och 30 §§ får överklagas hos Överklagandenämnden för totalförsvaret. Nämndens beslut får inte överklagas.

Beslut i frågor om antagning till utbildning enligt 15 § får överklagas hos Överklagandenämnden för totalförsvaret. Nämndens beslut får inte överklagas.

Denna förordning träder i kraft...

1. Utredningsuppdraget

Utredningens direktiv (Dir 1996:115) innebär ett uppdrag att föreslå förändringar av sotningsväsendet som utan att negativt påverka brandskyddet, befrämjar en ökad konkurrens och utvecklar fastighetsägarens inflytande över sotningen av den egna fastigheten.

Enligt direktiven skall utredaren analysera två alternativa förslag dels avseende förändringar inom ramen för befintliga ansvarsförhållanden, dels förändringar som innebär en avveckling av sotningsmonopolet.

Det ena alternativet innebär att modifiera och utveckla den nuvarande ordningen för sotningen. Syftet skall vara att belysa hur sotningsväsendet med bibehållna ansvarsförhållanden skulle kunna utvecklas i fråga om konkurrenspåverkan och fastighetsägarens inflytande på verksamheten. Härvid skall analyseras hur en övergång till tidsbegränsade avtal för skorstensfejarmästarna kan ske samt hur anbudsupphandling och priskonkurrens vid utseende av skorstensfejarmästare kan utvecklas. Utredaren skall vidare ta upp frågan om det skall gå att välja en annan entreprenör än den kommunen utsett och om fastighetsägarens inflytande på förrättningen i övrigt kan förstärkas.

Det andra alternativet innebär en avveckling av sotningsmonopolet. Förslag på hur den framtida ansvars- och uppgiftsfördelningen mellan fastighetsägaren, entreprenören och kommunen skall beskrivas och det skall anges vilka behov av utbildning och auktorisation av entreprenör och brandskyddskontrollanter förändringarna kan föranleda. Det skall särskilt utredas om de nu gällande avtalen mellan kommunen och skorstensfejarmästaren kan upplösas. Behov av imkanalers sotning och kontroll skall prövas.

De konsekvenser som de två förslagen kan medföra skall redovisas jämte finansiering.

Direktiven framgår i sin helhet av bilaga nr 1.

1.1 Utredningens arbete

Utredningen har sammanträtt med de sakkunniga och experter som är knutna till utredningen. Utredningen har vidare varit i kontakt med företrädare för Räddningsverket, Boverket och Naturvårdsverket. Brandcheferna och skorstensfejarmästarna i Malmö, Eskilstuna och Åre samt även de kommunala företrädarna i Eskilstuna och Åre har besökts. Utredningen har sammanträtt med olika företrädare för Sveriges Skorstensfejaremästares Riksförbund, enskilda skorstensfejare samt deltagit vid sotningsförrättningar och besökt Statens räddningsverks (Räddningsverkets) skolan i Rosersberg. Vidare har utredningen varit i kontakt med Riksförbundet för Sveriges Ventilationsrengörare (RSVR), Funktionskontrollanterna i Sverige (FUNKIS), företrädare för certifieringsorganet SWEDCERT, företrädare för styrelsen för ackreditering och teknisk kontroll (SWEDAC), enskilda företagare inom branschen för ventilationsrengöring och kontroll, företrädare för Svenska Brandförsvarsföreningen, företrädare för Trosa Bostäder Aktiebolag, företrädare för Sveriges Allmännyttiga Bostadsföretag (SABO), Kommunalarbetareförbundet, en uppfinnare samt olika engagerade privatpersoner och fastighetsägare.

Samråd har även skett med Byggkvalitetsutredningen (N 1996:07) och Räddningsverksutredningen (Fö 1996:10).

1.2 Definitioner

Utredningen har valt att i arbetet benämna den rengöring som utförs av eldstäder m.m. som sotning. Den kontroll som skall ske från brandskyddssynpunkt benämns kontroll.

2. Historisk tillbakablick

Sotningsverksamhetens främsta syfte är och har varit att förebygga brand. Redan under 1100-talet var elden fruktad i dåtidens träbebyggelse. De stora bränderna i städerna och framförallt bränderna i Stockholm kom att skapa ett behov av sotning.

Sotningen började växa fram främst i städerna eftersom behovet där var större än på landsbygden. I städerna stod husen tätt och var ofta byggda i trä. Även de tidigaste rökkanalerna var gjorda av trä. Problemet med sot blev mer påtagligt i och med att spjäll infördes i skorstenen. Härav följde en kraftig sotbeläggning och ett minskat drag. För att eliminera riskerna för eld i sotet och återställa dragförhållandena var man tvungen att börja rengöra från sot.

De första bestämmelserna om sotning torde ha kommit i början av 1600-talet. Gustav II Adolf föreskrev i en kunglig stadga från år 1619 om sotning. Den äldsta kända förordningen angående själva sotningsarbetets utförande samt ersättningen härför är 1702 års "Förordning och taxa för Skårstens-Fäijare" som år 1733 ersattes av "Ordning angående sotande i Stockholms stad" vilka lade grunden för sotningen som ett brandförebyggande arbete. Grunden för sotningsväsendets organisation lades i författningar redan åren 1661 och 1675.

Skorstensfejarmästaren tillsattes av en myndighet, politiekollegiet, vilket fick till följd att sotningsväsendet fick en halvofficiell ställning. Med anledning härav blev sotningsväsendet aldrig ett skråväsende även om en skråliknande organisation tillämpades. Politiekollegiet godkände fram till år 1855 i Stockholm, därefter överståthållarämbetet, vem som skulle vara ansvarig skorstensfejarmästare över ett område som rekommenderades av skorstensfejarämbetet. Det ansågs som viktigt att en myndighet hade en viss kontroll över verksamheten eftersom det var viktigt för brandsäkerheten.

1874 års brandstadga för rikets städer innehöll ett fåtal regler om sotning. Det skulle för varje stad finnas en brandordning som skulle antas av fullmäktige och fastställas av länsstyrelsen. Det var tvingande för städerna att ha brandordningar då detta var ett led i att undvika omfattande bränder. Det skulle finnas ett erforderligt antal sotare som antogs och entledigades av polismyndigheten.

En mera detaljerad reglering om sotningsväsendet antogs genom 1923-års brandstadga. En stad skulle indelas i sotningsdistrikt och indelningen skulle anges i brandordningen. För varje distrikt förordnades en anställd yrkesutbildad skorstensfejare. För att erhålla anställning som skorstensfejare krävdes fackskoleutbildning och viss tids erfarenhet i yrket. När en skorstensfejarbefattning var ledig skulle den kungöras i allmänna tidningar.

Det låg skorstensfejaren eller en hos honom anställd att utföra all erforderlig sotning. Detta arbete fick inte utföras av någon annan såvida det inte var fråga om sotning i en fabrik eller annan anläggning med fristående skorsten med rökgångar och kanaler där brandchefen hade givit sitt tillstånd till undantag. Skorstensfejarna erhöll monopol på utförandet av den erforderliga sotningen i städerna.

Vid sotningsförrättningen skulle eldstad, mur, rör, tak och skorsten kontrolleras. Brandchefen skulle underrättas om en felaktighet upptäcktes. Om sotaren nekades tillträde till bostaden kunde polismyndigheten lämna handräckning. Dessa bestämmelser gällde för stad men de kunde efter ett särskilt beslut bli tillämpliga för landskommun. På landsbygden låg sotningsskyldigheten fastighetsägaren.

År 1944 antogs en ny brandstadga. Enligt denna var sotningen obligatorisk enbart i städer, köpingar och motsvarande. Skorstensfejaren hade ställning som fri yrkesutövare med viss monopolrätt. Kommunerna fick själva besluta om sotningsväsendet skulle utföras i kommunal regi eller ej. I sotningsmonopolet ingick endast den föreskrivna sotningen och inte sotning som skedde ur ren driftsekonomisk synpunkt. Någon förändring av sotningsväsendet innebar lagstiftningen inte.

År 1962 antogs en ny brandlag och en ny brandstadga. Det nya var främst att det infördes

obligatorisk sotning även på landsbygden. I praktiken betydde det endast en stadfästelse av rådande förhållanden. Den regel som sade att kommunen fick återkalla ett godkännande eller häva anställningsavtal om skorstensfejare inte befanns vidare lämplig ströks. Varje kommun skulle indelas i distrikt och det skulle finnas en skorstensfejare för varje distrikt. De brandsynenämnder som tidigare besökte hemmen avskaffades varefter endast skorstensfejarmästaren gjorde detta.

Brandsynen indelades i tre olika kategorier nämligen regelbunden brandsyn, eldstadsbrandsyn och särskild brandsyn. Den regelbundna brandsynen motsvarar i stort sett den brandsyn som finns idag. Den utfördes i offentliga lokaler av brandchefen eller ett brandbefäl. Eldstadsbrandsynen utfördes av skorstensfejarmästaren i samband med föreskriven sotning. Fristen mellan sotningarna angavs i brandordningarna. Det angavs dock i brandstadgan en längsta frist på två år. Det föreskrevs att skorstensfejarmästaren vid eldstadsbrandsynen skulle undersöka om det fanns någon brandfarlig felaktighet på eldstad eller det som sotades eller på skorsten, tak eller därtill hörande byggnadsdelar. Den särskilda brandsynen kunde utföras antingen av brandchef, brandbefäl eller av skorstensfejarmästaren beroende på vad som behövde undersökas och skedde för att utröna om fara för brand förelåg. Protokoll skulle utfärdas vid samtliga brandsyner.

Enligt brandstadgan hade skorstensfejarmästaren även andra uppgifter än den föreskrivna sotningen. Skorstensfejarmästaren skulle bl.a. på anmodan av brandchefen utföra de undersökningar på förbränningsanordningar m.m. som erfordrades för att utröna brandfara, föra förteckning över byggnader m.m. samt på kallelse biträda vid annan brandsläckning.

1974 års brandlag innebar i första hand den förändringen att det kommunala brandförsvarets uppgifter utökades att omfatta även andra räddningsinsatser än brandsläckning. Vad avser sotning föreskrevs direkt i lagen att skorstensfejarna skulle biträda myndigheter och enskilda inom kommunen med råd och anvisningar rörande förhållanden som kunde bli föremål för eldstadsbrandsyn. 1962-års brandstadga gällde fram till dess att räddningstjänstförordningen trädde i kraft år 1987.

3. Gällande rätt m.m.

3.1 Bakgrund till nuvarande lagstiftning

Räddningstjänstlagen (1986:1102) trädde i kraft den 1 januari 1987. Genom denna upphävdes brandlagen av år 1974 och brandstadgan av år 1962.

I utredningen "Effektiv räddningstjänst" (SOU 1983:77) som låg till grund för lagen föreslog räddningstjänstkommittén bl.a. att sotningsverksamheten skulle ha till uppgift att hindra uppkomst och spridning av brand samt främja en god energihushållning.

Räddningstjänstkommittén framhöll att sotningsväsendet spelade en betydelsefull roll men borde inte hänföras till räddningstjänsten och därmed inte regleras i lagstiftningen om samhällets räddningstjänst. Sotningsverksamheten borde istället regleras i en speciell lagstiftning. Räddningstjänstkommittén menade att för detta talade framför allt att det fanns en strävan att förändra verksamheten i riktning mot ett ökat energisparande. Vad gällde driftsformen uttalades att organisationen även fortsättningsvis kunde bestämmas av kommunen som skulle ha ansvaret för verksamheten. Skorstensfejarmästaren skulle ha ensamrätt på att utföra sotningen men ett obligatorium för annat än den traditionella sotningen förordades inte eftersom det ansågs att något annat var ett alltför långtgående ingrepp i den enskildes förhållande. Endast den traditionella sotningen skulle inrymmas i monopolet.

Departementschefen uttalade i propositionen 1985/86:170 s 26 ff bl.a. att sotningsverksamheten skulle vara organiserad och bedrivas på samma sätt som tidigare. Han underströk att den obligatoriska sotningen inte gjordes i något annat syfte än det brandförebyggande.

Räddningstjänstlagen utformades i enlighet därmed.

I motioner till riksdagen med anledning av förslaget framfördes bl.a. att regleringen av sotningsväsendet var föråldrat, att sotningsverksamheten borde bedrivas i konkurrens mellan fristående i behörig ordning auktoriserade skorstensfejare samt att sotningsfristerna inte tog hänsyn till olika behov av sotning. Försvarsutskottet menade (FöU 1986/87:2 s 22 f) emellertid att sotning borde betraktas som en brandförebyggande åtgärd och att det var naturligt att kommunerna hade ett särskilt ansvar för detta område.

3.2 Räddningstjänstlagen

Räddningstjänstlagen innehåller föreskrifter om hur samhällets räddningstjänst skall organiseras och bedrivas, om olycks- och skadeförebyggande åtgärder samt om rättigheter och skyldigheter för enskilda.

Varje kommun skall svara för att åtgärder vidtas så att bränder och skador till följd av bränder förebyggs. I varje kommun skall det finnas räddningskår och en eller flera nämnder för räddningstjänsten. Räddningskåren består av en räddningschef och av en eller flera räddningsstyrkor. Som förebyggande åtgärder mot brand inom kommunen skall den kommunala nämnden svara för att brandsyn och sotning utförs regelbundet.

Brandsyn är en kontroll av att skäligen brandskyddsåtgärder vidtagits. Brandsyn skall avse kontroll av byggnader eller anläggningar som regeringen eller myndighet som regeringen utser har bestämt. Regelbunden brandsyn sker av offentliga lokaler, vilket följer av räddningstjänstförordningen, som t.ex. flygplatser, sjukhus och teatrar. Vid brandsyn kontrolleras det som inte kontrolleras i samband med sotning. Räddningsverket har av regeringen bemyndigats att meddela föreskrifter om hur ofta brandsyn skall ske. Det rör sig om intervaller på mellan ett till sex år. Brandsynen utförs av särskilda brandsynförrättare. Brandsynförrättare skall lägst ha avlagt brandförmansexamen samt genomgått Räddningsverkets utbildning av brandförmän i förebyggande åtgärder mot brand.

Genom sotning skall eldstäder och andra fasta förbränningsanordningar, rökkanaler och imkanaler göras rena. I samband med sotningen skall det som rengörs jämte skorstenar, tak och därtill hörande byggnadsdelar kontrolleras från brandskyddssynpunkt. Sådan kontroll skall även utföras av kanalanslutna eldstäder som är inrättade för eldning uteslutande med gas samt av avgaskanaler.

Sotningen och brandskyddskontrollen skall utföras av en skorstensfejarmästare eller en skorstensfejare som biträder honom. Kommunen kan endast vad gäller speciella anläggningar och enstaka avlägset belägna bostadshus medge att någon annan utför sotningen och kontrollen.

Skorstensfejare äger rätt att få tillträde till anläggningen som skall sotas och kontrolleras. Om skorstensfejaren nekas har denne rätt att få biträde av polis. Den som underlåter att ge upplysningar eller att lämna ut handlingar eller uppgifter som är av särskild vikt för att tillsyn, t.ex. kontroll av brandskydd i samband med sotning skall kunna utföras kan ådömas böter med stöd av 58 § räddningstjänstlagen.

Av 11 § 1 st framgår att uppdrag att besluta på nämndens vägnar inte får omfatta förelägganden eller förbud vid vite eller verkställande av åtgärd på den försumligen bekostnad. Enligt 2 st i paragrafen får nämnden meddela den som fullgör uppgifter åt nämnden utan att vara tjänsteman hos kommunen befogenhet att på nämndens vägnar meddela i verksamheten erforderliga förelägganden och förbud.

Av 41 § räddningstjänstlagen framgår att ägare eller innehavare av byggnader eller andra anläggningar i skäligen omfattning skall hålla utrustning för släckning av brand och för livräddning vid brand eller annan olyckshändelse och i övrigt vidta de åtgärder som behövs för att förebygga brand och i övrigt hindra eller begränsa skador till följd av brand. Paragrafen ligger till grund för den kontroll av brandskyddet som ska utövas vid brandsyn och sotning.

I kommunen ansvarar en eller flera nämnder för räddningstjänsten. Nämnden har den omedelbara tillsynen av efterlevnaden av räddningstjänstlagen. Inom länet utövar länsstyrelsen tillsynen samt centralt utövas tillsynen av Räddningsverket.

3.3 Räddningstjänstförordningen

Av räddningstjänstförordningen (1986:1107) framgår att Räddningsverket meddelar föreskrifter om hur ofta sotning och kontroll skall ske. Kommunen har dock möjlighet att meddela föreskrifter om kortare frister.

Den kommunala nämnden skall föra en förteckning över byggnader m.m. som skall sotas och kontrolleras. Häri skall vidare preciseras hur ofta sotning och kontroll skall ske, vad som gjorts samt eventuella förelägganden och förbud som meddelats.

En skorstensfejarmästare ansvarar för ett distrikt som utgörs av hela eller en del av kommunen.

När en skorstensfejarmästare skall utses skall kungörelse ske i Post- och Inrikes Tidningar.

För att kunna antagas till den utbildning som Räddningsverket inrättat krävs att den som skall antagas är anställd i ett sotningsföretag samt att han genomgått gymnasieutbildning.

3.4 EG-rätt

Sveriges medlemskap i den Europeiska unionen innebar nya rättsliga förutsättningar för det svenska samhällslivet. En viktig del av det nya systemet är konkurrensrätten. EG:s konkurrensregler är ett medel för att förverkliga Romfördragets syfte att skapa en gemensam integrerad marknad som bygger på konkurrens mellan självständiga företagsenheter samt att främja den ekonomiska utvecklingen.

Den främsta svenska lagstiftningen som reglerar detta område är konkurrenslagen (1993:20). Den bygger i huvudsak på EG:s gemensamma konkurrensregler. Konkurrensen skall innebära en tävlan på lika villkor. Konkurrenslagen innehåller två förbud, ett mot samarbete mellan företag som märkbart påverkar konkurrensen (6 §) och ett mot missbruk av dominerande ställning (19 §).

Medlemsländerna i EU skall undanröja hinder genom samordnade åtgärder så att det blir en jämn utveckling, jämvikt i handelsutbytet och en sund konkurrens samt driva en gemensam handelspolitik som skall leda till en gradvis avveckling av restriktioner i den internationella handeln. Dessa jämte övriga mål skall uppnås genom den ekonomiska gemenskapen.

Det finns inget direkt förbud i Romfördraget mot monopol även om monopol måste anses som mindre önskvärda. Hinder mellan medlemsstaterna för fri rörlighet för personer, tjänster och kapital skall avskaffas. Likaså skall all diskriminering p.g.a. nationalitet avskaffas. I Romfördraget regleras om etableringsrätt med vilket menas att medborgare skall fritt få etablera sig på ett annat lands territorium och kunna etablera kontor, filialer eller dotterbolag, starta och utöva verksamhet som egenföretagare, bilda och driva företag på de villkor som etableringslandets lagstiftning föreskriver för de egna medborgarna. Någon inskränkning får inte förekomma. Av artikel 55 framgår att dessa bestämmelser inte omfattar verksamhet som hos medlemsstaten är förenad med offentlig makt. Bestämmelser kan dock få ge vika för lagar och andra författningar som grundas på hänsyn till allmän ordning, säkerhet eller hälsa. Detta framgår av artikel 56 i Romfördraget.

Alla inskränkningar beträffande tillhandahållande av tjänster skall avvecklas. Artikel 56 har här motsvarande tillämpning.

Förfaranden som kan påverka handeln mellan medlemsstater och som har till resultat att hindra begränsa eller snedvrیدا konkurrensen genom att inköps- eller försäljningspriser indirekt eller direkt har fastställts, är oförenliga med den gemensamma marknaden.

Av artikel 90 i Romfördraget framgår följande.

1. Medlemsstaterna skall beträffande offentliga företag och företag som de beviljar särskilda exklusiva rättigheter inte vidta och inte heller bibehålla någon åtgärd som strider mot reglerna i detta fördrag, i synnerhet artikel 6 samt art 85-94.

2. Företag som anförtrotts att tillhandahålla tjänster av allmänt ekonomiskt intresse eller som har karaktären av fiskala monopol skall vara underkastade reglerna i detta fördrag, särskilt konkurrensreglerna, i den mån tillämpningen av dessa regler inte rättsligt eller i praktiken hindrar att de särskilda uppgifter som tilldelats dem fullgörs. Utvecklingen av handeln får inte påverkas i en omfattning som strider mot gemenskapens intresse.

3. Kommissionen skall säkerställa att bestämmelserna i denna artikel tillämpas och, när det är nödvändigt, utfärda lämpliga direktiv eller beslut vad avser medlemsstaterna.

3.4.1 Offentlig upphandling

Lagen (1992:1528) om offentlig upphandling är ett övergripande regelverk för offentlig upphandling. Vid statlig upphandling över 1,3 milj kr och för kommun och landsting 1,8 milj kr skall reglerna i enlighet med vad som föreskrivs i lagen tillämpas. Vid upphandling såväl under som över de angivna värdena skall en affärsmässig upphandling ske. Lagen styr hur en upphandling skall göras med hänsyn till former för anbuds konkurrens, tidsperioder, annonsering och val av anbudsgivare m.m. Kort kan sägas att upphandlingar över de angivna värdena är mer formbundna än övriga upphandlingar. Ett syfte med lagen är att handeln mellan länderna ska underlättas vilket bl.a. ger bättre möjlighet till ökad konkurrens.

Ett av de direktiv som lagen bygger på är 92/50/EEG av den 18 juni 1992 om samordning av förfarandena vid offentlig upphandling av tjänster (EGT 1992 L209/1).

Lagen om offentlig upphandling gäller vid bl.a. kommunal upphandling av tjänster.

3.4.2 Rådets direktiv 95/50/EEG ang samordning av förfarandet vid offentlig upphandling av tjänster

Eftersom det inte klart kan utläsas om kommunen vid utseende av skorstensfejarmästare skall tillämpa lagen om offentlig upphandling skall det nämnda direktivet gås igenom.

Direktivet är tillämpligt på tjänster som grundas på avtal. Tillhandahållande av tjänster på grund av lag, författning eller anställningsavtal regleras däremot inte av direktivet. Med upphandlande myndighet menas bl.a. organ eller myndigheter som lyder under offentlig rätt dvs. kommunen.

Det anges vidare att de upphandlande myndigheterna skall tillämpa förfaranden vid bl.a. ingående av offentliga upphandlingskontrakt varvid en diskriminering mellan tjänsteleverantörer ej får ske.

Enligt artikel 1 skall direktivet tillämpas på bl.a. upphandlande myndigheter som statliga, regionala eller lokala myndigheter som lyder under offentlig rätt. Med organ som lyder under offentlig rätt avses varje organ som tillkommit för att tillgodose allmännyttiga behov och inte är av industriell eller kommersiell karaktär, är juridisk person och till större delen finansieras av staten eller regionala eller lokala myndigheter eller av andra organ som lyder under offentlig rätt eller vars förvaltnings-, styrelse-, eller tillsynsorgan mer än hälften av ledamöterna

Enligt artikel 6 skall direktivet inte tillämpas på offentliga kontrakt avseende tjänster som tilldelas ett organ som självt är en upphandlande myndighet enligt artikel 1 b genom en ensamrätt som det åtnjuter enligt utfärdade lagar eller andra författningar som överensstämmer med fördraget.

Enligt artikel 1 b framgår att med upphandlande myndighet avses varje organ som

1. tillkommit för att tillgodose allmännyttiga behov och inte är av industriell eller kommersiell karaktär
2. är en juridisk person och
3. till större delen finansieras av staten, regionala eller lokala myndigheter eller annat offentlig-

rättsligt organ eller att förvaltningen granskas av sådana organ eller i vars förvaltnings-, styrelse- eller tillsynsorgan mer än hälften av ledamöterna utses av statliga, regionala eller lokala myndigheter eller av andra organ som lyder under offentlig rätt.

För att direktivet skall vara tillämbart krävs dessutom att värdet av det offentliga kontraktet uppgår till minst 200 000 ECU eller cirka 1,8 milj. kr. Vid en beräkning av det uppskattade värdet av ett kontrakt skall den upphandlande myndigheten medräkna den uppskattade sammanlagda ersättningen till tjänsteleverantör med beaktande av följande: Valet av beräkningsmetod får inte ske i syfte att kringgå direktivet och inte heller får en given kvantitet tjänster som krävs vid en upphandling delas upp i syfte att kringgå reglerna. Det anges vidare i punkt 5 att beräkningen av det uppskattade värdet räknas ut på den tid under vilket avtalet skall löpa eller om det inte är tidsbegränsat eller med kontrakt med över 48 månaders löptid; månadsbetalningen multiplicerat med 48.

3.4.3 Utlåtande från kommissionen

Svenska kommunförbundet skrev i oktober 1996 till kommissionen för att erhålla ett utlåtande om huruvida ovan angivet direktiv eller lagen om offentlig upphandling var tillämplig mellan kommun och skorstensfejarmästare vid upphandling av sotningstjänsterna. Svaret redovisas i korthet enligt följande.

Sotningstjänster tillhör tjänstekategori 14. Ett avtal som det som föreligger mellan kommun och skorstensfejarmästare enligt vilket en skorstensfejarmästare åtar sig att utföra all sotning inom en kommun och erhålla ersättning för uppgifterna från kommunen är ett juridiskt bindande avtal med ekonomiska villkor. Ett sådant avtal torde betraktas som ett tjänsteupphandlingskontrakt i direktivets mening. Direktivet 92/50/EEG är fullt tillämpligt på avtalen. Kommuner skall således vid upphandling av skorstensfejarmästare upphandla i konkurrens. Romfördraget skall tillämpas och om upphandlingen överstiger 1,8 milj. skall direktivet tillämpas.

De uppgifter om sotningsverksamheten som kommissionen fått tillgång till utgör inte tillräcklig grund för att bedöma att sotningsverksamheten skall anses förenad med utövandet av offentlig makt. Sotningsverksamheten är myndighetsutövning. Själva utövandet av sotningsverksamheten är ett prerogativ till offentlig makt.

Kommissionen anser att det faktum att sotningsverksamheten är myndighetsutövning inte innebär någon förändring vad avser direktivets tillämplighet.

3.5 Räddningstjänstutredningens förslag

Regeringen beslutade år 1993 att tillkalla en särskild utredare (Räddningstjänstutredningen) för att se över formerna för den kommunala räddningstjänsten. Enligt direktiven till utredningen skulle bl.a. prövas om en avreglering av sotningsväsendet var möjlig för att öka konkurrensen.

Räddningstjänstutredningens betänkande "Räddningstjänst i samverkan och på entreprenad" (SOU 1994:67) utmynnade i det förslaget att sotningsmonopolet skulle avskaffas och att ansvaret för genomförandet av sotningen skulle läggas över på fastighetsägaren. Utredaren menade att brandrisken i imkanaler och i oljeeldade anläggningar var så liten att det kunde ifrågasättas om en regelbunden rensning var nödvändig. Utredaren ansåg dock att en regelbunden tillsyn från samhällets sida skulle kunna motiveras vad gällde fastbränsleeldning. Ansvaret för sotningen, rengöringen, skulle kunna utföras av företag i konkurrens men att ansvaret härför låg på fastighetsägaren. Myndigheters behov av att kontrollera att samhällets krav på säkerhet, främst beträffande brandsäkerhet och miljö, borde upprätthållas genom särskild brandskyddskontroll. Den kommunala nämnden borde ha ansvaret för att brandskyddskontroll utfördes i erforderlig omfattning. Hur och på vilket sätt kontrollen skulle ske skulle den kommunala nämnden själv bestämma.

I fråga om förändringar i lag förordade utredaren att fastighetsägarens skyldighet att hålla

eldstäder och andra fasta förbränningsanordningar m.m. rena och från brandskyddssynpunkt i ett tillfredsställande skick kunde inrymmas under 41 § i räddningstjänstlagen där det regleras om förebyggande åtgärder och om fastighetsägarens skyldigheter att vidta åtgärder för att förebygga brand, hindra och begränsa skador till följd av brand. Tillsynen skulle förslagsvis regleras på motsvarande sätt som i räddningstjänstlagen i övrigt.

Betänkandet har remissbehandlats.

4. Sotning och kontroll som brandförebyggande åtgärder

Sotningsverksamhetens syfte är att förebygga brand. Genom en regelbunden rengöring av eldstäder, rökkanaler och imkanaler minskas risken för antändning av brännbara sotbeläggningar. De bränder som uppstår till följd av att dessa antänds kallas soteldar. En regelbunden rengöring innebär även att en sotelds varaktighet begränsas. Fel och brister i anläggningarna kan medföra att bränder uppstår till följd av överhettning av brännbart material, gnistspridning etc. Den kontroll av brandskyddet som utförs vid sotningen syftar till att förhindra att sådana bränder uppstår.

Begreppet eldstadsrelaterade bränder används vanligen som en sammanfattande beteckning för dessa brandtyper när orsakerna kan relateras till eldstäder och rökkanaler.

4.1 Sotbildning och brandrisker

Sotbeläggningarnas storlek, sammansättning och antändningstemperatur varierar beroende på anläggningstyp, bränsleslag samt brukarvanor. Det sot som bildas vid förbränning av fasta bränslen som ved, flis och pellets skiljer sig från den sotbildning som uppstår vid förbränning av olika flytande och gasformiga bränsleslag. Den sotbeläggning som avsätts i imkanaler består till stor del av kolväteföreningar (fett), som uppstår i samband med matlagning, och luftburna stoftpartiklar.

4.1.1 Fastbränsleeldade anläggningar

För att nå ett gott förbränningsresultat med liten sotbildning i en fastbränsleanläggning krävs en hög förbränningstemperatur. Pannanläggningar med vattenkylda förbränningskammare är inte lika effektiva som fastbränslepannor med keramiskt inklädda förbränningskammare. Är anläggningen utrustad med s.k. ackumulatortank ökar möjligheterna till en, från sotbildningssynpunkt, bra förbränning.

Sotet som bildas vid förbränning av fasta bränslen innehåller oförbrända kolväten (tjära) i varierande mängd. Vid ogynnsam förbränning bildas blanksot. Blanksotet innehåller mycket tjära och har en antändningstemperatur som ofta understiger rök-gastemperaturen och det medför en ökad risk för soteld. Sotbeläggning av blanksot är hård och seg samt svår att avlägsna. I svåra fall kan speciella sotningmetoder såsom s.k. urbränning, blästring eller roterande mekaniska verktyg användas. Urbränning innebär att man helt enkelt bränner ur rökkanalen genom en kontrollerad soteld.

En soteld startar oftast genom att sotet i rökkanalens nedre del antänds varefter branden sprids snabbt i rökkanalens hela längd. De höga temperaturer som uppstår vid soteld medför en förhöjd yttemperatur på rökkanalens utsida, som i sin tur kan orsaka antändning av intilliggande brännbart material. Bränder kan också orsakas av det gnistregn som ofta uppstår vid rökkanalens mynning, ovan yttertak. Vid en soteld utsätts rökkanalen för stora påfrestningar som kan medföra att skador uppstår. Stålrörsskorstenar med mineralullsisolering skadas ofta genom att isoleringsmaterialet blir förstört p.g.a. den höga temperatur som råder under sotelden. I tegelskorstenar kan sprickbildningar i teglet medföra att otätheter uppstår. Efter en soteld är det därför nödvändigt att rökkanalen kontrolleras innan den tas i bruk igen.

4.1.2 Oljeeldade anläggningar

Sotbildningen i oljeeldade anläggningar är normalt sett ganska ringa. Brister i det tekniska utförandet och eftersatt underhåll kan dock medföra kraftig sotbildning. Det sot som bildas vid förbränningen av olja består till största delen av oförbränt kol som har en förhållandevis hög antändnings-

temperatur. Antändningstemperaturen överstiger normalt den temperatur som rökgaserna har när de lämnar eldstaden. Vid eldning växelvis med olja och fasta bränslen kan sotet ha större inslag av tjära vilket innebär att sotet får en avsevärt lägre antändningstemperatur. Till följd av en homogen bränslekvalitet och en automatiserad förbränningsprocess påverkas sotbildningen i mindre grad av anläggninginnehavarens brukarvanor än vid eldning med fasta bränslen.

4.1.3 Imkanaler

Sotbeläggningar i imkanaler från kök består till största delen av kolväteföreningar (fett) och dammpartiklar. Beläggningarnas storlek och lokalisering i kanalsystemet varierar beroende på ventilations-systemets konstruktion och funktion. Även luftens renhetsgrad i de lokaler som imkanalerna betjänar, påverkar avsättningarnas sammansättning. Sotet i en imkanal har en relativt låg antändningstemperatur och brinner med hög intensitet. För att sotet skall antändas krävs emellertid en antändningskälla. De imkanalsbränder som inträffar orsakas normalt av en brand som uppstått på spisen i samband med matlagning. Öppen eld från grillar och gasspisar kan antända sotbeläggningen.

4.2 Kontrollen

Brandskyddskontrollen omfattar det som rengörs, skorstenar och tak med därtill hörande byggnadsdelar. Sedan år 1992 omfattas även gaseldade anläggningar av brandskyddskontrollen. Genom kontrollen kan förändringar i anläggningarna, som medför brandrisk, upptäckas i ett tidigt skede. Förändringar kan uppstå av normalt slitage men de kan också vara en följd av ombyggnadsarbeten. Räddningsverket har i allmänna råd angivit att anläggningarna skall kontrolleras med avseende på

- * sotbildning och beläggningar
- * skador eller förändringar i det tekniska utförandet
- * temperatur
- * tryckförhållanden
- * täthet.

Den som utför brandskyddskontrollen skall även, enligt 31 § räddningstjänstförordningen, meddela ansvariga myndigheter om andra upptäckta brister som kan föranleda annan skada eller olyckshändelse än brand.

4.3 Sotningsobjekten

Av tidigare avsnitt framgår vilka risker som föreligger med respektive anläggningstyp. I detta avsnitt skall försök göras att peka på var riskerna är placerade.

De flesta småhus har en egen värmeanläggning. Av sammanlagt ca 1,8 milj småhus används eldningsolja som bränsle i ca. 470 000 småhus medan ca 280 000 småhus använder sig av fasta bränslen av olika slag. Fasta bränslen används främst på landsbygden. Det är tillgången och åtkomligheten till t.ex. ved som påverkar vad man eldar med. Flerfamiljshus och större industriella anläggningar värms ofta med fjärrvärme eller egna större värmecentraler. Fjärrvärme inom småhussektorn förekommer, men är förhållandevis ovanligt.

Kakelugnar, braskaminer och övriga lokaleldstäder förekommer i samtliga typer av bostäder. Hur mycket de används varierar. I småhusen är ibland t.ex. kaminen den huvudsakliga värmekällan, men i flerfamiljshusen används t.ex. kakelugnen endast vid trivseldning.

Imkanaler från kök finns i de flesta bostäder och skillnaderna i nyttjandegrad och utförande har ingen koppling till olika bostadstyper eller geografiska lokalisering.

4.4 Frister för sotning och kontroll

Räddningsverket meddelar föreskrifter om hur lång tid som får förflyta mellan två sotningar, s.k. sotningsfrister. Kommunen har enligt räddningstjänstförordningen möjlighet att meddela föreskrifter om kortare frister än de som Räddningsverket har bestämt. Sedan den 1 juli 1997 gäller nya frister som innebär att tidsintervallen mellan sotningarna har förlängts för ett flertal sotningsobjekt. Den kortaste fristen är åtta veckor och den längsta sex år. Vissa av de kortaste fristerna förlängs under sommarperioden då eldning inte sker i samma omfattning som under årets kallare månader.

Fristerna är differentierade utifrån anläggningstyp och bränsleslag. Individuellt behovsprövade frister för enskilda anläggningar förekommer ej.

4.4.1 Frister för olika sotningsobjekt

Fastbränsleeldade anläggningar har de kortaste sotningsfristerna. Konventionella fastbränsleeldade anläggningar skall sotas fem gånger per år. Värmepannor som är speciellt konstruerade för fastbränsleeldning, med keramiskt inklädd förbränningskammare skall sotas tre gånger per år. Fastbränslepannor med speciella eldningsapparater för pellets och flis m.m., skall sotas tre gånger per år.

En oljeeldad värmepanna i ett småhus, där pannans märkeffekt är högst 60 kW, har sotningsfristen en gång per år. Märkeffekten för värmepannor i småhus ligger vanligen i intervallet 15-40 kW. Värmepannor som eldas med lätt eldningsolja och vars märkeffekt överstiger 60 kW skall sotas tre gånger per år. Vissa specialpannor för oljeeldning har sotningsfristen två år.

Sker eldning med tyngre eldningsolja skall sotning utföras fem gånger per år.

Gaseldade anläggningar skall kontrolleras från brandskyddssynpunkt en gång vart tredje år. Kontrollen omfattar inte de gastekniska installationerna eftersom dessa kontrolleras genom gasdistributörens försorg.

Lokala eldstäder som t.ex. kakelugnar, braskaminer och öppna spisar som är lokaliserade i helårsbebodda hus eller fritidshus men där eldstaden inte är den huvudsakliga värmekällan skall sotas vart tredje år. Om den lokala eldstaden däremot utgör den huvudsakliga värmekällan är sotningsfristen en gång per år.

Imkanaler i småhus skall rengöras och kontrolleras med ett intervall av sex år. Samma frist gäller för övriga bostadshus om imkanalen, med eller utan spisfläkt, tillhör ett ventilationssystem där ventilationen sker med termiska krafter, s.k. självdragssystem. Övriga imkanaler i bostäder skall rengöras och kontrolleras vart tredje år. För imkanaler i restauranger och motsvarande större kök är fristen sexton veckor.

4.5 Inträffade bränder

Det föreligger endast ett begränsat statistiskt material som redovisar inträffade bränder. Den statistik som finns är dels försäkringsbolagens brandorsaksstatistik som publiceras av Sveriges Försäkringsförbund, dels Räddningsverkets statistik. Statistiken från Sveriges Försäkringsförbund grundar sig på antalet anmälda försäkringsfall medan Räddningsverkets statistik grundas på kommunala räddningstjänsternas insatsrapporter. De eldstadsrelaterade bränderna redovisas gemensamt. Underlaget innehåller inga uppgifter om antalet bränder i imkanaler.

Räddningsverkets statistik bygger på antalet räddningsinsatser som gjorts och grundas på räddningsledarens preliminära bedömning av orsaken till branden. Det framgår härav att eldstadsrelaterade bränder (rökkanaler och eldstäder) utgör ca 16 % av det totala antalet bränder i byggnader (tabell 1). För bostäder (lägenheter, villor och fritidshus) är eldstadsrelaterade bränder den största enskilda orsaken till en insats av räddningstjänsten ca 25 %.

Vid jämförelser mellan olika län kan stora skillnader konstateras i andelen eldstadsrelaterade

bränder. Inom Stockholms län utgjorde under år 1996 andelen eldstadsrelaterade bränder i bostäder, ca 5 % av det totala antalet bränder, medan motsvarande andel för Västernorrlands län var ca 42 % (tabell 2).

Startföremål	Allmän byggnad	Bostad	Industri	Annan byggnad	Ej angiven/ I det fria	Totalt	Procent
Ej angivet	222	652	134	158	412	1578	11,9
Byggnadsutsida	89	198	38	176	38	539	4,1
Rökkanal	8	1335	41	62	55	1501	11,3
Lös inredning	218	523	33	107	27	908	6,8
Eldstad	19	528	33	2967	35	682	5,1
Uppvärmningsanordning	39	228	80	87	15	449	3,4
Bastuaggregat	14	51	2	23	4	94	0,7
Torktumlare	9	94	-	3	4	110	0,8
Torkskåp	-	19	3	-	1	23	0,2
Diskmaskin	15	71	-	2	4	92	0,7
Kaffebryggare	9	11	4	1	2	27	0,2
Spis	172	847	14	18	32	1083	8,2
Kyl/frys	5	55	2	8	1	81	0,6
Tvättmaskin	13	121	6	2	3	145	1,1
TV	13	130	1	3	4	151	1,1
Stereo/video	2	17	-	-	-	19	0,1
Strykjärn	-	5	-	-	-	5	0,0
Glödlampa	14	43	2	5	1	65	0,5
Lysrör	60	30	11	8	8	117	0,9
Transformator	10	2	30	16	8	66	0,5
Andra elinstallationer	87	170	92	62	21	432	3,3
Fläkt/vent.anl.	33	86	108	31	13	271	2,0
Skräp i container	34	198	22	68	22	364	2,7
Maskin	10	9	183	24	14	240	1,8
Personbil	4	25	23	70	7	129	1,0
Övriga vägfordon	1	10	11	33	3	58	0,4
Explosivt-/sprängämne	8	19	1	2	1	31	0,2
Brandfarlig vätska	14	31	24	26	5	97	0,7
Brandfarlig gas	2	10	11	6	-	29	0,2
Tåg	1	-	-	-	-	1	0,0
Okänd	134	753	76	356	49	1368	10,3
Annat	609	1690	444	563	203	3509	26,5
Totalt antal bränder	1780	7359	1350	1851	926	13266	100,0

Tabell 1.

Bränder, klassificerade efter startföremål, vid brand i byggnad under 1996. Källa: Räddningsverket.

Län

Andel eldstadsrelaterade bränder

Stockholms län	5	%
Göteborgs- och Bohus län	10	%
Malmöhus län	7	%
Västernorrlands län	42	%
Värmlands län	38	%
Kronobergs län	37	%

Tabell 2.

Andelen eldstadsrelaterade bränder i bostäder inom olika län under 1996. Källa: Räddningsverket.

Den brandskadestatistik som publiceras av Sveriges Försäkringsförbund grundas på anmälda försäkringsfall. Detta material visar på ett större antal bränder än Räddningsverkets statistik. Anledningen härtill kan vara att antalet bränder som leder till ersättning från försäkringsbolagen inte behöver föranleda en räddningsinsats av räddningstjänsten.

Av försäkringsbolagens statistik framgår att de största enskilda brandorsakerna är överspänning i samband med åska samt elapparater (tabell 3). Ca 2/3 av överspänningskadorna har inte orsakat någon brand. När dessa skador, som inte föranleder någon brand, räknats bort visar materialet att andelen eldstadsrelaterade bränder i bostäder utgör ca 10 %, och inom lantbruket ca 20 %, av det totala antalet bränder (tabell 4). Vid en analys av de eldstadsrelaterade bränder som inträffar i bostäder kan man konstatera att merparten inträffar i villor och fritidshus (tabell 5).

Brandorsak	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Tändstickor,							
Levandeljus	1029	1210	1200	1120	1146	1143	1316
Anlagd brand	1862	2109	1926	1750	1936	1765	1842
Explosion	102	142	163	188	146	147	202
Soteld	673	695	807	786	901	782	374
Eldstadsanläggning,							
Uppvärmning	1916	2244	2360	2158	2155	1994	2443
Elorsaker,							
Elapparater	4731	4719	4807	4753	5069	5885	5729
Åskslag,							
Överspänning	6724	7722	7506	7176	12534	14941	14830
Tobaksrökning	403	374	379	345	276	293	294
Självantändning	161	198	162	186	209	163	95
Svetsning	292	258	198	165	179	146	110
Övriga kända orsaker	4779	4766	4616	4581	4188	3856	3834
Okända orsaker	11414	8801	7805	7874	7513	6869	6576
Totalt	33986	33238	31925	31082	36252	37984	37645

Tabell 3.

Bränder, klassificerade efter brandstiftare, under perioden 1989-1995. Källa: Svenska Brandförsvarsförningens tidning *Brand och Räddning* (nr 6-7, 1997).

	Bostad	Fastighet	Industri	Lantbruk	Alla
Totalt antal bränder	20052	1395	3592	2642	27681
Antal bränder, lokaluppvärmning	1989	54	142	508	2693
Andel i %	9,9	3,9	4,0	19,2	9,7

**Brandstiftare,
lokaluppvärmning**

Varmluftspanna	58	2	10	6	76
Rökkanal - olja	250	8	16	27	301
Rökkanal - ved	164	3	14	110	291
Bakbrand	25	2	6	25	58
Torkanläggning	5	2	8	15	30
Ugn	10	2	16	0	28
Eldstad	325	5	7	47	384
Braskamin, inkl rök och varmluftskanal	168	3	10	8	189
Aska	84	1	3	18	106
Soteld	490	9	15	150	664
Gnista från skorsten	33	3	5	21	62
Övrigt	233	10	21	56	320
Okänt vilket	144	4	11	25	184
Totalt	1989	54	142	508	2693

Tabell 4.

Statistik över antalet eldstadsrelaterade bränder inom olika byggnadstyper under perioden 1989-1996. Antalet avser årsmedelvärde. Källa: Bearbetad statistik från Sveriges Försäkringsförbund.

	Lägenhet	Villa	Fritidshus	Bostad (totalt)
Totalt antal bränder	8105	10864	1081	20052
Antal bränder, lokaluppvärmning	306	1530	156	1989
Andel i %	3,8	14,1	14,4	9,9

**Brandstiftare,
lokaluppvärmning**

Varmluftspanna	32	25	1	58
Rökkanal - olja	33	205	12	250
Rökkanal - ved	12	133	19	164
Bakbrand	3	21	1	25
Torkanläggning	2	3	0	5
Ugn	3	4	3	10
Eldstad	39	244	42	325
Braskamin, inkl rök och varmluftskanal	57	87	24	168
Aska	9	67	8	84
Soteld	34	438	18	490
Gnista från skorsten	5	25	3	33
Övrigt	23	196	14	233
Okänt vilket	54	79	11	144
Totalt	306	1530	156	1989

Tabell 5.

Statistik över antalet eldstadsrelaterade bränder inom olika typer av bostäder under perioden 1989-1996. Antalet avser årsmedelvärde.

Källa: Bearbetad statistik från Sveriges Försäkringsförbund.

Sammanfattningsvis visar det statistiska materialet på att merparten av de eldstadsrelaterade bränderna inträffar i bostäder. Inom kategorin bostäder är villorna den mest utsatta gruppen. Andelen eldstadsrelaterade bränder är olika stor för länen. Län med stort inslag av landsbygd uppvisar en större andel eldstadsrelaterade bränder.

4.6 Undersökningar

Det finns få undersökningar som behandlar sotningens brandförebyggande effekt. I det följande presenteras några av de undersökningar som utförts under de senaste åren.

4.6.1 Mattsons undersökning

Bengt Mattson är fil.dr. i nationalekonomi och universitetslektor vid Högskolan i Karlstad. Han har på uppdrag av Räddningsverket undersökt hur ofta man bör sota värmeanläggningar i småhus. Arbetet är presenterat i rapporten "Hur ofta skall småhusen sotas?" ur vilken följande är hämtat.

Det finns flera anledningar till att sotning sker, nämligen att driftsekonomi blir bättre, att den yttre och inre miljön påverkas, att risken för och varaktigheten av en soteld påverkas samt att det vid brandskyddskontrollen även sker en inspektion av eldstad och skorsten m.m. Miljöeffekterna har inte spelat någon roll för nu gällande regler för sotning. Sotningsfrister tar ingen hänsyn till de kostnader som småhusägarna åsamkats vid kortare frister. Om en halvering av antalet sotningar i oljepannor genomfördes skulle det inte ha någon betydelse från brandskyddssynpunkt. Beträffande vedeldade anläggningar var sambandet påtagligare men en utglesning till tre eller kanske till två sotningar per år skulle troligen inte medföra ett ökat antal bränder. Som skäl för att ha en tvingande lagstiftning rörande sotning av småhus angavs att småhusägarna inte själva borde bestämma om de skulle sota sin värmeanläggning eftersom merparten av fördelarna, vid utebliven sotning, inte tillföll fastighetsägaren själv. En kortare sotningsfrist innebar ökade positiva externa effekter på miljön, såsom minskade koldioxidutsläpp, som således gynnar andra än den flitigt sotande husägaren. Om sotningen inte var reglerad skulle det kunna tänkas att fastighetsägaren, av privatekonomiska skäl, inte ansåg att han behövde sota så ofta, varpå bl.a. miljön blev lidande.

4.6.2 Petersons undersökningar

Folke Peterson är professor vid avdelningen för uppvärmnings- och ventilationsteknik, inom institutionen för energiteknik vid Kungliga Tekniska Högskolan i Stockholm. Han har, på uppdrag av Räddningsverket, bl.a. i rapporterna "Sotbildning vid vedeldning", "Behovsprövad sotning" och "Brandskydd för imkanaler" beskrivit sotningens brandförebyggande effekt.

Från rapporten "Sotbildning vid vedeldning" har följande hämtats:

Vedsotet är brännbart. Dess antändningstemperatur är låg om sotet är uppblandat med tjära. Sot bildas vid förbränning i allmänhet men vid vedeldning i synnerhet. Vedens kvalitet, tillförsel av förbränningsluft och flammans temperatur som har stor betydelse för förbränningsresultatet. Även eldarens kunskaper om anläggningen inverkar. Det sot som avsätts i pannan och skorstenen har olika blandning av aska och oförbrända kolväten. Sotet kan även innehålla olika cancerogena partiklar. Sotavsättningar i eldstaden innebär en försämrade värmeupptagningsförmåga p.g.a. sotets värmeisolerande egenskaper. Detta medför i sin tur en förhöjd røkgastemperatur efter eldstaden. Risken ökar för antändning av sotavsättningar i røkkanalen. Det är viktigt att eldstaden och røkkanalen rengörs noggrant för att en soteld skall kunna undvikas. Antalet soteldar ökar i de fall sotningen missköts.

I rapporten "Behovsprövad sotning" konstaterar Peterson bl.a. följande.

Det finns ett samband mellan ett ökat antal soteldar och en förlängd sotningsfrist. Antalet soteldar är störst i de områden där fastbränsleeldning är mest frekvent. Av det totala antalet soteldar per år kan ca 5 % hänföras till oljeeldade anläggningar. Soteldens varaktighet är proportionell

med avsatt sotmängd, vilket innebär en ökad risk för skador i samband med en brand om sotningen eftersätts. En annan slutsats är att antalet bränder kan minskas avsevärt genom en förbättrad brandskyddskontroll i samband med sotningen. Minskningen uppskattas till 50 % om brandskyddskontrollens omfattning, innehåll och kvalitet förbättras. Av betydelse är att kontrollen dokumenteras.

I rapporten "Brandskydd för imkanaler" anger Peterson följande. Varje år inträffar det ett antal bränder i imkanaler. Oftast släcker de boende branden själv och skadorna blir ringa. Det uppskattas att det årligen sker 50 till 100 imkanalsbränder där brandkåren rycker ut. Antändningstemperaturen för sotet har stor betydelse för bedömningen av brandrisk och brandspridning. Sotbeläggningar i imkanaler har en låg antändningstemperatur. Detta sammanhänger med att sotet innehåller fett av olika slag. För att sotet skall ta eld krävs dock, även om det har förhållandevis låg antändningstemperatur, dels att värme från flammor eller motsvarande värmeöverföring skall ske, dels att detta skall ske under en viss tid. Detta kan ske i samband med brand i en stekpanna, fritös eller liknande. Det genomförs undersökningar av bränder i kokkärl. Det visade sig därvid att flammor kan sprida sig upp till köksfläkten vid normala storlekar på kärnen och med relativt små fettmängder. Även om antalet imkanalsbränder per år är litet och även om bränderna i de flesta fall inte leder till några större skador föreligger det en risk för en större brand, främst i flerfamiljshus, som inte skall förringas. Att en rensning sker är från ventilationssynpunkt bra för inomhusklimatet, vilket även har positiva effekter för brandskyddet. Slutsatsen är således att allt pekar på att imkanaler bör rensas regelbundet inte minst för ett uppehållande av ventilationsfunktionen. En rensning från ventilationssynpunkt torde även kunna täcka behovet av rensning i brandförebyggande syfte, vad avser imkanaler i bostäder. Mot bakgrund av brandrisken för imkanaler i större kök är det behövt med en regelbunden rensningsintervall som är kortare än den som behövs från funktionssynpunkt.

4.6.3 Sveriges Fastighetsägareförbunds undersökning

Sveriges Fastighetsägareförbund har gjort en undersökning om sambandet mellan sotningsfrister och brandrisk. Undersökningens hypoteser var att ju mer det sotas desto färre soteldar, att ju oftare imkanalerna rensas desto färre bränder/incidenter. Det valdes därför ut sotningsdistrikt som följde gällande bestämmelser om hur ofta det skulle sotas och de som inte följde dessa bestämmelser varefter en jämförelse gjordes.

Undersökningens slutsats var, att det inte fanns något samband mellan utebliven sotning och soteld. Vad som kunde konstateras i undersökningen var egentligen att soteldar hängde samman med fastbränsleeldning i småhus. Det som behövdes för att förebygga soteldar i fastbränsleeldade anläggningar var utbildning av den som skulle sköta pannan.

5. Sotningsväsendet

5.1 Allmänt

Vid årsskiftet 1997/98 var Sverige indelat i 330 sotningsdistrikt. Det fanns sammanlagt 284 verksamma skorstensfejarmästare och knappt 1500 verksamma skorstensfejare.

Kommunen som har ansvaret för att sotning sker bedriver sotningsverksamheten i kommunal eller privat regi. I ett fåtal fall förekommer kommunala bolag. Av de 330 sotningsdistrikten drivs 18 i kommunal regi, dvs. med kommunalt anställda skorstensfejarmästare. I de övriga fallen har kommunen slutit avtal med skorstensfejarmästarna som driver verksamheten i privat regi. Avtalen kan i huvudsak indelas i tre olika kategorier nämligen A, B och C avtal. A och B avtalen är slutna till dess att skorstensfejarmästaren uppnår pensionsålder dvs. fyller 65 eller i vissa fall 67 år. C-avtalen är slutna för kortare tider på mellan fyra till tio år.

Vid årsskiftet 1997/98 fanns 276 gällande A eller B avtal och 36 C avtal. Av nedanstående tabell framgår pensionsavgångar för skorstensfejarmästarna.

År	Antal
1997	2
1998	5
1999	8
2000	7
2001	10
2002	12
2003	10
2004	11
2005	13
2006	17
2007	21
2008	15
2009	11
2010	16
2011	10
2012	11
2013	11
2014	15
2015	21
2016	5
2017	7
2018	2
2019	6
2020	2
2021	7
2022	7
2023	1
2024	3
2025	4
2026	0
2027	2
2028	4
2029	1
2030	0
2031	2

Tabell

Skorstensfejarmästares pensionsavgångar perioden 1997 till 2031

Källa: Sammanställning från Sveriges Skorstensfejaremästares Riksförbund från årsskiftet 1997/98

Av tabellen kan utläsas att fram t.o.m. år 2000 kommer 22 skorstensfejarmästare att sluta p.g.a. pensionsavgång och därmed kommer lika många avtal upphöra att gälla. Samtliga av nu föreliggande avtal kommer att ha upphört att gälla år 2031.

Avtalen har utarbetats av Svenska Kommunförbundet och Sveriges Skorstensfejaremästares Riksförbund vilka rekommenderat sina medlemmar att tillämpa dessa. Avtalen skall i följande avsnitt gås igenom i dess helhet. Det bör dock poängteras att det som redovisas är standardavtalen från vilka det kan finnas lokala avvikelser.

5.2 Avtalen mellan kommun och skorstensfejarmästare

Avtalsparter är kommunen genom den kommunala nämnden och skorstensfejarmästaren. Avtalet gäller för ett visst distrikt. Skorstensfejarmästaren förbinder sig att själv eller genom anställd personal utföra all föreskriven sotning inom distriktet samt att även i övrigt följa gällande föreskrifter i räddningstjänstlag och räddningstjänstförordning och andra av myndighet utfärdade bestämmelser som äger tillämpning på skorstensfejarmästarens verksamhet.

Den kommunala nämnden äger rätt att kontrollera sotningen såväl tekniskt som administrativt.

Skorstensfejarmästaren är ansvarig för fullgörandet av sotningen gentemot den kommunala nämnden. Om skorstensfejarmästaren drabbas av förhinder skall han ofördröjligen anmäla det till den kommunala nämnden.

I avtalen finns bestämmelser om fakturering, uppbörd och indrivning.

Vidare följer av avtalen att skorstensfejarmästaren skall avisera sotningsförrättningen med angivande av en så noggrann tidpunkt som möjligt, att ha telefontid, att på angivna blanketter föra förteckning över vilka fastigheter som skall sotas och brandskyddskontrolleras, att teckna försäkring för egendomsskada och skada å tredje man som vållas av skorstensfejarmästaren eller hans personal samt att till den kommunala nämnden avge årsberättelse över verksamheten i distriktet. I A- och B- avtalen regleras även att skorstensfejarmästaren för eventuellt utarbetande av nya sotningstaxor skall tillhandahålla kostnads- och intäktsredovisning. Skorstensfejarmästaren har även förbundit sig att planera arbetet till så låga kostnader som möjligt.

Skorstensfejarmästaren förbinder sig att hålla personal och erforderlig teknisk utrustning för fullgörandet av avtalet så att det föreskrivna arbetet utförs samt att personalen har den kompetens och utbildning som krävs.

Det framgår att skorstensfejarmästaren skall ha ersättning av kommunen för de ålagda arbetsuppgifterna enligt en taxa och i övrigt enligt en annan taxa av kunden.

Den 10 § reglerar ändringar under avtalstiden. Där framgår det att skorstensfejarmästaren är skyldig att godta en utvidgning av distriktet och en utökning av arbetsuppgifterna så länge de kan anses förenliga med sotningsverksamheten. Vid en sådan ändring som beror av ett kommunalt beslut inträder skyldigheten för skorstensfejarmästaren sex månader efter det att han delgivits beslutet. Han är vidare "skyldig att underkasta sig sådana ändringar i åliggandena enligt avtalet som följer av lagstiftning eller av statlig myndighet utfärdade bestämmelser." Parterna kan begära jämkning av avtalet om förändringen föranleder det. Om frågan inte kan lösas lokalt skall den hänskjutas till centrala förhandlingar. Parterna skall godta de centrala parternas rekommendationer.

I 11 § regleras kommunens rätt att häva avtalet utan iakttagande av uppsägningstid om skorstensfejarmästaren i väsentligt hänseende inte utfört sina åligganden och rättelse inte skett efter skriftlig erinran samt om skorstensfejarmästaren försätts i konkurs och därmed inte kan förväntas fullfölja sina åligganden. Vid en uppsägning kan Skorstensfejaremästarnas Riksförbund kräva överläggning och vid sådant fall skall uppsägningen avvaktas.

I 12 § regleras skorstensfejarmästarens rätt att häva avtalet utan iakttagande av uppsägningstid, om kommunen varit försumlig i väsentlig mån och underlåtit att i rätt tid fullgöra sina åligganden och rättelse inte skett utan dröjsmål efter skriftlig erinran.

Enligt 13 § upphör A- och B-avtalen att gälla det kvartal som skorstensfejarmästaren uppnår 65 års- och i vissa fall 67 års ålder. Motsvarande innehåll kan hittas i C-avtalets 14 § som säger att avtalet gäller t.ex. åtta år och förlängs automatiskt med ytterligare perioder av t.ex. tre år om det inte sägs upp senast inom ett år före aktuell avtalsperiods utgång.

Vidare sägs att om kommunen utan saklig grund hänförlig till huruvida skorstensfejarmästaren rätteligen fullgör sin syssla inte förlänger avtalet är kommunen skyldig att med skäligt belopp inlösa fordon, teknisk utrustning, lokaler och annat som skorstensfejarmästaren anskaffat för verksamheten. Om man inte kan komma överens om värderingen skall det utses en opartisk värderingsman. Skorstensfejarmästaren har enligt C-avtalet även rätt att säga upp avtalet med sex månaders uppsägningstid.

När skorstensfejarmästaren upphör med verksamheten är han skyldig att överlämna till kommunen de handlingar som haft med verksamheten att göra som t.ex. förteckningen över byggnader m.m. inom sotningsdistriktet där sotning skall ske, övriga handlingar för brandförsvarsuppgifternas fullgörande som brandsyneprotokoll och besiktningsbevis.

Enligt 15 § i A och B-avtalen äger skorstensfejarmästaren att säga upp avtalet med sex månaders uppsägningstid.

I A-avtalets 15 § stadgas om giltighetstid. Det anges att om kommunen genom lagakraftvunnet beslut ändrar distriktsindelningen eller driftsformen så kan kommunen säga upp avtalet med 12 månaders uppsägningstid. Kommunen är skyldig att inplacera skorstensfejarmästaren i den nya organisationen om möjligt som skorstensfejarmästare eller arbetsledare. Om det inte är möjligt skall ett annat arbete inom kommunen erbjudas. Kommunen är i sådant fall skyldig att till ett skäligt belopp inlösa fordon, teknisk utrustning, lokaler och annat som skorstensfejarmästaren har anskaffat för verksamheten. Om ett belopp inte kan bestämmas skall en opartisk värderingsman ange ett belopp. Det stadgas vidare

”Om lönen i den nya befattningen understiger medelvärdet av bruttoinkomsten av sotningsrörelsen och därmed naturligen samhörande verksamhet beräknad på resultaten av de fem senaste åren före uppsägningen (uppsägningsåret inräknas ej) skall kompenstation utgå enligt nedan. Beloppen indexregleras med konsumentprisindex före medelvärdesberäkningen.

Medelbruttoinkomst överstigande 100 000 kr indexreglerad per juli 1972 medräknas ej.

Ersättning i procent av skillnaden mellan den framräknade medelbruttoinkomsten och lönen i den nya befattningen.

anställningsår	%
1	90
2	80
3	60
4	40
5	20

Skorstensfejarmästaren äger, därest icke annat överenskommes, rätt att uppsäga avtalet med sex månaders uppsägningstid.”

Avtalen gäller efter det att den kommunala nämndens beslut har vunnit laga kraft.

I de sista paragraferna i avtalen regleras om vad som skall ske när en tvist uppstår. Eventuella tvister ”i anledning av detta avtal ”skall lösas” enligt lagen om skiljemän”. Skiljemännen skall vara fem, två som Svenska kommunförbundet väljer och två som Sveriges Skorstensfejaremästares Riksförbund väljer samt den femte som de valda väljer.

Sammanfattningsvis kan sägas att kommunen endast har rätt att säga upp avtalen om skorstensfejarmästaren inte har skött sina åligganden i väsentlig mån eller om han har försatts i konkurs. Detta kan då ske utan iakttagande av uppsägningstid. Skorstensfejarmästaren å sin sida kan, också utan uppsägningstid, säga upp avtalet om kommunen inte fullgör sina åligganden. Vilka det är framgår ej direkt. Det krävs dock att försummelsen skall vara väsentlig. I A-avtalets 15 §

regleras frågan om kommunen genom lagakraftvunnet beslut ändrar distriktsindelning och driftsform så kan kommunen säga upp avtalen med 12 månaders uppsägningstid. Det regleras vidare om inlösen och hur den skall ske. Motsvarande paragraf i C-avtalet är 10 §. En tvist skall med anledning av avtalen slitas av skiljemän.

5.3 Kostnader för sotning och kontroll

De taxor som tillämpas för sotning och kontroll grundas på överenskommelser mellan Svenska Kommunförbundet och Skorstensfejaremästarnas Riksförbund. Kommunfullmäktige får sedan föreskriva om den avgiften som skall erläggas. De taxor som gäller i dag är från den 1 juni 1997. Svenska Kommunförbundet rekommenderar kommunerna att anta taxorna. En fast avgift för det föreskrivna arbetet är bestämt till 256 kr per timme. Taxan kan indelas i två huvudsakliga delar, dels avgifter för objekt i småhus, dels avgifter för övriga objekt.

Vid sotning av småhus debiteras en grundavgift och en objektsavgift. Grundavgiften utgör ersättning för inställelse för arbetets genomförande. Grundavgiftens storlek, som är lika inom sotningsdistriktet, beräknas med utgångspunkt från den årliga totala kostnaden för transporter inom sotningsdistriktet. Av detta följer att grundavgiften är högst inom sotningsdistrikt med låg bebyggelsestäthet.

Objektsavgiften utgör en avgift som är beroende av vilket objekt som rengörs t.ex. värme-panna, braskamin, köksspis eller imkanal. Tilläggsavgift kan dessutom uttagas t.ex. om demontering och montering av kryddhylla måste ske eller om lös väggstege måste hämtas om den inte förvaras omedelbart intill uppstigningsstället. Vid sotning inom andra byggnader än småhus uttas vanligen ersättning per man och timme.

Utöver ersättning via sotningstaxan erhåller sotningsdistriktet ett årligt arvode som utges av kommunen, s.k. kommunalt årsarvode. Årsarvodet utgör ersättning till sotningsdistriktet för bl.a. administrativa arbetsuppgifter i samband med kontrollen av brandskyddet. Det beräknas på antalet invånare inom sotningsdistriktet. För ett samhälle med 5000 invånare inom sotningsdistriktet erläggs ett belopp om 11 420 kr eller för 70 000 invånare inom sotningsdistriktet ett belopp om ca 55 000 kr.

Vissa kommuner utger inte detta belopp utan en summa läggs istället på sotningstaxan med motsvarande 3,5 %, ett belopp som vid sådant fall istället betalas av objektsinnehavaren eller fastighetsägaren.

5.4 Skorstensfejarnas utbildning

Räddningsverket skall inrätta utbildningslinjer för skorstensfejare m.m. Räddningsverket beslutar även om antagning till utbildningarna samt utfärdar bevis över genomgången utbildning. Utbildningen bedrivs i Rosersberg. Den nuvarande utbildningen startade år 1986. Första delen av utbildningen, skorstensfejarlinjen, blev då obligatorisk. I de riksavtal och det däri gällande kollektivavtal rörande yrkesutbildning, som slutits mellan Sveriges Skorstensfejaremästarnas riksförbund och Svenska kommunalarbetsförbundet, regleras om en ömsesidig skyldighet att skorstensfejarna skall genomföra den obligatoriska skorstensfejarlinjen. För att bli antagen till utbildningen krävs förutom att individen har genomgått nationellt program i gymnasieskolan eller ett individuellt program i gymnasieskolan, som innefattar yrkesutbildning till skorstensfejare, att individen är anställd hos en skorstensfejarmästare. Utbildningen skall genomgå under de första tre yrkesarbetande åren med fem veckor varje år. Utbildningen innehåller ämnena författningskunskap, fackkemi-fysik, husbyggnadsteknik, värmeteknik, ventilationsteknik, förebyggande brand, arbetsmiljö, yrkestjänst och instrumentlära samt administration. Teorilektioner är delvis varvade med praktiska övningar.

Utöver den obligatoriska skorstensfejarlinjen finns det två frivilliga utbildningar, en tekniker-

linje och en ingenjörslinje. Teknikerlinjen innefattar tio veckors studier. Kravet för att antas till utbildning är att individen har avlagt skorstensfejarlinjen och arbetat minst ett år därefter och innefattar tio veckors studier. Teknikerlinjen innebär fördjupade kunskaper mot en arbetsledande roll. De som genomgått denna erhåller ofta arbete i förmansfunktioner. De ämnen som studeras är utöver de ovan under skorstensfejarlinjen angivna även räddningstjänst, arbetsmiljö och arbetsledning. För att kunna antas till ingenjörslinjen krävs att individen genomgått teknikerlinjen och därefter arbetat ytterligare minst ett år. Ingenjörslinjen, som omfattar femton veckors studier, syftar till att ge erforderliga kunskaper för att individen skall kunna utföra alla inom ett sotningsdistrikt vanligen förekommande arbetsuppgifter. En skorstensfejaringenjör kan söka ett eget distrikt som skorstensfejarmästare.

När individen genomgått skorstensfejarlinjen erhåller han ett betyg, antingen godkänd eller icke godkänd. Eftersom skorstensfejaren är anställd hos en skorstensfejare kan det inträffa att han trots att han inte erhåller betyget godkänd arbetar kvar hos skorstensfejarmästaren.

5.5 Jämställdhet

Förhållandevis få kvinnor söker överhuvudtaget till såväl gymnasie- som högskoleutbildningar med teknisk inriktning. Detta gäller även ansökningar till Räddningsverkets skola i Rosersberg och dess utbildningslinjer för skorstensfejare, tekniker och ingenjörer. Detta leder till att få kvinnor är yrkesverksamma som skorstensfejare, tekniker eller ingenjörer i sotningsbranschen.

Sotningsväsendet är kraftigt mansdominerat. En viss ökning av antalet kvinnor som arbetar med direkta sotningsuppgifter har skett de senaste tio åren. I december 1997 fanns en kvinna med ingenjörsexamen eller motsvarande, en med teknikerexamen samt ett tiotal kvinnliga skorstensfejare.

Såväl Skolverket som Högskoleverket har redovisat uppgifter om utbildningar av flickor/kvinnor inom teknikområdet i gymnasieskolans avgångsklasser respektive avlagda examina i grundläggande högskoleutbildning. Av redovisade uppgifter kan det konstateras att det är få flickor/kvinnor som genomgår utbildningar inom teknikområdet.

Regeringen gav 1993 ett femårigt uppdrag till Högskoleverket att tillsammans med Skolverket öka ungdomars intresse för studier i bl.a. teknik. En av grundtankarna är att för att få en allsidig utveckling behövs fler kvinnor inom de tekniska arbetsområdena.

Räddningsverket har konstaterat att det krävs ändrade attityder för att kvinnor skall kunna bli t.ex. deltids- eller heltidsbrandmän. Räddningsverket understryker vikten av att räddningstjänsten också har kvinnliga brandmän. Inga andra lättare krav skall ställas på kvinnliga brandmän än på manliga. Rekryteringen och utbildning för skorstensfejare förutsätter som rekrytering och utbildning till brandman anställning i räddningstjänst respektive anställning hos skorstensfejarmästare. Båda utbildningarna har Räddningsverket som huvudman.

6. Ansvar och kontroll i andra verksamheter

Det kan vara av intresse att studera andra verksamheter för att se hur den enskildes respektive samhällets ansvar är uppbyggt. Utredningen har valt att titta på följande områden. Renhållning, bilprovning, byggsektorn, ventilationskontroll och hisskontroll. Vidare redogörs för certifiering av personer eller företag som tillämpas i dag inom andra verksamheter.

6.1 Renhållning

Hantering av hushållsavfall regleras i en särskild lag, renhållningslagen (1979:596). Enligt lagen har kommunen ansvaret för att hushållsavfall bortforslas i den utsträckning som behövs för att tillgodose hälsoskydds- och miljövårdskrav liksom enskilda intressen. När kommunen skall planlägga och besluta om hur skyldighet skall fullgöras skall den ta hänsyn till om en fastighetsinnehavare själv kan ta hand om avfallet på ett från hälsoskydds- och miljövårdssynpunkt godtagbart sätt. Om så är fallet skall han ges möjlighet härtill. Kommunen är dock skyldig att se till att hushållsavfall slutligt omhändertas. Renhållningskommittén har i betänkande till lagen (SOU 1978:24 s 30 ff) uttryckt att om en fastighetsägare kunde ta hand om sitt avfall på ett godtagbart sätt borde det inte finnas anledning att tvinga fastighetsägaren att leverera avfallet till kommunen. Att göra det skulle vara att lagstifta mot det allmänna rättsmedvetandet ansåg renhållningskommittén.

I propositionen (prop 1978/79:205) uttalades att kommunerna var bäst lämpade att bedöma det lokala behovet av renhållning. Renhållningslagen skulle ges karaktär av ramlagstiftning med allmänt hållna bestämmelser som gav kommunen stor frihet att med beaktande av allmänna och enskilda intressen utforma renhållningen på det sätt som den fann lämpligt med hänsyn till lokala förhållande.

6.2 Bilprovning

Tidigare handhade AB Svensk Bilprovning bl.a. registreringsbesiktning, typbesiktning och kontrollbesiktning av fordon. Detta ändrades 1995 varvid konkurrens infördes på det sätt att fristående ackrediterade besiktningsföretag i konkurrens skulle utföra ovanstående uppgifter. Fordonsägarens ansvar utvidgades till att omfatta även krav på giltigt intyg om periodisk kontrollbesiktning. Vägverket beslutar om bl.a. typ- och registreringsbesiktning. Bilägarens ansvar för fordonets beskaffenhet ändrades således. Ägaren skall för att fordonet skall få användas ha ett giltigt intyg rörande fordonets skick från ett ackrediterat besiktningsföretag. Besiktningsföretagen skall i direkt anslutning till provning lämna uppgifter till Vägverket om besiktigade fordon och deras brister. Vägverket för ett register över bl.a. resultatet från besiktningar.

6.3 Byggsektorn

Plan och bygglagen (1987:10) innehåller bestämmelser om planläggning av mark och vatten samt om byggande. Planläggningen är en kommunal angelägenhet. I kommunen skall finnas översiktsplaner och detaljplaner. Det regleras även om bygglov, rivningslov m.m. samt om olika krav som byggnader skall uppfylla efter ny- eller ombyggnad. Om en installation eller ändring av eldstäder eller rökkanaler skall ske skall byggherren minst tre veckor före arbetets utförande göra en anmälan till byggnadsnämnden.

Byggherren skall se till att byggande eller rivning sker i enlighet med gällande bestämmelser

och se till att kontroller och provning utförs i skäligen omfattning. För vissa byggnationer och rivningar skall en kvalitetsansvarig utses. Den kvalitetsansvarige kan i de flesta fall ha riksbehörighet, dvs. ett godkännande av ett certifieringsorgan.

6.4 Ventilationskontroll

I lagen (1994:847) om tekniska egenskapskrav på byggnadsverk m.m. anges de tekniska egenskapskrav som ställs på byggnadsverk dvs. byggnader och andra anläggningar och byggprodukter. Byggnadsverk som uppförs eller ändras skall uppfylla vissa väsentliga egenskapskrav med hänsyn bl.a. till hälsa och miljö. Här till inbegripes bl.a. funktionen hos ett ventilationssystem. En sådan funktionskontroll skall utföras av en funktionskontrollant som utses av byggnadens ägare. Funktionskontrollanten har erhållit ett godkännande, en riksbehörighet, av ett certifieringsorgan eller har ett godkännande av en kommunal nämnd.

Enligt förordningen (1991:1273) om obligatorisk funktionskontroll av ventilationssystem skall en funktionskontroll ske av ventilationssystem för att säkerställa ett tillfredsställande inomhusklimat i byggnader såsom t. ex. skolor, daghem och flerfamiljshus. Detta för att brister i ventilationen bedöms vara den viktigaste faktorn för uppkomsten av s.k. sjuka hus, dvs. hus med sådana brister som har samband med byggnadens utförande, drift, brukande och/eller underhåll, vilket kan leda till besvär och hälsorisker som t. ex. astma, eksem, klåda, trötthet, huvudvärk och illamående hos människor som vistas i byggnaden.

Byggnadens ägare skall se till att funktionskontrollen utförs. Boverket kan genom föreskrifter bestämma att vissa typer av ventilationssystem och system i vissa byggnader skall vara undantagna från bestämmelserna enligt lagen. Funktionskontrollen skall utföras av en person som har behörighet härför. Behörigheten är begränsad till tid men kan även begränsas till att avse endast en viss typ av byggnader eller ventilationssystem. Det skall ske en kontroll innan ett ventilationssystem tas i bruk för första gången. Därefter skall återkommande besiktningar ske.

Vid varje besiktning skall ett protokoll föras. Det skall överlämnas till dels byggnadens ägare, dels till den kommunala nämnden. Nämnden utfärdar därefter ett intyg, vilket utvisar att ventilationssystemet är godkänt, som skall skickas till byggnadens ägare som skall sätta upp detta på en väl synlig plats i byggnaden.

6.5 Hisskontroll

I förordningen (1993:1598) om hissar och vissa andra motordrivna anordningar regleras bl a om att hissar skall vara utförda och installerade, skötas och underhållas så att de upprätthåller ett tillfredsställande skydd för säkerhet och hälsa. Ansvar för att lagen efterlevs åligger anordningens ägare.

Boverket meddelar föreskrifter om verkställighet, när installationer skall ske, angående besiktning eller annan teknisk kontroll m.m. Boverket får meddela föreskrifter om märkning av hissar och hisskomponenter. Vidare får Boverket meddela föreskrifter om de kompetenskrav som den som utför besiktningen skall ha. Den som äger en anordning kan genom en föreskrift från Boverket åläggas att låta undersöka anordningen genom en besiktning eller annan teknisk kontroll. En första besiktning eller kontroll skall göras innan anordningen tas i bruk. Därefter skall det genomföras en återkommande besiktning eller kontroll mellan sex månader upp till sex år. Här finns även den föreskriften att anordningen skall undersökas innan den tas i bruk efter det att den har ändrats.

Ett bevis skall utfärdas efter kontroll där det skall framgå om kravet på säkerhet och hälsa är uppfyllt. Om någon brist har uppmärksamats skall den antecknas. Ett exemplar av beviset skall överlämnas till hissens ägare.

Tillsynen av förordningens efterlevnad sker av den kommunala nämnden vars befogenheter framgår av 10 kap plan- och bygglagen. Om en tillsyn skall ske enligt arbetsmiljölagen utövar även Arbetarskyddsstyrelsen och Yrkesinspektionen tillsyn. Dessa myndigheter skall samråda med varandra.

I förordningen är vidare inskrivet att om en anordning används i strid mot förordningen kan ägaren eller den som är ansvarig härför dömas till böter.

En anordning skall skötas och underhållas. Tillsyn skall ske över den och utföras av någon som har kompetens härtill. Den som äger eller annars ansvarar för anordningen skall se till att det förs en journal där det skall framgå uppgifter om fortlöpande tillsyn, skötsel, underhåll samt uppgifter som är nödvändiga för att genomföra besiktningen.

Boverket anger också hur en besiktning skall utföras, vad som skall kontrolleras och hur.

Besiktningensbeviset skall ange resultatet av besiktningen samt vara försett med besiktningensorganets namn, ackrediteringsnummer, ackrediteringsmärke, besiktningensdatum och besiktningensmannens namn. Efter varje slutbesiktning skall besiktningensorganet utfärda en besiktningsskylt. Där skall i stort sett anges samma saker som i besiktningensbeviset. Det är vidare anordningens ägare eller den som annars ansvarar för anordningen som skall se till att besiktningsskylten finns på en väl synlig plats.

6.6 Kompetenskrav på utövare

Det tillämpas alltmer att de som skall utföra visst arbete skall ha ett certifikat, en viss behörighet, för att få utföra det. Detta certifikat erhålles efter det att vissa uppställda krav uppfyllts. Certifieringsorganet har i sin tur blivit ackrediterad, godkänd för ändamålet, med stöd av lagen (1992:1119) om teknisk kontroll av Styrelsen för ackreditering och teknisk kontroll, SWEDAC. Bedömningen av överensstämmelse och annan teknisk kontroll utförs i enlighet med lagen eller under medverkan av ackrediterade organ om kontrollen är föreskriven i lag eller annan författning.

Med ackreditering avses i lagen en förklaring att ett certifieringsorgan är kompetent att utföra den verksamhet som ackrediteringen avser. SWEDAC handhar ackreditering av bland annat certifieringsorgan för certifiering av produkter, kvalitetssystem eller personal. Beslut om ackreditering meddelas av SWEDAC för viss tid eller tills vidare. Beslutet skall ange de villkor som gäller för verksamheten. SWEDAC får vidare återkalla en ackreditering om den inte längre uppfyller fordringarna härför. De ackrediterade organen skall betala en avgift till SWEDAC.

Ett certifieringsorgan ger således certifikat till dem som uppfyller de angivna kraven beträffande ett visst arbete. Den som genomgått utbildning nu eller tidigare skall för att kunna utöva sin verksamhet ha en form av legitimation härför. Den som uppfyller angivna krav kan efter t.ex. ett prov godkännas att utföra en viss uppgift. Certifiering gäller under en viss tid därefter skall kunskapsnivån omprövas. Certifieringsorganet går igenom de referenser som sökanden lämnat samt ger den som vill certifieras möjlighet att genomgå ett skriftligt prov som utgör en test av kunskaperna. Om sökanden uppfyller de krav som uppställts erhåller de ett certifikat som har giltighet under en viss tid och för visst ändamål. SWEDAC utövar dessutom tillsyn över certifieringsorganen vilket sker genom minst ett årligt besök.

7. Konkurrens i sotningsväsendet

En utgångspunkt för att införa konkurrens i sotningsväsendet bör vara att skapa en ökad garanti för hög servicenivå vid försäljning av sotningstjänsterna till fastighetsägare och hushåll. En annan utgångspunkt bör vara att skapa ökade förutsättningar för en effektivitets- och prispress inom sotningsväsendet.

Vid överväganden om att införa konkurrens i sotningsväsendet är en av de viktigaste frågorna hur det skall åstadkommas en väl fungerande konkurrens. Ett sätt kan vara att kommunen upphandlar via ett anbudsförfarande. För närvarande gäller att det i flertalet kommuner enbart finns ett sotningsföretag. Det är vanskligt att säga hur många anbudsgivare som krävs för att få en fungerande konkurrens vid upphandling. Önskvärt från konkurrenssynpunkt är att det finns åtminstone tre till fyra anbudsgivare.

7.1 Etableringskontroll

För att regler som begränsar konkurrensen skall kunna motiveras måste reglerna medföra att de samhällsekonomiska vinsterna blir större än kostnaderna. Företagen som finns på marknaden har oftast ett intresse av att regler av konkurrenshindrande natur som innebär att endast ett eller ett begränsat antal företag har möjlighet att bedriva verksamheten inte tas bort.

Generellt utgör olika former av etableringshinder det allvarligaste hotet mot en effektiv konkurrens. Principiellt bör inte möjligheterna till nyetablering begränsas genom regler som går utöver givna kvalitets- och säkerhetskrav för verksamheten. Om reglerna medför en begränsning av konkurrensen kan etablerade företag ges otillräckliga incitament att bedriva en effektiv verksamhet. I sådant fall finns också en påtaglig risk att konsumenternas intresse av mångfald, hög servicenivå och låga priser inte uppfylls.

På en marknad med väl fungerande konkurrens gäller normalt att produktutbudet anpassas till konsumenternas efterfrågan. Därutöver gäller att marknadens koncentrations- och strukturförhållanden anpassas till ändrad efterfrågan och krav på effektiv produktion och distribution.

Etableringsreglerna, i kombination med priskontrollen, torde i väsentlig utsträckning ha påverkat företagsstrukturen inom sotningsväsendet med avseende på företagsstorlek. Nuvarande regler för sotning och kontroll, som innebär att ett företag får ensamrätt att bedriva verksamheten inom ett geografiskt avgränsat område (sotningsdistrikt), medför en "låst" branschstruktur. Företagsstrukturen torde därför inte vara optimal från effektivitetssynpunkt. Då etableringsreglerna dessutom innebär att sotningsföretagen inte behöver konkurrera med varandra om att sälja berörda tjänster kan marknadseffektivitet inklusive produktutveckling påverkas negativt.

Det förhållandet att etableringsreglerna medför att konkurrens saknas om att utföra tjänsterna inom sotningsväsendet torde även bidra till att försvaga incitamentet i branschen att utveckla verksamheten med avseende på tjänsteinnehåll. För närvarande har konsumenten inte möjlighet att välja bort en skorstensfejare om man är missnöjd med kvalitet och service vid utförande av tjänsterna. Detta förhållande påverkar sannolikt benägenheten att alltid tillgodose berört konsumentintresse.

Nuvarande etableringsregler innebär i praktiken att ett sotningsföretag skall kunna utföra allt från relativt okomplicerad sotning och kontroll av imkanaler till tjänster som rör industriella förbränningsanläggningar som kräver en hög grad av specialistkunskap. I vilken utsträckning olika kunskaper kommer till användning eller hur skorstensfejarmästarens arbete fördelar sig på olika sotningsobjekt torde variera kraftigt i olika sotningsdistrikt. Effekten kan i detta fall bli en ej effektiv resursanvändning totalt sett bl.a. med avseende på företagets gjorda investeringar i kompetensuppbyggnad inklusive utbildning m.m.

Det är svårt att på ett område med monopol "kommendera fram" en ökad servicenivå och kontinuerligt anpassa priserna till tjänsteinnehållet. Dessutom är det förenat med stora resurser och kostnader att följa upp att tjänsterna alltid utförs på ett sätt som svarar mot förutbestämd kvalitet och servicenivå. Till detta kommer den i princip omöjliga uppgiften att ta fram "korrekta" enhetspriser för tjänsterna.

7.2 Priskontroll

På en monopolmarknad måste normalt finnas någon form av priskontroll i syfte att tillgodose konsumenternas intresse av att monopolföretagets pris är skäligt. En administrativ eller kalkylerad prissättning för en hel bransch omfattar i allmänhet ett stort antal företag som har olika förutsättningar att bedriva berörd verksamhet. Vid en centralt beräknad prissättning är också antaganden om fördelningar av olika faktorkostnader osäkra. De kalkylerade priserna kan i bästa fall gälla en del av företagen men inte alla företag som kalkylen avser att omfatta.

För att få underlag för den enhetliga prissättning inom sotningsväsendet, måste det finnas tillgång till uppgifter om kostnads- och produktivitet utveckling på området samt ändringar av tjänsteinnehåll. Vidare förutsätts underlag i form av tids- och lönsamhetsstudier av verksamheten. Vid sådana studier måste beaktas att sotningsföretag är verksamma på ett flertal områden eller marknader.

Erfarenheterna från tidigare hårt reglerade områden med en centralt bestämd prissättning t.ex. stora delar av transportnäringen, är att det praktiskt taget är omöjligt att genom en prisreglering beakta samtliga företags olika förutsättningar att bedriva verksamheten.

Inom sotningsväsendet gäller att kostnader för sotning och kontroll varierar i olika delar av landet med hänsyn till bl.a. fastighetsstruktur, avstånd mellan fastigheterna och uppvärmningssätt. Kostnaderna och verksamhetens effektivitet skiljer sig även åt mellan olika företag. Sotningsbranschen har - med avseende på utformning och effekter av nuvarande priskontroll - stora likheter med andra tjänsteområden som omfattats av en central prisstyrning. En effekt blir att vissa företag får bättre ekonomiskt utfall än andra.

Priskontrollen av sotningsväsendet kan jämföras med vad som tidigare gällde inom taxinäringen före den 1 juli 1990, dvs. den tidpunkt som taxinäringen avreglerades. Likheterna mellan de två systemen för priskontroll är flera. Priset på taxiresor fastställdes före denna tidpunkt av det allmänna efter att taxiägarnas branschorganisation gjort en framställning om en höjning av taxitaxan. Denna var lika för hela landet med undantag för främst Norrlandslänet som hade ett pristillägg under vinterperioden. Höjningen av taxan baserades på en kostnadskalkyl för ett genomsnittligt taxiföretag. Taxehöjningen var normalt, i likhet med vad som i dag gäller på sotningsområdet, ett resultat av en sammanvägning av inträffade kostnadsändringar inom branschen sedan närmast föregående prisändringstillfälle.

Kostnadsutvecklingen är också en mycket uppmärksam fråga i branscher som omfattas av etableringskontroll och priskontroll. Då regleringssystemet i allmänhet innebär att inträffade kostnadsökningar med lätthet kan övervältras på konsumenterna genom ökade priser kan incitamentet i branschen att hålla tillbaka kostnadsökningar försvagas. Den helt dominerande kostnadsposten i sotningsväsendet är företagets lönekostnader som utgör omkring 80 procent av de totala kostnaderna.

Under regleringsperioden för taxi ställde berörda myndigheter krav på taxis produktivitet utveckling. Denna beräknades som en ökad årlig arbetsproduktivitet om en (1) procent. Ökningen baserades på genomsnittlig produktivitet ändring under en "rullande" tioårsperiod i konkurrensutsatta tjänstesektorer med liknande verksamhetsförutsättningar som taxinäringen. Det innebar i praktiken att lönekostnadsökningen i näringen reducerades med nämnda procenttal i samband med en taxehöjning. Med hänsyn till att lönekostnadsandelen i ett taxiföretag i genomsnitt var ca

70 procent av de totala kostnaderna reducerades kostnadsökningarna och motsvarande prishöjning med 0,7 procent i princip varje år.

Om det skulle ha ställts krav på en årlig produktivitetökning i sotningsväsendet om en (1) procent i anslutning till ändringar av sotningstaxan sedan mitten av 1970-talet skulle taxan i dag vara drygt 20 procent lägre. Det motsvarar minskade kostnader för fastighetsägare, hushåll m.fl. på minst 100 miljoner kronor.

Det förhållandet att representanter för köparna och säljarna, i detta fall Svenska Kommunförbundet och Sveriges Skorstenfejaremästares Riksförbund, kommer överens om rekommendationer av ersättningen för aktuella tjänster är en mycket ovanlig metod för prisstyrning av monopol. I dessa fall har gällt, och gäller fortfarande på flera områden, att en statlig myndighet och ytterst domstol fastställt priserna eller också har prisutvecklingen kopplats till ett särskilt faktorkostnadsindex med avdrag för ökad produktivitet.

Någon lönsamhetsstudie över branschen har inte genomförts sedan åtminstone 1974, dvs. den tidpunkt då nuvarande kalkylförutsättningar för ändringar av sotningstaxan lades fast. Enligt uppgift har Kommunförbundet och Sveriges Skorstensfejaremästares Riksförbund under 1996 kommit överens om att göra en lönsamhetsstudie över sotningsbranschen. Något resultat har dock ännu inte redovisats.

Nuvarande regler för sotning och kontroll innebär bl.a. att skorstensfejaren får tillträde till fastigheten, lokalen etc. vid en tidpunkt som bestäms av skorstensfejaren. Detta medför bl.a. att det kan uppstå kostnader för fastighetsägare och hushåll om dessa t.ex. måste ta ledigt från arbetet. Om sotningsföretagen konkurrerar med varandra om att utföra berörda tjänster torde det ske en utveckling av tjänsteinnehåll och att företagen anpassar sig till konsumenternas önskemål främst vad gäller service.

Avsaknad av konkurrens mellan sotningsföretagen torde även bidra till en minskad effektivitet på området. På goda grunder kan även antas att nuvarande priser på sotningstjänster är, genomsnittligt sett, högre än om dessa tjänster skulle ha saluförts på en väl fungerande konkurrensmarknad.

7.3 Konkurrensfördelar för sotningsföretagen

Det är inte ovanligt att företag bedriver såväl monopolverksamhet som konkurrensutsatt verksamhet. Detta skapar erfarenhetsmässigt konkurrensproblem främst i de fall som de båda verksamheterna bedrivs inom samma företag eller organisation. I sådana fall finns alltid möjlighet att använda ekonomiska överskott från monopolverksamheten för att subventionera - via t.ex. priserna - den konkurrensutsatta verksamheten, s.k. korssubventionering. Detta kan i sin tur sätta konkurrensen helt eller delvis ur spel.

Privata företag inom sotningsväsendet bedriver numera, förutom sotningsverksamhet på entreprenad åt kommunen, verksamhet på konkurrensmarknader såsom översyn av ventilationssystem och fastighetsservice.

Ett företag vars intäkter till större delen härrör från monopolverksamhet har klara fördelar vid konkurrens med företag vars hela verksamhet är konkurrensutsatt. Det bör beaktas att prisregleringen torde ha medfört att kommunens ersättning till skorstensfejarmästaren i många fall är hög jämfört med kostnaderna för sotningen. Det medför att företagets möjlighet ökar att via ett lågt pris, subventionera konkurrensutsatt verksamhet. Det behöver inte betyda att sotningsföretaget i detta fall gör en förlust "på affären" utan det låga priset kan ge ett täckningsbidrag till samkostnaderna för olika verksamheter.

Det finns inget uttryckligt förbud för en skorstensfejarmästare att vid sidan av sotningsverksamheten bedriva annan verksamhet. Det får dock anses inte vara tillåtet för sotningsföretagen att i direkt anslutning till tillsyn och kontroll av fastigheter från brandsäkerhetssynpunkt sälja

varor och tjänster på brandskyddsområdet eller sälja andra produkter över huvudtaget. Utvecklingen har medfört att sotningsföretagen med stöd av den från kommunen delegerade myndighetsutövningen, fått konkurrensfördelar vid utförande av andra tjänster åt fastighetsägare än sotning och kontroll. Från konkurrenssynpunkt är det direkt olämpligt att sammanblanda myndighetsutövning med konkurrenssatts näringsverksamhet.

8. Erfarenheter från tidigare avvecklade monopol

Vid ställningstagande till regeländringar och införande av konkurrens inom sotningsväsendet är effekter av tidigare av- och omregleringar av marknader i Sverige av intresse.

I Konkurrensverkets rapport Konkurrens på avreglerade marknader (R 1996:4) beskrivs utvecklingen på sex olika marknader - el, flyg, regional järnvägstrafik, taxi, post och tele - som har av- eller omreglerats under 1990-talet. En ändring av reglerna på dessa områden kan i korthet beskrivas som en övergång från ett reglerat monopol till en reglerad konkurrens.

I rapporten konstateras att av-/omregleringarna generellt har varit framgångsrika men att det fortfarande finns konkurrensproblem på flera av marknaderna. De regler som ändrats har bl.a. styrt produktutbud, genom olika former av etableringskontroll och prissättning. Det har visat sig att det ofta kan ta lång tid att få en väl fungerande konkurrens på marknader som tidigare varit monopol.

Det är viktigt att det vid en av- eller omreglering tas fram klara regler. Företag som har skyddats från konkurrens - genom etableringskontroll eller på grund av erhållen ensamrätt att bedriva viss verksamhet - har i flera fall kunnat bygga upp en stark position på marknaden med hänsyn till främst finansiell styrka, gjorda investeringar och kunskap om marknaden. Ett annat utmärkande drag för flera av nämnda områden är att främst näringslivet eller kunder med stor inköpsvolym som haft de bästa möjligheterna att utnyttja fördelarna med konkurrensen. Konkurrenslagen är ett viktigt medel att undanröja konkurrensbegränsande beteende av aktörerna på marknaden. Erfarenheterna visar dock att det ofta måste vidtas ytterligare åtgärder för att få en väl fungerande konkurrens på marknaden som komplement till tillämpning av konkurrenslagen.

Flertalet av aktuella marknader som omreglerats under 1990-talet utmärks av att det tidigare fanns en eller ett par aktörer som svarade för det samlade produktutbudet. Ett annat utmärkande drag i de flesta fall är att det krävs investeringar/anläggningar av infrastrukturkaraktär (elnät, spåranläggningar m.m.) för att bedriva verksamheten.

Av intresse vid ställningstagande till regeländringar och att konkurrens införs i sotningsväsendet är bl.a. marknadsförhållandena inom taxi före avregleringen den 1 juli 1990. Före denna tidpunkt gällde att alla taxiföretag på en lokal marknad (oftast inom en kommun) måste tillhöra en beställningscentral eller en växel, dvs. taxitrafiken bedrevs av ett stort antal sammanslutningar av taxiföretag som hade monopol inom respektive område. Efter avregleringen har skett en betydande ökning av beställningscentraler och taxiföretag, främst i större tätorter. På många lokala marknader har dock den "gamla" centralen fortfarande en stark ställning.

Det kan även nämnas vissa förhållanden inom taxitrafiken, i första hand i storstadsområden, som fått stor uppmärksamhet under främst 1997. Således har inträffat att s.k. friåkare, dvs. företag som inte tillhör en beställningscentral/växel, ibland har tagit ut orimligt höga priser för taxiresan. En bidragande orsak är taxis prissättning som i väsentliga delar bygger på samma grunder som gällde före avregleringen den 1 juli 1990. Taxan baseras på både väglängds- och tidsavgifter. Om taxibilen underskrider en viss hastighet, den s.k. brytpunkten, grundas taxameterpriset på restid i stället för körsträcka. Taxekonstruktionen syftar således till att garantera taxiföretaget en minsta ersättning under betald körning oavsett om resan fördröjs på grund av bilköer, nedfällda järnvägsbommar m.m. Utformningen av taxan försvårar dock för resenären att beräkna priset på taxiresan i förväg vilket motverkar (pris)konkurrensen inom taxi.

Taxekonstruktionen som är svår att förstå för resenären har bidragit till problemet med oskäliga priser som har generellt givit friåkare dåligt rykte hos allmänheten. Detta försvårar allmänt för dessa taxiföretag att konkurrera om "spontanbeställda" resor med "växelföretag" i takt med att konsumenternas kunskap om företaget och resutbudet på taximarknaden ökar.

Av intresse i sammanhanget är också marknaden för lokala godstransporter med lastbil som började att avregleras i mitten av 1960-talet. På en lokal marknad eller i en kommun finns oftast en lastbilscentral som svarar för en stor eller dominerande del av det lokala transportutbudet. Först under 1990-talet kan det anses ha blivit en märkbart ökad konkurrens mellan närliggande lastbilscentraler och då främst i större tätortsområden.

9. Överväganden och förslag

9.1 Utgångspunkter

Utredningens uppdrag är att ge förslag på förändringar, för att utvidga fastighetsägarens inflytande och öka konkurrensen men samtidigt inte försämra brandskyddet,

* dels inom ramen för befintligt sotningsystem,

* dels som innebär en avveckling av sotningsmonopolet.

Enligt direktiven skall utredningen ta ställning till en förändring av sotningsväsendet. Denna förändring skall ske med utgångspunkt i att fastighetsägaren skall få ett större inflytande över den föreskrivna sotningen och att konkurrens införs i systemet. De förändringar som föreslås får inte försämra brandskyddet. Det skall lämnas två alternativa förslag varav det ena avser förändringar inom ramen för befintliga ansvarsförhållanden och det andra skall innebära en avveckling av sotningsmonopolet.

Den tidigare utredningen, räddningstjänstutredningen, ifrågasatte, vilket även framgår av tidigare kapitel, dels om det förelåg en brandrisk i vart fall beträffande oljeeldade anläggningar och imkanaler dels om ett samhälleligt ansvar kunde motiveras. Utredningen har därför valt att se närmare på brandrisken, därefter ifrågasatt olika ansvarsförhållanden samt diskuterat i vilket system som förslagen bäst kan tillgodoses. Utredningen har valt att behandla frågorna kring imkanaler i ett särskilt avsnitt.

9.2 Allmänt

Regleringen om sotningen har gamla anor. De första bestämmelserna om sotning kom redan under 1600-talet. Det monopol som finns idag infördes genom lagstiftning år 1923. Under 1940-talet fördes en diskussion om sotningsväsendet skulle kommunaliseras eller inte men den ledde inte till någon förändring. Genom 1962-års brandlag infördes obligatorisk sotning även på landsbygden. I mitten av 1980-talet infördes den nu gällande räddningstjänstlagen. Den innebar ingen direkt förändring av sotningsväsendet mer än att sotning och kontroll integrerades till ett moment. I början av 1990-talet utökades brandskyddskontrollen till att omfatta gaseldade anläggningar.

I räddningstjänstlagen anges att kommunen skall svara för att sotning sker regelbundet. Sotningen utgör en brandförebyggande åtgärd som kan likställas med en rengöring. Vid varje sotningstillfälle sker det samtidigt en kontroll. Kontrollen innebär utöver det som rengörs även att skorstenar, tak och därtill hörande byggnadsdelar kontrolleras från brandskyddssynpunkt. Detta utförs av skorstensfejarmästaren eller av någon av hans anställda skorstensfejare. Sotningen och kontrollen får endast utföras av den skorstensfejarmästaren som har fastigheten inom sitt distrikt eller av någon av hans anställda. Kommunen har en möjlighet att låta någon annan utföra sotning och kontroll endast om det är fråga om speciella anläggningar eller avlägset belägna hus. Enligt Räddningsverket är dessa undantag få.

Innebörden av bestämmelserna är bl.a. att fastighetsägaren oavsett egen kompetens, t.ex. att han själv är skorstensfejare, inte får utföra den föreskrivna sotningen själv. Eftersom sotning av eldstaden även medför en förbättrad driftsekonomi kan en fastighetsägare som vill ha en väl fungerande värmeanläggning i princip sota anläggningen varje dag. Men vid det tillfälle då den föreskrivna sotningen och kontrollen skall utföras är han inte bara tvingad att låta skorstensfejarmästaren eller hans anställda utföra det utan också tvingad att få det utfört oavsett om det finns behov därav eller inte.

9.3 Brandrisk och behovet av brandförebyggande åtgärder

Utredningens bedömning: Sotning och brandskyddskontroll är viktiga brandförebyggande åtgärder som skall ske med regelbundenhet. Soteld och andra eldstadsrelaterade bränder är vanliga brandorsaker. Dessa brandrisker måste minimeras.

Vid eldning främst med ved och olja bildas sot och sotbeläggningar som avsätts i eldstad och rökkanaler m.m. Sotbildningen är beroende av hur ofta det eldas, vilka bränsleslag som används och brukarvanor. Ju mer det eldas desto mer avsättningar skapas varigenom även risken för att de brännbara sotbeläggningarna antänds ökar. De bränder som uppstår till följd av att sotbeläggningarna antänds kallas soteldar. En regelbunden sotning av eldstäder m.m. minskar risken för soteld. Det medför också att varaktigheten av en eventuell soteld minskar. Även andra s.k. eldstadsrelaterade bränder kan uppstå t.ex. till följd av överhettning av närliggande brännbart material eller brister i anläggningens tekniska utförande. Kontrollen av brandskyddet syftar till att förhindra uppkomsten av sådana bränder. Även om dessa brandförebyggande åtgärder görs idag inträffar det årligen ett antal bränder. Det kan även om underlaget är begränsat vara av intresse att studera statistik härom samt undersökningar som i viss mån belyser sotningens brandförebyggande betydelse.

Det finns två slag av aktuell brandstatistik, dels från Räddningsverket, dels från försäkringsbolagen.

Räddningsverkets statistisk grundar sig på räddningsledarens preliminära bedömning vid en brand. Det torde vara lätt att preliminärt konstatera att det brinner i en skorsten medan andra bränder däremot kan vara svårare att lokalisera. Statistiken torde därför innehålla ett visst mått av osäkerhet. Den statistik som utges av Sveriges försäkringsförbund grundas på anmälda försäkringsfall. Det senare materialet visar totalt sett på ett större antal bränder. Anledningen härtill bör vara att en brand som leder till ersättning från försäkringsbolagen inte behöver ha medfört en insats från räddningstjänsten.

Enligt Räddningsverkets statistik utgjorde bränder i rökkanaler och eldstäder under år 1996 ca 16 % av det totala antalet bränder i byggnader som medförde en räddningsinsats av den kommunala räddningstjänsten. Som enskild orsak till utryckning utgjorde de eldstadsrelaterade bränderna ca en fjärdedel av antalet bränder i bostäder. Av de anmälda försäkringsfallen var antalet eldstadsrelaterade bränder ca 10 % av det totala antalet bränder i bostäder. Av de försäkringsanmälda fallen utgjorde däremot bränder med elapparater och andra av el orsakade bränder den största andelen. Efter bränder till följd av åsknedslag och övriga kända brandorsaker fanns soteld och övriga eldstadsrelaterade bränder som nästa kategori.

En slutsats som kan dras av den tillgängliga statistiken är att soteld och andra eldstadsrelaterade bränder utgör en av de vanligaste brandorsakerna i bostäderna, främst villor. Det är vidare intressant att notera av utryckningsstatistiken att det förekommit få eldstadsrelaterade bränder i Stockholm medan andelen i t.ex. Västernorrlands län var betydligt högre, närmare hälften av det totala antalet. Sådana bränder förekommer främst i län med stort inslag av landsbygd. Det är i glesbygd som fastbränsleeldade anläggningarna är vanligast förekommande.

De undersökningar som utförts har olika utgångspunkter. Mattsons "Hur ofta skall småhusen sotas?" tar främst sikte på sotningsfristernas längd. Mattson kom fram till att det sotas för ofta och att en utglesning av sotningsfristerna inte borde ha någon nämnvärd betydelse från brandskyddssynpunkt samt att sotningen har positiva effekter på miljön eftersom koldioxidutsläppen minskar. Peterson påvisar ett samband mellan sotningsfristernas längd och antalet soteldar. Han menar att den största risken med vedeldning egentligen är att de som eldar ibland har otillräckliga kunskaper härom. Fastighetsägareförbundets studie visar att även om sotning uteblir så skall antalet soteldar inte bli fler samt att soteldar främst är att hänföra till fastbränsleeldade anläggningar. Underlaget för studiens genomförande är dock begränsat varför det kan vara svårt att dra några långtgående slutsatser härav.

I korthet menar utredningen att statistiken visar att det förekommer eldstadsrelaterade bränder. Undersökningarna tyder på att det finns risker med och vid bl.a. ved- och oljeeldning även om de främst tar sikte på hur ofta det bör sotas. Utredningens slutsats är därför att det är motiverat med förebyggande åtgärder.

Frågan är emellertid om det för att förebygga riskerna måste ske både sotning och kontroll.

Sotning innebär inte enbart att risken för brand minskar utan även att driftsekonomi av anläggningen förbättras. Sotning har indirekt en positiv effekt på miljön eftersom koldioxidutsläppen minskar. Kontrollen syftar däremot till att uppmärksamma eventuella defekter på anläggningen av olika anledningar eller att fastighetsägaren t.ex. inte har brännbart material för nära anläggningen. Sotningen och kontrollen är idag integrerade verksamheter. De utförs vid varje och samma tillfälle men det är fullt möjligt att särskilja dem. När det till utredningen har riktats kritik mot sotningsväsendet påstås att det i praktiken endast sker en sotning och att det inte finns tid att utföra någon brandskyddskontroll i den avsedda bemärkelsen. Dessa påståenden innebär att det i praktiken inte sker någon brandskyddskontroll utan endast en sotning dvs. en rengöring. Om detta skulle vara riktigt innebär det att det vore tillräckligt att sotning utförs även i framtiden och att kontrollen som sådan inte har någon direkt betydelse. I sådant fall skulle sotningen vara den brandförebyggande åtgärden som utförs i dagens system och således borde vara tillräcklig även i framtiden. Utredningen menar dock att det inte finns något belägg för ett sådant ställningstagande.

Utifrån ett brandriskperspektiv förordar utredningen inte den ena åtgärden före den andra. Utredningens ställningstagande är däremot att både sotning och kontroll är viktiga brandförebyggande åtgärder. Utredningen är således av den åsikten att det i framtiden skall ske både sotning och kontroll för att minimera de brandrisker som föreligger. Den avgörande frågan är däremot om samhället skall ha ansvaret för att sotningen och kontrollen utförs eller om den enskilde fastighetsägaren skall kunna åläggas ansvaret.

9.4 Inflytande och ansvar

Utredningens bedömning: Ägaren eller innehavaren av byggnaden eller anläggningen skall kunna ha det primära ansvaret för sotning och kontroll från brandskyddssynpunkt.

Skydd för liv, hälsa och säkerhet är på en övergripande nivå ett offentligt åtagande. Detta åtagande har dock sina begränsningar. Inledningsvis kan konstateras att varje individ har att efter sina förutsättningar iaktta normal försiktighet för att inte utsätta sig för fara. Omfattningen av det offentliga åtagandet varierar dessutom med det slag av miljö det är fråga om. Det offentliga åtagandet är normalt sett mer omfattande när det gäller allmänna platser och mer begränsat när det gäller privata platser. Detta är ett uttryck för att det samhälleliga ansvaret för skydd av liv, hälsa och säkerhet i första hand gäller risk för tredje man. Skyddet av den enskilde medborgaren mot skador som denne kan åsamka sig själv är i regel ett offentligt åtagande endast om denne normalt sett inte kan förmodas förutse risken.

På brandområdet har samhället åtagit sig ett relativt långtgående ansvar. Utöver brandförsvaret samt sotning och kontroll av allmänna lokaler innefattar det offentliga åtagandet även brandförebyggande sotning och kontroll i enskilda individers bostäder. Detta långtgående åtagande torde härröra ur den risk för omfattande skador och risk för medborgares liv, hälsa och säkerhet som brand utgjorde i tätorter under föregående decennier och ända in i vårt decennium. Under denna tid var bebyggelsen i stor omfattning byggd i trä eller hade omfattande träkonstruktioner och var därmed lättantändlig. Skorstenskonstruktionerna var ofta bristfälliga vilket också utgjorde en brandfara samt uppvärmningen skedde genom vedeldning, vilket innebar en icke obetydlig eldfara.

Ansvaret för sotningen och brandskyddskontrollen har enligt dagens lagstiftning överförts

från fastighetsägaren till kommunen. Kommunen har dock oftast valt att lägga det praktiska ansvaret och utförandet så långt ifrån sin egen verksamhet som är möjligt, dvs. på en privat företagare. Det är kommunen som beslutar i vilken form skorstensfejarmästaren skall driva sin verksamhet. Den enskilde fastighetsägaren har ändå ett ansvar för brandförebyggande åtgärder. Detta framgår av 41 § räddningstjänstlagen enligt vilken ägare eller innehavare av byggnader eller andra anläggningar i skälig omfattning skall hålla utrustning för släckning av brand och för livräddning vid brand eller annan olyckshändelse och i övrigt vidta de åtgärder som behövs för att förebygga brand och för att hindra eller begränsa skador till följd av brand.

Det måste övervägas om det har skett sådana förändringar av samhället ur ett större perspektiv sedan 1923 års brandlagstiftnings tillkomst men även sedan 1986 års räddningstjänstlags införande som gör att ansvarsförhållandena bör ifrågasättas. Det måste därvid övervägas om det finns skäl för att samhället skall ha ansvaret för verksamheten.

Det positiva med att samhället eller kommunen har ansvaret för sotning och kontroll är att den kan se till att de åtgärder som är nödvändiga utförs. De ansvariga i kommunen har en god överblick över kommunen och dess medborgare och har lokal kännedom om var t.ex. problem av olika slag finns. Genom att den har ansvaret har den också en helhetsbild över riskförhållandena. Följden blir också att kommunens invånare får samma möjligheter och tillgång till tjänsten. Detta är främst en fördel för landsbygdsbor. Kommunen är t.ex. ansvarig för renhållning och främst för borttagande av hushållsavfall inom kommunen. Dessa bestämmelser är däremot uppbyggda på det sätt att kommunen har ansvar men om fastighetsägaren kan handha sitt hushållsavfall själv skall han kunna göra det efter kommunens godkännande.

Det som däremot gör sotningsverksamheten speciell är att arbetet utförs i hemmet. Det kräver tillgång till bostaden vilket innebär att fastighetsägaren måste vara hemma. Att arbetet utförs i hemmet kan uppfattas som ett intrång i den enskildes sfär även om det är en form av service för den enskilde. En jämförelse med t.ex. renhållning är därför svår vad gäller ansvaret eftersom servicen sker utanför bostaden och skapar därför inte samma källa till irritation.

En negativ aspekt med att kommunen har ansvaret är att fastighetsägaren inte har något inflytande eller att inflytandet är begränsat.

Det är enligt utredningens mening viktigt att beakta vilken samhällslig säkerhetssituation som gäller på med sotningen jämförbara områden. Här kan framhållas att en fastighetsägare har ett ekonomiskt intresse och ansvar för sin fastighet samt att se till att gällande regler t.ex. plan- och bygglagen i samband med byggnationer efterlevs. Inom byggnadssektorn läggs allt mer ansvar över på den enskilde t.ex. byggherren eller en kvalitetsansvarig vilken skall se till att erforderliga åtgärder vidtas vid byggnation. Ansvaret för att hissar som finns i en fastighet uppfyller de krav som föreligger och att de kontrolleras regelbundet åligger fastighetsägaren eller anläggningens ägare. Denne har alltså ålagts ett stort ansvar nämligen att med jämna mellanrum ta initiativ till kontroll av att hissarna är funktionsdugliga. Fastighetsägaren skall vidare se till att ventilationssystemen i bostäderna är funktionsdugliga på det sätt att de inte innehåller så mycket smuts m.m. att det i förlängningen kan leda till att de boende drabbas av sjukdomar som t.ex. allergier och astma.

Utredningen finner sammantaget inte något tungt vägande skäl mot att fastighetsägaren primärt skall kunna ansvara för att sotning och kontroll sker av den egna fastigheten. Tvärtom är det utredningens uppfattning att det primära ansvaret skall handhas av fastighetsägaren.

9.5 Vilket system kan bäst tillgodose valfrihet och konkurrens?

9.5.1 Konkurrensproblem inom sotningsväsendet

Utredningens bedömning: Om sotningsväsendet konkurrensutsätts tillgodoses kravet på service och kvalitet. Inom sotningsväsendet föreligger inte tillräcklig effektivitet och sotningstjänsterna anpassas inte till konsumenternas önskemål. Det råder konkurrensnedvridning.

Att sotning och kontroll enligt dagens ordning skall utföras av skorstensfejarmästaren eller dennes anställda medför bl.a. att andra yrkesgrupper är uteslutna. Avsaknaden av konkurrens torde bidra till minskad effektivitet och att tjänsteinnehållet inte alltid anpassas till konsumenternas önskemål.

Kommunerna har slutit avtal med skorstensfejarmästarna som har en giltighetstid på upp till 35 år. Det är endast om åliggandena väsentligen åsidosätts som avtalen torde kunna sägas upp.

I praktiken har skorstensfejarmästaren en mycket självständig roll i förhållande till kommunen. Det är t.ex. inte vanligt att kommunen följer upp att sotning och kontroll görs i enlighet med gällande avtal och regler.

De nya sotningsfrister som har införts vid i vart fall två tillfällen innebär att den föreskrivna sotningen skall ske mer sällan. Detta jämte att eldning med ved och olja minskar medför mindre arbete för skorstensfejarmästarna och kan kanske t.o.m. leda till uppsägningar av personalen. För att öka sysselsättningen och därmed undvika uppsägningar erbjuder flera skorstensfejarmästare sotning enligt tidigare gällande frister. De har också börjat arbeta inom närliggande områden som t.ex. ventilationsrengöring, trimning av oljepannor och oljebrännare samt fastighetsunderhåll.

Skorstensfejarmästare har en myndighetsfunktion. De kan utfärda förelägganden, få tillträde till bostad, begära handräckning genom polis m.m. Myndighetsfunktionen innebär att de har ett ansvar att vara objektiva och att framträda på ett sådant sätt att förtroendet för dem eller myndigheten inte rubbas. Att avgöra var gränsen går mellan vad som är tillåtet och otilåtet, vad som är lämpligt och mindre lämpligt att göra, kan vara svårt. Inte minst kan det vara svårt för den enskilde fastighetsägaren att veta vad som tillhör den obligatoriska sotningen och inte. Det måste otvetydigt vara så att det för den enskilde fastighetsägaren, är svårt att reda ut i vilken roll skorstensfejaren uppträder vid det aktuella tillfället alldeles särskilt i de fall fastighetsägaren beställt sotning enligt tidigare gällande frister. Vid det ena tillfället är han skorstensfejare och utför den inom monopolen obligatoriska sotningen och vid nästa tillfälle utför han en åtgärd utanför monopolen. Inte heller i konkurrenshänseende kan det vara godtagbart. Skorstensfejaren har en konkurrens fördel genom att redan vara "inne i" hemmen. Att vissa sotningsföretag driver t.ex. kontroller av ventilations-system i samma företag som sotningen kan inte heller vara lämpligt även om det inte föreligger något direkt förbud häremot.

Skorstensfejarmästarna kan som inom andra monopolverksamheter utnyttja sin monopolställning i negativt hänseende gentemot brukarna dvs. fastighetsägarna.

Utredningen har under utredningstiden fått olika synpunkter på sotningsväsendet från bl.a. myndigheter, kommuner, skorstensfejare och fastighetsägare. Det har bl.a. framförts att det är för täta frister, att sotningssystemet inte är behovsanpassat, att det inte sker någon sotning alls, att kommunen bara fastställer taxorna och inte utför någon tillfredsställande tillsyn, att fastighetsägare vill och kan utföra sotningen själv, att om fastighetsägaren åberopar ett s.k. giltigt skäl för att han inte kan vara hemma vid den av skorstensfejaren angivna tidpunkten debiteras han ett högre belopp än som skulle skett vid det första tillfället, att brandskyddskontrollen inte är tillräckligt utförlig, att skorstensfejarna konkurrerar med stöd av sitt monopol på bättre villkor inom andra områden samt att sotningsväsendet är ett föråldrat, förlegat system, en "främmande fågel" inom dagens olika verksamheter.

Dessa synpunkter kan uppfattas som mer eller mindre berättigade. Synpunkterna skulle kunna sammanfattas så att fastighetsägaren inte har någon valfrihet, att det inte föreligger någon konkurrens, att det finns konkurrensfördelar inom systemet samt att kommunen är bristfällig i sin egenkap som avtalspart och beställare av tjänsten.

9.5.2 En modifiering av dagens sotningsväsende ur ett konkurrensperspektiv

Utredningens bedömning: Möjligheterna till konkurrensutsättning av dagens sotningsväsende är begränsade.

Om nuvarande ansvarsförhållande skall bibehållas inom sotningsväsendet är det inte möjligt att i någon större utsträckning påverka tjänsteinnehåll med avseende på aktuell service och kvalitetsfrågor samt effektivitetsutvecklingen på marknaden. Det finns nämligen begränsade möjligheter att konkurrensutsätta verksamheten.

Ett sätt att införa konkurrens är att kommunen upphandlar berörda tjänster via anbudstävlan mellan företag som uppfyller givna kompetens- och kvalitetskrav. Det förutsätter att marknaden inte är "låst" på grund av nuvarande avtal mellan kommuner och skorstensfejarmästare. Annars måste upphandling av tjänsterna för enskilda distrikt och bostadsområden ske i takt med att gällande avtal löper ut. För att erhålla nyetableringar och en fungerande konkurrens måste, oavsett varu- eller tjänsteområde, ett flertal olika köpare finnas på marknaden. Vidare krävs en efterfrågan på produkten som inte bedöms vara alltför osäker beträffande omfattning och varaktighet i tiden. Om dagens förutsättningar inte är för handen kan ett presumtivt företag bedöma att det är för högt ekonomiskt risktagande att etablera sig på marknaden.

Detta innebär bl.a. att ett företag inom sotningsväsendet bör ha mer än ett tillfälle inom en relativt kort period att vinna en anbudstävlan om en entreprenad. Ett successivt införande av konkurrens kan medföra att skorstensfejarmästare tar över andra sotningsdistrikt. Initialt gäller att kommunens konkurrensutsättning av tjänster som omfattas av det avtal som löpt ut kan medföra att berörd skorstensfejarmästare förlorar anbudstävlingen. I detta fall torde oftast gälla att skorstensfejarmästaren inte har möjlighet att på kort sikt kompensera denna förlust. Här bör beaktas att det sannolikt i många fall för att inte säga de flesta fall inte kommer att finnas ytterligare avtal mellan en kommun och skorstenfejarmästare som är aktuella för en "konkurrensutsättning", dvs. ytterligare anbudstävlingar sker först på sikt. Det kan betyda att skorstensfejarmästaren får upphöra med sotningsverksamheten.

Ett annat problem rör nuvarande prissättning via de centrala överenskommelserna. Det är knappast möjligt att upphöra med en priskontroll. En fri prissättning skulle kunna medföra kraftigt ökade ersättningar till sotningsföretagen p.g.a. att sotningsföretagens monopol skulle finnas kvar i flertalet distrikt under mycket lång tid. Avtalen mellan en kommun och skorstensfejarmästare en klausul med innebörd att prisändringar skall ske i enlighet med den centrala överenskommelsen. Den centralt överenskomna ersättningen för sotning torde i många fall "smitta av sig" vid kommunala anbudstävlingar och begränsa priskonkurrensen. Den prissättning som används innebär egentligen att oavsett vad som utförs erhålles samma ersättning. I vissa distrikt tillämpas den ordningen att fakturan för utfört arbete sänds ut samtidigt som avisering av tidpunkten för sotning sker. Oavsett om förrättningen tar kortare tid kan samma ersättning uttagas och om en skorstensfejare utför endast en rengöring och ingen kontroll eller tvärt om uttages samma ersättning.

Den centralt bestämda ersättningen till skorstensfejarmästaren baseras på den s.k. pärlbandsprincipen. En ändring av principen medför ökade kostnader och sannolikt krav på ökad ersättning till skorstensfejarmästaren. Ersättningen kan främst hänföras till en ökad tidsåtgång för sotningen eller snarast fler "förrättningar" kommer att göras. Vidare torde administrationskostnaderna öka för att hålla reda på när fastighetsägare och hushåll vill ha sotning och av vilken skorstensfejare.

Det finns i dag brister med nuvarande centrala ordning för prissättningen av sotningstjänster.

De flesta av dessa brister är oundvikliga effekter av att bestämma enhetliga priser eller ersättningar till ett stort antal företag med mycket olika förutsättningar att bedriva verksamheten.

Det torde i och för sig vara möjligt att på central nivå fastställa en ersättning som beaktar konsekvenserna för samtliga företag om valfrihet för konsumenterna införs inom sotningsväsendet. Detta kan dock förutsätta att ersättningen sätts så högt att priset motsvarar det sotningsdistrikt där kostnaderna ökar mest på grund av den aktuella åtgärden. Det finns också möjlighet för kommunen och skorstensfejarmästaren att överenskomma på lokal nivå vad som skall gälla.

Ett annat sätt att införa konkurrens inom ramen för nuvarande ansvarsförhållanden är att tillåta flera aktörer på marknaden. Detta kan ske genom att personer med erforderlig kompetens och lämplighet även de får lov att utföra sotningen och kontrollen. Den kommunala taxeersättningen bör då begränsas till att omfatta enbart det arbete som bedrivs av den för distriktet tillsatte skorstensfejarmästaren. Den som önskar att etablera sig i sotningsbranschen kan dock uppleva detta som riskabelt då det redan finns en skorstensfejarmästare som har kommunens uppdrag att utföra sotningen och kontrollen. Detta förhållande kan leda till att antalet nyetableringar blir få.

Kravet på anställning hos en skorstensfejarmästare för utbildningen till skortensfejare m.m. utgör ett effektivt hinder för nyetablering vid sidan av nuvarande sotningsföretag.

Även den omständigheten att det endast finns en aktör, dvs. kommunen på den ena sidan talar också mot att en konkurrens i vanlig bemärkelse upprättas.

9.5.3 En avveckling av sotningsmonopolet ur ett konkurrensperspektiv

Utredningens bedömning: Konkurrensutsättningen och därmed ett ökat inflytande kan bäst tillgodoses inom ett avvecklat sotningsmonopol.

Vid ett ställningstagande till införande av konkurrens inom sotningsväsendet är effekter av tidigare av- och omregleringar av andra marknader i Sverige av intresse. Det kan konstateras att dessa generellt har varit framgångsrika men att det fortfarande finns konkurrensproblem på flera marknader. De regler som ändrats på t.ex. el-, tele- och taxiområdena har bl.a. styrt produktutbud, genom olika former av etableringskontroll och prissättning. Det har visat sig att det ofta kan ta lång tid att få en väl fungerande konkurrens på marknader som tidigare varit monopol.

En ytterligare erfarenhet är att det ofta måste vidtas särskilda åtgärder för att främja konkurrensen.

Det finns flera förhållanden som talar för att det är lättare att få en fungerande konkurrens inom sotningsväsendet jämfört med flertalet tidigare avvecklade monopol. En är att en etablering på området inte normalt kräver kostsamma investeringar. Flera av de tjänster som utförs inom sotningsväsendet kan inte anses vara av komplicerad natur. Det finns i huvudsak goda förutsättningar åtminstone på sikt att få en fungerande konkurrens.

Vid en avveckling av sotningsmonopolet bör effekterna för olika kundgrupper beaktas. De olika kundgrupper som kan urskiljas är i huvudsak fastighetsägare, företag och myndigheter som ägare av kontors- och industrifastigheter, fastighetsägare till hyres- eller flerfamiljsbostäder, bostadsrättsföreningar samt villa- eller småhusägare. Dessa kundgrupper har mer eller mindre olika förutsättningar och kompetens att upphandla eller köpa sotningstjänster.

Sannolikt torde det inte bli några större svårigheter för fastighetsägare som företag, myndigheter och ägare till flerfamiljshus (hyreslägenheter) att, åtminstone på sikt, upphandla sotning inklusive kontroll i konkurrens. I dessa fall torde, sedan aktörerna fått tillräcklig kunskap om marknadsförhållandena och kunskap om det effektivaste sättet att upphandla berörda tjänster, eventuella upphandlingsproblem vara av ringa karaktär. Vidare får förutsättas att myndigheternas inköp av tjänsterna görs i enlighet med lagstiftningen på upphandlingsområdet.

Bostadsrättsföreningar och småhusägare kan initialt få större problem än andra att genomföra en effektiv upphandling av sotningstjänster med anbudskonkurrens. En sådan upphandling

förutsätter i detta fall att det finns personer som är villiga att administrera en samordnad upphandling för samtliga berörda hushåll. Om varje hushåll själv anlitar ett sotningsföretag kan detta leda till ökade kostnader för sotningen. Detta skall vägas mot fördelarna med hushållens valfrihet och en ökad sannolikhet för att tjänsteutbudet bättre svarar mot konsumenternas önskemål. Ett annat problem som kan uppstå inom glesbygden är brist på företag som tillhandahåller sotnings- och kontrolltjänster.

En ökad garanti för att fastighetsägaren genomför sotningen och kontrollen kan bli att försäkringsgivare kräver att intyg skall uppvisas om att sotning och kontroll har utförts innan brandförsäkring kan tecknas. Detta skulle kunna utgöra en ytterligare garanti för att brandsäkerheten inte försämras.

Ett borttagande av monopolet kan medföra ökade sotningskostnader för villaägare i glesbygd. Detta är närmast en oundviklig följd av att varje fastighetsägare bär sin egna kostnader, dvs. att vissa fastighetsägare subventionerar andra gäller inte längre. Att sådana subventioner inte förekommer skapar emellertid, sett från samhällsekonomisk utgångspunkt, den bästa garantin för en effektivare resursanvändning totalt sett. För att minska risken för att fastighetsägare i glesbygd inte får ökade kostnader kan dessa samordna sina inköp av sotningstjänster. En annan åtgärd som kan motverka kostnadsökningar i detta fall är att villaägare kan ges ökade möjligheter till egen sotning.

Ett avreglerat system innebär ett renodlat tillsyns- och övervakningsansvar för kommunen. Detta medför en ökad resursåtgång för kommunen till följd av registerhållning och meddelande av förelägganden och förbud. I dagens system har dessa uppgifter delegerats till skorstensfejarmästaren som ersätts för detta genom sotningstaxan, dvs. fastighetsägarna står för denna kostnad. I ett avreglerat system måste kommunen själv bära dessa kostnader eller på annat sätt kompensera sig för dessa.

Det bör framhållas att det förhållandet att det i flertalet kommuner i nuläget endast finns ett sotningsföretag kan kräva speciella åtgärder vid införande av konkurrens i näringen. En åtgärd är att underlätta för nyetablering av företag.

9.5.4 Utredningens sammanfattande bedömning

Sotningsväsendet skall förändras därför att högre servicenivå måste skapas vid försäljning av sotningstjänsterna till fastighetsägare och hushåll m. fl. Det måste skapas ett effektivare system för samhället och för den enskilde brukaren av tjänsten. Konkurrens spelar en viktig roll för användningen av samhällets resurser genom att utbudet av varor och tjänster blir större och mer varierat samt att priserna pressas. Detta kan endast ske vid ändrade ansvarsförhållanden och med konkurrensutsättning.

Utredningen har i tidigare avsnitt uttalat att för att minimera brandrisker är det motiverat att de förebyggande åtgärderna sotning och kontroll utförs. Vidare är utredningen av den åsikten att ansvaret kan åläggas den enskilde.

Vid en konkurrensutsättning av sotningsväsendet kommer fastighetsägaren i väsentlig utsträckning att kunna styra när sotningen skall utföras. En ökad valfrihet gäller även valet av vem som skall utföra tjänsterna. Sistnämnda gäller dock inte myndigheterna i rollen som fastighetsägare. Enligt upphandlingsreglerna skall myndigheterna välja det företag som lämnar det förmånligaste anbudet med hänsyn till pris och given kvalitet. När även ansvarsförhållandena ändras kan olika fastighetsägare ges en möjlighet att upphandla sotningstjänsterna inklusive kontrollen i konkurrens mellan olika aktörer på marknaden. Aktörerna kan - vid sidan av sotningsföretagen - vara företag som i dag utför t.ex. ventilationskontroll men även andra nyetablerade företag som uppfyller givna kvalitetskrav. Härvid kommer en del skorstensfejare att säga upp sin anställning och "starta eget". De kan utvidga sina kunskapsområden till t.ex. försäljning och montering av skorstenar eller eldstäder m.m.

Möjligheterna att införa dels en valfrihet för fastighetsägaren, dels konkurrens, är begränsat inom dagens sotningsväsende. Det finns en rad problem med dagens monopol. Genom att endast

en grupp yrkesutövare får göra arbetet utesluts andra yrkesgrupper. Likadant är det med utbildningen där endast de som är anställda kan antagas. Detta jämte de avtal som gäller, skapar effektivitetsförluster för samhället i stort. Det kan skapas ett bättre tjänsteutbud och därmed en bättre prisnivå. Sotningstjänsten bör kunna kombineras med andra tjänster vilket skulle vara en stor fördel för den enskilde. I dag kan visst utnyttjande av monopolsituationen uppmärksammas. Av vad som konstaterats i tidigare avsnitt är brandrisken inte av den dignitet att inte fastighetsägaren kan ta ansvar för den. Utredningen konstaterar därför att samtliga möjligheter, inte bara för den enskilde utan även för samhällets effektivitet, bäst kan tillgodoses inom ett avreglerat system. Utredningen menar därför att en avveckling av sotningsmonopolet är att föredra.

Utredningen menar dock, främst med stöd av de tidigare erfarenheter som finns inom avregleringsområdet, att ett totalt borttagande av regler inte är att förordas. Det torde vara ändamålsenligt i vart fall under en längre period till dess förhållandena har stabiliserats, att ha en reglering. Vad utredningen föreslår är således en omreglering av sotningsväsendet som innebär att sotningsmonopolet försvinner.

9.6 Utredningens huvudförslag

Utredningens huvudförslag: I ett omreglerat sotningsväsende skall sotning och brandskyddskontroll ske.

Sotning skall utföras av en person som uppfyller de av Räddningsverket uppställda kraven. Om sotningen avser en enfamiljsbostad skall den kunna utföras av ägaren eller innehavaren av byggnaden eller anläggningen eller annan.

Kontrollen skall utföras av en kontrollant som utses av ägaren eller innehavaren av byggnaden eller anläggningen.

För att **höja brandskyddsnivån** föreslår utredningen att kontrollen skall vara mer utförlig och omfattande.

Vad kontrollen närmare skall innehålla samt hur ofta den skall ske bestäms av Räddningsverket genom föreskrift.

Vid varje brandskyddskontroll skall ett protokoll utfärdas. Efter varje kontroll skall kontrollanten överlämna ett protokoll till ägaren eller innehavaren av byggnaden eller anläggningen.

Om det föreligger fel eller brister från brandskyddsynpunkt skall protokollet sändas till kommunen av den som utfört kontrollen. I annat fall skall den som utfört kontrollen anmäla till kommunen att kontroll har skett.

Kommunen skall ha ett tillsynsansvar.

Sammanfattningsvis förordar utredningen att sotningsmonopolet skall tas bort. Härmed menas att en omreglering av sotningsväsendet skall ske varigenom fastighetsägaren skall ansvara för att sotning och kontroll sker regelbundet samt att andra än skorstensfejare skall kunna utföra uppgifterna. Eftersom det föreligger en brandrisk skall denna förebyggas genom sotning och kontroll.

Sotning skall ske av samtliga eldstäder och andra fasta förbränningsanordningar med därtill hörande rökkanaler. Vad avser gaseldade anläggningar skall dessa även fortsättningsvis vara undantagna från sotning. Här föreslår utredningen ingen förändring mot i dag.

Sotningen skall utföras av en kompetent person. Det innebär att utföraren uppfyller de av Statens räddningsverk uppställda kraven för att utföra sotningen. Förslagsvis bör personen ha ungefär samma färdigheter som dagens skorstensfejare.

Om sotningen avser en bostad där endast en familj är boende skall ägaren eller innehavaren kunna bestämma om han vill sota själv eller om han vill anlita någon annan. Ägaren eller innehavaren har således full valfrihet. Utredningen anser att ägaren är fullt kompetent att avgöra detta samt

att förebygga brandrisken allra helst sett i förhållande till andra risker i bostaden. Utredningen förutsätter att någon form av frivillig organisation eller certifiering kommer att genomföras av utövarna.

Vad gäller övriga bostäder samt allmänna lokaler, skall, eftersom det föreligger risk även för tredje man, en kompetent person anlitas.

Räddningsverket skall anvisa och råda den enskilde hur ofta en sotning skall och bör ske av respektive anläggning.

Utredningen förordar vidare att det skall ske en kontroll från brandskyddssynpunkt av alla slag av anläggningar i samtliga fastigheter. Den skall som idag avse även gaseldade anläggningar. Kontrollen skall avse det som sotas, dvs. själva anläggningen och kanalerna samt även skorsten, tak och andra intilliggande byggnadsdelar.

Utredningen menar att kontrollen skall utvidgas i förhållande till hur den utförs i dag. Den skall vara mer grundlig och mer omfattande än i dag, t.ex. kan provtryckningar ske och anläggningens status utvärderas. Utredningen menar att detta innebär en sådan höjning av brandskyddsnivån att kontrollen kan ske mer sällan förslagsvis vartannat år. Räddningsverket skall genom föreskrifter även framöver bestämma fristernas längd. Räddningsverket skall bl.a. för att vägleda branschen i föreskrifter ange vad som skall genomföras vid en kontroll.

Utredningen förordar att den skillnad som finns i brandrisk mellan olika objekt även i framtiden skall belysas genom de av Räddningsverket bestämda fristerna.

Kontrollen skall utföras av en person som uppfyller de krav som Räddningsverket uppställt både ur praktiskt och teoretiskt hänseende. Utredningen anser att den som skall utföra kontrollen skall ha minst kunskaper motsvarande dagens skorstenfejartekniker. Vidare skall utövaren ha en auktorisation härför. Auktorisation sker på så sätt att färdigheterna prövas med hänsyn till de krav som uppställts. Om han klarar de uppställda kraven erhålls ett certifikat som skall vara tidsbegränsat.

Det är naturligtvis inget som hindrar att den som utför kontrollen även sotar vid samma tillfälle om ägaren så önskar.

En ytterligare åtgärd för att höja brandskyddsnivån är att det vid varje kontroll skall utfärdas ett protokoll där noteringar från brandskyddssynpunkt skall framgå. Av protokollet skall den allmänna statusen på värmeanläggningen framgå. Vidare skall eventuella påpekanden, fel eller brister från brandskyddssynpunkt kunna utläsas. Protokollet bör kunna liknas vid ett bilbesiktningsprotokoll. Detta protokoll skall överlämnas av den som utför kontrollen till ägaren eller innehavaren. Om det vid kontrollen föreligger fel eller brister skall de meddelas till kommunen, genom att protokollet översänds. I övriga fall skall en anmälan av den som utför kontrollen ske till kommunen varigenom kommunen erhåller information om när kontroll har utförts. Härigenom får kommunen en överblick av förhållanden inom kommunen och därmed en möjlighet att utföra sin tillsynsfunktion på bästa sätt.

Den förteckning som skorstensfejarna för idag av samtliga objekt m.m. tillhör kommunen. Det finns således redan ett register hos kommunerna i vilket den kan fortsätta registrera. Det förs vidare register angående ventilationskontroll. Det kan möjligen vara lämpligt att sammanföra dessa register.

I detta sammanhang kan det nämnas att Vägverket administrerar bilregisteret som innehåller upplysning om samtliga bilar i Sverige. Det skulle kunna vara ett tänkbart alternativ att även centralt t.ex. hos Räddningsverket eller annan myndighet föra ett liknande register över sotningsobjekt m.m. Utredningen har dock valt att förorda att kommunen skall vara tillsynsmyndighet. Härigenom föreligger en likhet med närliggande verksamheter som t.ex. ventilationskontrollen.

Räddningsverket skall uppställa erforderliga krav på den som skall sota och kontrollera. Det är rimligt att dessa nivåer följer på varandra. Grunden för att få utföra en kontroll är att först ha blivit behörig att sota.

Det skall råda fri prissättning.

Vad utredningen föreslår är genomgripande förändringar av dagens sotningsväsende och system. Utredningen föreslår att systemet kan ändras under en övergångstid, förslagsvis två till tre år. Det krävs en lång tid för att ge nya företag rimliga möjligheter att etablera sig på området. Det är vidare viktigt med information främst till enskilda fastighetsägare och hushåll. Räddningsverket och räddningstjänsten informerar redan i dag om brandskydd och brandrisker m.m. Det gör även Brandförsvarsförbundet och de olika brandförsvarsförbunden. Utredningen förutsätter att intresseorganisationer för fastighetsägare som t.ex. villaägareföreningar informerar sina medlemmar. Utredningen utgår också ifrån att sotningsbranschen och andra utövare medverkar med information.

9.7 Modifiering av sotningsväsendet

Utredningens förslag: I ett modifierat nuvarande sotningssystem skall sotning och kontroll från brandskyddsynpunkt även kunna utföras av annan kompetent person.

Kommunen skall kunna låta även den som har erforderlig kompetens utföra sotning och kontroll t.ex. i den egna bostaden.

En skorstensfejare skall ha avlagt skorstensfejarexamen.

Vid varje kontroll skall protokoll föras.

Anställningskravet för att antas till utbildning inom skorstensfejaryrkena tas bort.

Kungörelseförfarandet tas bort.

Utredningen skall enligt direktiven även lämna förslag på hur konkurrensen och fastighetsägarens inflytande kan ökas inom ramen för nuvarande ansvarsförhållanden, dvs. genom en modifiering av nuvarande sotningsväsende.

Som tidigare sagts är det svårt att inom ramen för dagens system inte bara öka konkurrensen utan även ägarens inflytande. Emellertid skulle följande åtgärder kunna vidtas.

Genom att införa anbudsupphandling vid tillsättning av skorstensfejarmästare inom ett sotningsdistrikt kan en ökad konkurrens uppnås. Det finns inget hinder i räddningstjänstlagen eller i räddningstjänstförordningen mot att kommunen utser skorstensfejarmästare genom anbudsupphandling. Möjligheten finns alltså redan i dag att tillgå men tillämpas inte. Även om det råder osäkerhet om lagen om offentlig upphandling är tillämplig bör ändå enligt utredningens mening en jämförbar upphandling ske. Upphandlingen kan ske på sådant sätt att intressenter som uppfyller givna kompetenskrav lämnar anbud för att ombesörja den föreskrivna sotningen till ett visst pris under en bestämd tidsperiod. Kommunen kan därvid själv välja vilka krav som uppställs t.ex. pris och avtalslängd.

Utredningen vill här bestämt hävda att de avtal som sluts idag är alltför långa. Betydligt kortare avtalsperioder är att förordas. Utredningen kan däremot inte föreslå att nuvarande avtal skall sägas upp till en viss tidpunkt. Detta måste parterna själva komma överens om.

Ett annat sätt att uppnå en ökad konkurrenssituation är att under kontrollerade former tillåta fler aktörer för utförandet av sotning och kontroll. Dessa personer skall vara certifierade för ändamålet. Räddningsverket skall meddela föreskrifter om kraven för utbildning av de personer som skall certifieras. Detta förhållande blir kanske främst intressant när ny skorstensfejarmästare skall utses varvid kommunen kan välja mellan flera utifrån en viss kompetensnivå. I annat fall kan t.ex. en fastighetsägare när denne via den ordinarie skorstensfejarmästaren får en avisering om att sotning och kontroll skall ske kontakta kommunen och framföra önskemål om att han inte vill ha distriktets skorstensfejare. Det är då kommunens sak att besluta om så kan bli fallet. Denne andre skorstensfejare kan vara skorstensfejarmästaren i det angränsande distriktet eller en certifierad person. Genom att tillåta fler aktörer på marknaden ökar indirekt fastighetsägarens valmöjlighet och därmed inflytande.

Vidare föreslås att den undantagsmöjlighet som föreligger i fråga om undantag från vem som skall utföra sotning och kontroll skall utvidgas till att gälla även den som är kompetent härtill. Utredningen menar därvid att den som är skorstensfejare skall kunna utföra sotning och kontroll åt sig själv. Vidare skall även den ägare till en enfamiljsbostad som är kompetent härtill kunna sota sin anläggning. Ansökan skall göras hos kommunen som således beviljar undantaget. Utredningen menar att undantagsmöjligheten skall användas i större utsträckning än som är fallet i dag. Möjligheterna för kommunen att medge att någon annan än skorstensfejarna i distriktet skall utföra sotningen och kontrollen utvidgas således till att gälla om den sökande har särskild kompetens.

Kommunen svarar för att sotning och kontroll görs och att kontrollen utförs på ett korrekt sätt.

En fördel med bibehållna ansvarsförhållanden är att kommunen får en bättre möjlighet att se till att sotningen och kontrollen utförs i enlighet med det regelverk som finns. Genom att kommunen är ansvarig för att sotning och kontroll utförs har den att se till att det finns tillgång till personer som utför sysslan.

Sotning och kontroll skall som idag ske vid samma tillfälle. För att tydliggöra kontrollens betydelse menar utredningen dock att det vid förrättningen skall utfärdas protokoll som utvisar anläggningens status från brandskyddssynpunkt.

I räddningstjänstförordningen anges kompetenskrav för skorstensfejarmästare. Några motsvarande kompetenskrav finns inte beträffande skorstensfejare. Detta regleras i dag genom kollektivavtal mellan arbetsgivar- och arbetstagarorganisationerna. Utredningen menar att krav på att utföraren har genomgått skorstensfejarlinjen skall införas.

Enligt dagens system skall en ledigförklarad tjänst som skorstensfejarmästare kungöras i Post- och Inrikes Tidningar. Detta krav bör enligt utredningens mening slopas.

9.8 Utbildning och kompetens

Utredningens förslag: Den som skall anlitas för att utföra sotningen och kontrollen av brandskyddet skall ha kompetens härför. Den som skall utföra kontrollen skall dessutom vara certifierad. Räddningsverket skall ge riktlinjer för utbildningen och säkra tillgången till utbildningen.

Det finns idag en yrkeskår som är kompetent att utföra både sotningen och brandskyddskontrollen, nämligen skorstensfejarna. Om monolet tas bort är det rimligt att de som jämte skorstensfejarna skall utföra dessa sysslor har en viss kompetens. Det torde vara lämpligt att det utarbetas kompetenskrav i nivå med dagens. Detta skall även gälla i det modifierade systemet.

Räddningsverket handhar i dagens system yrkesutbildningen för skorstensfejarna. Utbildningen bedrivs vid Räddningsverkets skola i Rosersberg. Detta är det enda stället i landet där sådan utbildning bedrivs. I nuläget avlägger ca 50 elever skorstensfejarexamen varje år. Antalet personer som genomgår utbildningen är med andra ord förhållandevis litet. Med en central utbildningsplats säkerställs möjligheterna till hög lärarkompetens och erforderliga utbildningsanordningar vilket är en förutsättning för att utbildningsresultatet skall bli tillfredsställande. Det drivs dessutom forskning inom området i Räddningsverkets regi.

Det skall enligt utredningens mening finnas möjlighet att även genom andra organ erhålla utbildning. Det är dock angeläget att Räddningsverket med sin kompetens är med och utarbetar de planer för den utbildning som skall krävas. Vidare skall Räddningsverket säkra att det finns tillgång till utbildningsplatser.

Vid alternativet om en modifiering av nuvarande sotningsmonopol föreslår utredningen att kravet om anställning inom sotningsverksamheten för att kunna antas till yrkesutbildningen tas bort. Detta borde även medföra att det är lättare för kvinnor att få tillgång till utbildningen.

Den som genomgått utbildning nu eller tidigare skall för att kunna utöva sin verksamhet i

enlighet med det tänkta förslaget ha en form av legitimation härför.

Det certifieringssystem som i dag tillämpas är i stort utformat på följande sätt. En person som uppfyller vissa krav kan efter t.ex. ett prov godkännas att utföra en viss uppgift. Certifiering gäller under en viss tid. Certifieringsorganet går igenom de referenser som sökanden lämnat samt ger den som vill certifieras möjlighet att genomgå ett skriftligt prov som utgör en test av kunskaperna. Om sökanden uppfyller de krav som uppställts erhåller de ett certifikat som har giltighet under en viss tid och för visst ändamål. Certifieringsorganen är i sin tur ackrediterade för uppgiften av styrelsen för ackreditering och teknisk kontroll, SWEDAC. Styrelsen utövar dessutom tillsyn över certifieringsorganen vilket sker genom minst ett årligt besök.

Utredningen anser detta vara ett idag väl fungerande system som kan tillgodose de krav som ställs på det nya systemet.

Det skall observeras att utredningen har valt att lösa denna fråga inom ramen för nuvarande utbildningssystem i båda förslagen. Det har inte ingått i utredningens uppdrag att pröva frågor om huvudmannaskap, finansiering och andra mer grundläggande frågor angående utbildningen. Utredningen hänvisar i dessa delar till Räddningsverksutredningen (Fö 1996:10).

9.9 Särskilt om imkanaler och ventilationssystem

Utredningens förslag: Regleringen av sotning och brandskyddskontroll av imkanaler skall tas bort.

En imkanal är den del av ett ventilationssystem som betjänar ett kök. För att en brand skall uppstå krävs att det först uppstår en brand på spisen och att den sprider sig upp via fläkten och vidare samt att det finns fett i imkanalen som kan antändas. Det torde bildas mer fett och andra avsättningar i de imkanaler som finns i anslutning till restauranger och storkök varför brandrisken är större där.

I dag skall imkanaler till bostadskök rengöras och kontrolleras i genomsnitt en gång vart tredje eller vart sjätte år beroende av ventilationssystemets typ. Imkanaler i restauranger kontrolleras var sextonde vecka och rengörs om det då behövs.

Imkanaler ingår i de flesta ventilationssystem. Det skall ske en obligatorisk kontroll av ventilationssystem i alla fastigheter, främst i flerbostadshus och allmänna lokaler. Av sammanlagt ca 1,8 miljoner småhus är ca 80 % undantagna från denna kontroll. Imkanaler kontrolleras och rengörs ibland således med stöd av förordningen (1991:1273) om funktionskontroll av ventilationssystem.

Praktiskt innebär en brandskyddskontroll enligt räddningstjälagen och en ventilationskontroll enligt ovan nämnda förordning i princip samma åtgärder. Imkanalen skall efter kontrollen och rengöringen uppfylla kraven enligt bestämmelserna. Arbetena utförs utifrån olika regelverk med delvis samma syfte.

Utredningen har fått synpunkter på att reglerna för sotning och kontroll samt reglerna om obligatorisk ventilationskontroll, OVK, just behandlar samma sak och att sotningsföretag utnyttjar sin monopolställning vid ventilationskontrollen. I det fall ett sotningsföretag inte lämnat det förmånligaste anbudet kan det ändå totalt sett bli kostsammare för fastighetsägaren att inte välja sotningsföretaget. Skälet är att sotningsföretaget kan kombinera arbetet med OVK med sotning och kontroll. Även om annat företag väljs kan sotningsföretaget med lagstadgad rätt komma därefter och utföra sotning och kontroll. Sotningsföretaget får därmed en betydande konkurrensfördel. Detta kan i sin tur negativt påverka produktivitets- och effektivitetsförhållandena på området för OVK. Detta skapar konkurrensproblem och onödiga kostnader för fastighetsägare.

Det är inte ovanligt att företag bedriver såväl monopolverksamhet som konkurrensutsatt verksamhet. Detta skapar erfarenhetsmässigt konkurrensproblem främst i de fall som de båda verksamheterna bedrivs inom samma företag eller organisation. I sådana fall finns alltid möjlighet

att använda ekonomiska överskott från monopolverksamheten för att subventionera - via t.ex. priserna - den konkurrensutsatta verksamheten, s.k. korssubventionering. Detta kan i sin tur sätta konkurrensen helt eller delvis ur spel.

Privata företag inom sotningsväsendet bedriver numera, förutom sotningsverksamhet på entreprenad åt kommunen, verksamhet på konkurrensmarknader såsom översyn av ventilationssystem och fastighetservice. En orsak bland flera till denna utveckling torde vara att företagen vill kompensera sig för det intäktsbortfall som följt av att fristerna för sotning och kontroll successivt har förlängts. Ett företag vars intäkter till större delen härrör från monopolverksamhet har klara fördelar vid konkurrens med företag vars hela verksamhet är konkurrensutsatt. till samkostnaderna för olika verksamheter.

Det finns inget uttryckligt förbud för en skorstensfejarmästare att vid sidan av sotningsverksamheten bedriva annan verksamhet. Det får dock anses inte vara tillåtet att direkt i anslutning till tillsyn och kontroll av fastigheter från brandsäkerhetssynpunkt sälja varor och tjänster på brandskyddsområdet. Utvecklingen har dock medfört att sotningsföretagen med stöd av den från kommunen delegerade myndighetsutövningen fått konkurrensfördelar vid utförande av andra tjänster åt fastighetsägare än sotning. Det är därför lämpligt att dessa åtgärder i vart fall samordnas. Det är inte lämpligt att det från samhällets sida skall vidtas åtgärder vid två tillfällen som rimligen kan utföras vid ett tillfälle.

I officiell statistik finns inte uppgifter om bränder i imkanaler. Detta kan bero på att det inte sker några sådana bränder. En annan möjlighet kan vara att en brand på spisen inte sprider sig till imkanalen utan till annat brännbart material i köket som t.ex. skåpluckor.

Peterson har i undersökningen "Brandskydd i imkanaler" kommit fram till att imkanaler bör rengöras. Rengöringen som genomförs för att upprätthålla ventilationsfunktionen bedöms enligt Peterson vara tillräcklig för att täcka behovet av sotning eller rengöring med brandförebyggande syfte. Frågan är alltså om det verkligen finns behov av sotning och kontroll av imkanaler.

Vad gäller sotning och brandskyddskontroll av imkanaler bör en värdering av brandriskerna ske men även en värdering av om samhällets resurser används effektivt. Härvid kan det konstateras att fristerna för sotning och kontroll av imkanaler har förlängts vid i vart fall två tillfällen utan att detta har visat på ett större antal bränder. År 1988 förlängdes fristerna från två till tre år. Räddningsverket förlängde fristerna under år 1997 från tre år till sex år avseende imkanaler i bostadskök.

Människors matvanor och därmed tillagningssätt har förändrats t.ex. från långkok av mat till snabbmat och halvfabrikat. Spisarnas utförande har ändrats på det sätt att det regelmässigt inte finns en öppen låga. Mikrovågsugnar är mer vanligt förekommande i dag. Detta jämte att statistiken inte visar på några bränder och att gällande regler om ventilationskontroll täcker behovet av kontroll av imkanaler gör att utredningen menar att det inte finns belägg för att det finns behov att från samhällets sida sota och kontrollera imkanaler i bostadskök. En enskild fastighetsägare kan dessutom enkelt märka när en rengöring bör ske eftersom fett kan droppa från fläkten ovan spisen. Av brandrisker i hemmet anser utredningen att den risk som imkanaler utgör inte är av den dignitet att det motiverar att samhället utför en regelbunden kontroll härav. Det kan därför inte vara berättigat och därmed inte heller ett effektivt sätt att använda samhällets resurser på. Utredningen förslår därför att regleringen om att imkanalerna i bostadskök skall sotas och kontrolleras tas bort. Imkanaler i flerbostadshus rengörs och kontrolleras i enlighet med ventilationskontrollen.

Imkanaler i restaurangkök och storkök m.m. utgör ett särskilt problem inte bara p.g.a. en större brandrisk utan även behovet av att ta hänsyn till tredje man. Det sker idag brandsyn i samtliga allmänna lokaler. Det är därmed lämpligt att det vid brandsynen även sker en kontroll av imkanalerna. Om rengöring bör ske kan en rengörare anlitas. Ventilationssystem som ingår i den obligatoriska ventilationskontrollen i flerbostadshus rengörs och kontrolleras i enlighet med ventilationskontrollen eller OVK, dvs. skorstensfejare behöver inte nödvändigtvis utföra arbetet.

10. Konsekvenser

En eventuell konsekvens med omregleringsförslaget är att priset för tjänsterna kan komma att öka men detta kan motverkas genom att sotning och kontroll kombineras med andra tjänster. Det slutliga priset kan därmed komma att bli billigare för den enskilde.

Det kan vara svårt att förutsäga hur konkurrensförhållandena blir i glesbygd och om en konkurrens i egentlig bemärkelse uppnås. I dag finns tillgång till tjänsten även i glesbygd varför det inte finns anledning betvivla att utövare finns även i framtiden. Inte heller miljön torde komma att påverkas. I dag är miljöutsläppen begränsade och inget tyder på att detta förhållande skulle bli annorlunda genom vad som föreslagits.

Utredningen har även att belysa frågan om vad en omreglering kan få för konsekvenser för de avtal som gäller mellan kommunen och skorstensfejarmästarna. Eftersom det under utredningens gång framkommit en alltmer positiv inställning till samarbete mellan parterna talar mycket för att denna fråga löses av parterna själva.

10.1 Upplösning av avtalen mellan kommun och skorstensfejarmästare

Vid en eventuell avveckling av sotningsmonopolet förändras förhållandena även på så sätt att avtalen som slutits mellan kommuner och skorstensfejarmästare kan komma att påverkas. Frågan är då hur avtalsförhållandet påverkas samt vilka följder detta kan få för parterna.

Avtalstiden i A- och B-avtalen är bestämd till dess skorstensfejarmästaren är i de flesta fall 65 år. Vid denna tidpunkt löper således avtalstiden ut. C-avtalen gäller under kortare tid, mellan fyra och åtta år, och kan förlängas med en annan viss bestämd tid.

Avtalen är slutna mellan kommunen genom den kommunala nämnden och skorstensfejarmästarna. Detta har skett på frivillig väg. Avtalstypen har rekommenderats och utarbetats av respektive parts förbund. Det förhållande som kan bli aktuellt här är att riksdagen beslutar om att en ny lag skall träda ikraft som innebär att sotningsmonopolet försvinner. Kommunen äger vid sådant fall inte någon större eller mer långtgående rätt än någon annan att besluta om kommuninvånarnas sotning. Även om avtalen i praktiken blir utan verkan sker detta inte automatiskt utan för att de skall upphöra krävs att en part angriper det, dvs antingen att parterna är överens sinsemellan om vad som skall ske med avtalet eller att en av parterna säger upp det. Om parterna däremot inte kan komma överens uppstår en tvist som en allmän domstol har att avgöra utifrån vad parterna åberopar.

Att en ny lag blir gällande är att betrakta som vad man i doktrin, inom rättsvetenskapen, kallar ett ändrat förhållande. I allmänhet står ett avtal fast även om ändrade förhållanden inträffar och även om det inte längre har ett ändamål för ena parten eller det blir betydligt mer betungande i jämförelse med motprestationen än vad han beräknat. Ett avtals giltighet kan i regel inte ändras för att händelser utvecklats på ett annat sätt än vad parten hade tänkt sig.

En part kan ha rätt att säga upp ett avtal som gäller för bestämd tid på grund av ändrade förhållanden eller motpartens kontraktsbrott. Ett avtal kan sägas upp på grund av ändrade förhållanden utan att skadeståndsskyldighet inträder om en oväntad eller extraordinär händelse inträffar. Sådana ändrade förhållanden som åsyftas är ny lagstiftning, naturkatastrofer, eldsvådor, krig, statliga ingripanden, arbetskonflikter, stark inflation och liknande. Har ändrade förhållanden inträtt får en rättslig bedömning ta sin början i vad parterna reglerat i avtalet. Är frågan inte reglerad får man falla tillbaka på allmänna avtalsrättsliga principer. Vidare får vägledning sökas i lagregler eller i allmänna tillämplade rättsgrundsatser.

Enligt avtalen kan skorstensfejarmästarna häva avtalen om kommunen inte fullgör sina åligganden och försummelsen är av väsentlig betydelse.

Om kommunen hävdar med hänvisning till att ny lagstiftning medför sådana ändrade förhållanden att skäl till uppsägning föreligger kan detta medföra att uppsägningen är att betrakta som ett kontraktsbrott å vilket skadeståndsskyldighet kan komma att följa. Det föreliggande problemet är således om avtalen kan sägas upp av kommunen utan att denne ådrager sig skadeståndsskyldighet.

Först skall en eventuell vägledning, som tidigare sagts, sökas i avtalet. I A och B avtalen finns en klausul som kan vara av intresse nämligen 10 § samt dessutom i A-avtalets 15 §. Enligt bestämmelserna (10 §) har skorstensfejarmästaren skyldighet att inom vissa ramar godta utökade arbetsuppgifter och ändringar i åligganden enligt avtalen som följer av lagstiftning eller andra bestämmelser utfärdade av statlig myndighet. Klausulen synes ta sikte på ändrade förhållanden av mer marginell art, vilka inte rubbar de grundläggande förutsättningarna för avtalet. De ändrade förhållanden som torde vara aktuella här är främst ändrade förhållanden om hur sotningen skall utföras. I A-avtalets bestämmelse (15 §) anges dessutom att om kommunen ändrar driftsindelning eller driftsform kan kommunen säga upp avtalet med 12 månaders uppsägningstid. Vid sådant förhållande är kommunen enligt avtalet skyldig att placera skorstensfejarmästaren i den nya organisationen eller erbjuda honom en annan anställning inom kommunen. Klausulen tar sikte på det förhållande att sotningsväsendet skulle kommunaliseras varvid skorstensfejarmästaren skulle garanteras en anställning. Det är tveksamt om klausulen omfattar ett borttagande av driften.

I C-avtalens finns en bestämmelse (14 §) som innebär att kommunen kan säga upp avtalet med åberopande av saklig grund utan att bli ersättningskyldig. Om inte en saklig grund föreligger är kommunen skyldig att inlösa rörelsen.

Det är således tveksamt om avtalen A och B kan sägas upp med stöd av en klausul i avtalet om monolet avskaffas. Svaret på frågan hur avtalsförhållandet påverkas och en eventuell skadeståndsskyldighet föreligger vid ett borttagande av monolet får istället sökas utanför avtalet antingen i särskilda rättsregler eller allmänna rättsgrundsatser.

Avtalsrätten bygger på i vart fall två huvudprinciper nämligen att avtalsfrihet råder, dvs. rätten för var och en att fritt ingå avtal, och avtalsbundenhet dvs. att parterna är bundna av förpliktelsen. Huvudregeln är att varje individ skall själv kunna välja om han vill ingå avtal, vem han skall ingå avtal med samt vad avtalet skall innehålla. Dessa principer utgör bakgrunden till de avtalsrättsliga teorierna. Principen om avtalsbundenhet avser att tillförsäkra parterna de rättigheter som avtalen innehåller.

En viktig begränsning av den fria partsviljan ligger i indelningen i dispositiva och tvingande regler. De tvingande reglerna förhindrar parterna att med rättslig verkan ge avtalet ett innehåll som strider mot tvingande rätt. Exempel härpå är konsumentskyddslagstiftning. De dispositiva reglerna ger i princip full avtalsfrihet men om parterna t.ex. glömt eller avstått från att avtala om något kan de dispositiva reglerna få betydelse för avtalstolkningen. Detta är omständigheter som bör påtalas av part för att bli giltiga mellan parterna.

Det kan finnas undantag till principen om att avtal skall hållas. Ett sådant undntag är det som benämns omöjlighetsläran. Det kan uppfattas som självklart att ett avtal som inte går att uppfylla inte kan fullgöras, dvs. en omöjlighet. Det är dock inte lika självklart att en part kan lämna avtalet skadeslös. Parten kan ha försatt medkontrahenten i ett ekonomiskt läge som motparten hade fog att räkna med p.g.a. avtalet.

Huvudregeln vid förändrade förhållanden är att avtalet skall hållas, dvs. avtalsbundenheten kvarstår. För att det skall kunna bli aktuellt att ändra avtalet på grund av ändrade förhållanden krävs att den drabbade parten inte kunnat eller bort förutse den senare händelseutvecklingen. Man kan säga att den nya situationen som har inträffat inte längre omfattas av de förutsättningarna för avtalet. En förändring av förutsättningen kan sägas ligga i farans riktning vid långvariga och komplicerade avtal. Men detta förhållande kan också utgöra ett skäl för att anta att parterna insett och därmed också tagit risken för att avtalet skall stå fast även i en sådan situation. Som regel måste en part bära konsekvenserna av sina misstag i samband med ett avtals ingående. Men det kan

ändå finnas omständigheter som ingendera parten tänkt på i samband med avtalsslutet. Även om detta normalt inte skall påverka avtalsbundenheten kan det inte vara meningen att avtalet i den nya situationen skulle innebära ett helt annat avtal än vad parterna ursprungligen tänkt sig. Undantag måste således kunna göras i vissa situationer. De olika teorier som finns har det gemensamt att förändringen skall vara av den typ och omfattning att den över huvud inte kan anses innefattad i underlaget för avtalet, i den riskfördelning som med hänsyn till avtalstyp och de individuella momenten kan anses ligga i avtalet.

Det krävs att den drabbade parten inte kunnat eller bort kunna förutse att den senare händelsen skulle kunna inträffa. Om det är så kan principen om att avtal skall hållas ge vika så att avtalet inte blir mer betungande än han tänkt sig. Avtalets uppfyllelse i den nya situationen omfattas inte längre av det ursprungliga avtalsunderlaget.

Olika ändrade förhållanden kan medföra avtalets upplösning. De regler som främst blir aktuella är bestämmelsen i 36 § avtalslagen och det som benämns förutsättningsläran. Det bör anmärkas att eftersom dessa möjliggör billighetshänsyn, kan bedömningen inte göras generell bl.a. därför att parternas inbördes styrkeförhållanden kan antas variera.

Den mest användbara möjligheten att anpassa avtal efter ändrade förhållanden är jämkning enligt 36 § avtalslagen. I lagtexten uttrycks det med orden "senare inträffade förhållanden". Jämknings vid ändrade förhållanden bör enligt förarbetena särskilt kunna komma till användning vid långvariga avtal. I första hand är bestämmelsen tillämplig vid jämkning av särskilda klausuler men en annan möjlig rättsföljd är att avtalet i sin helhet blir förklarat ogiltigt. En förutsättning för tillämpning av bestämmelsen är att ett avtalsvillkor är oskäligt. Detta kan knappast vara fallet i den nu aktuella situationen med avtalen mellan kommunen och skorstensfejarmästaren, särskilt inte mot bakgrund av att man vid oskälighetsprövningen skall ta hänsyn till behovet av skydd för svagare part. Det förefaller därför inte troligt att avtalet kan bli överksamt med en tillämpning av 36 § avtalslagen.

Vid avtal som har lång giltighetstid är naturligtvis risken för att det ursprungliga förutställningarna för avtalet ändras större. Detta förhållande kan då utgöra ett skäl för antagandet att parterna insett och därmed tagit risken för att avtalet skall stå fast även i händelse av radikala förändringar. Det torde krävas särskild väsentlighet som förutsättning för hävning av långvariga avtal.

I ett rättsfall (NJA 1994 s 359) uttalade Högsta Domstolen att ett s.k. evighetsavtal inte utan vidare kunde betraktas som oskäligt i och för sig även om en bestämmelse av detta slag måste anses som oskälig enligt 36 § avtalslagen. En bestämmelse om avgifter för all framtid ansågs inte ensamt utgöra skäl för jämkning

Förutsättningsläran skulle kunna åberopas som stöd för befrielse från en avtalsförpliktelse vid ändrade förhållanden. Den innebär något förenklat att ett avtal kan förklaras ogiltigt om en förutsättning vid avtalets ingående är oriktig, men att parten varit okunnig om det senare har inträffat förhållande som parten inte kunnat räkna med. Avtals normala innebörd är att det skall innebära fördelar för båda parter och om de avsedda fördelarna uteblir kan man säga att det föreligger oriktiga eller bristande förutsättningar. Motparten måste ha insett den bristande förutsättningen varvid det s.k. synbarhetsrekvisit är uppfyllt. Därefter måste det göras en bedömning om den bristande förutsättningen är relevant. Det är även tveksamt om avtalen kan bli överksamma med en tillämpning av förutsättningsläran.

En annan möjlighet att tillåta ett bortfall eller en jämkning av avtalsförpliktelsen är lärorna om vad som kallas omöjlighet och force majeure. Inträffar efter tidpunkten för avtalets ingående en händelse som innebär att det blir omöjligt att fullgöra en avtalsförpliktelse gäller det att avgöra om den som drabbas av omöjligheten att fullgöra avtalet förutsett eller bort förutse den senare händelseutvecklingen. Om så skulle vara fallet borde ett förbehåll gjorts i avtalet. Ett avtals tidslängd innebär redan i sig att utrymmet för ändrade förhållanden ökar och detta måste parterna kalkylera med. Utrymmet för att justera sådana avtal kan därför bli synnerligen snävt.

Sammantaget kan sägas att avtalen inte ger vägledning vid en uppsägning p.g.a. ändrade förhållanden. Vidare är det svårt att med stöd av lagregler eller allmänna rättsgrundsatser med bestämdhet uttala sig i frågan om en uppsägning medför eller kommer att medföra en skadeståndsskyldighet. Om parterna inte kan komma överens blir tvisten slutligen en fråga som skall avgöras av domstol. Domstolen har att grunda sin bedömning på vad parterna anför i målet och detta förfarande kan inte föregripas av utredningen. Det kan därmed inte uteslutas att en kommun kan åläggas en skadeståndsskyldighet.

Samtidigt kan en bedömning ske ur ett offentlighetsrättsligt perspektiv. Det skulle kunna sägas att avtalen inte har ingåtts på någon "fri marknad" utan att de har sitt ursprung i en offentlighetsrättslig reglering av monopolkaraktär. Om den bakomliggande offentlighetsrättsliga regleringen inte fanns skulle nuvarande sotningsavtal inte ha ingåtts. Endast kommuner och skorstensfejarmästare kan vara avtalsparter. Avtalen skulle därför kunna sägas utgöra närmast ett komplement och en utfyllnad av offentlighetsrättslig lagstiftning. Genomförs en avveckling av sotningsmonopolet kan fastighetsägaren komma att bli avtalspart i förhållande till en skorstensfejarmästare med vilken han kan träffa avtal med. En avveckling av sotningsmonopolet kan innebära, som tidigare sagts, att det i framtiden kan vara rättsligen omöjligt för kommunen att vara avtalspart på nuvarande sätt.

Kommunen råder inte över att staten till följd av ändrad lagstiftning ger avtalsförhållandet en annan innebörd mellan parterna. Från konstitutionell synpunkt råder det ingen tvekan om att staten genom lagstiftning kan ändra de rättsliga förutsättningarna för ett avtalsförhållande vilket kan få till följd att det kan komma att upphöra mellan parterna. En särskild fråga är om staten i sådant fall blir ersättningskyldig mot den som lider skada av att avtalen upphör i förtid och vilken rättslig grund som i så fall finnas för en sådan ersättningskyldighet.

Enligt 2 kap 18 § första stycket regeringsformen är varje medborgares egendom tryggad genom att ingen kan tvingas avstå sin egendom till det allmänna eller till någon enskild genom expropriation eller annat sådant förfarande eller tåla att det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad utom när det krävs för att tillgodose angelägna intressen. Enligt andra stycket i samma lagrum skall den som tvingas avstå sin egendom vara tillförsäkrad ersättning för förlusten.

Denna bestämmelse torde inte vara tillämplig i samband med avtalen mellan kommun och skorstensfejarmästare. En skorstensfejarmästare tvingas inte avstå någon egendom till följd av lagförslaget utan kan fortsätta med sin verksamhet, men under andra förutsättningar.

Bestämmelserna om egendomsskydd i Europakonventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna kan dock vara av visst intresse. Konventionen har numera ställning som svensk lag, lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Enligt 2 kap 23 § regeringsformen förbjuds lagstiftning som strider mot konventionen.

Konventionens skydd mot inskränkningar i egendomsskyddet omfattar - till skillnad från 2 kap 18 § regeringsformen - all slags egendom och avser också intressen av olika slag som har ett ekonomiskt värde, t.ex. rätten att bedriva viss näringsverksamhet. Principiellt bör det därför prövas om de ändringar som nu föreslås är förenliga med konventionen eller inte. Det är emellertid svårt att säga om krav på ersättning i detta fall kan göras gällande med stöd av konventionen. En rimlig avvägning får göras mellan det allmännas och den enskildes intressen. Därvid måste vägas in att sotningsväsendet är en form av offentlig förvaltning genom enskild och utgör inte något renodlat enskilt intresse i konventionens mening. Skorstensfejarmästarna kan i viss mening anses företräda det allmänna. Ändringar i deras rättsställning kan därför ha vissa paralleller med interna organisationsförändringar eller uppgiftsförändringar inom den offentliga förvaltningen. Enligt konventionen får de ingrepp som sker inte vara oproportionerliga. Vissa ingrepp har ansetts tillåtna trots att ingen eller en starkt reducerad ersättning utgått. Det är emellertid oklart var de exakta gränserna går.

Generellt kan hävdas att upphävande av monopol knappast borde utgöra någon grund för ersättningsanspråk mot samhället. För den skorstensfejarmästare som mister sin ensamrätt blir

marknadsbortfallet helt beroende av förmågan att konkurrera sedan särställningen upphört. Ett effektivt sotningsföretag kan därvid ha stor fördel av fri konkurrens. Det kommer i framtiden inte att vara förbjudet för en skorstensfejarmästare att bedriva eller att expandera sin verksamhet. Därmed skulle inte heller Europakonventionen ge någon rätt till ersättning i de fall avtalen upphör i förtid och en skorstensfejarmästare inte lyckas hävda sig i den framtida konkurrensen.

Allmänt sätt kan hänvisas till överväganden som gjordes i samband med lagstiftningen om kärnkraftens avveckling rörande det allmännas ersättningskyldighet och andra därtill hörande frågor. (prop 1996/97:176 bil 1 och 6 samt 1997/98 NU 5).

En jämförelse av visst intresse i detta sammanhang är när vissa trafikutövare inom kollektivtrafiken miste sina linjetrafiktillstånd (prop 1984/85:168). I det fallet hävdades att ett upphävande av ett monopol principiellt sett inte borde föranleda ersättning rätt till ersättning. (prop s 50). Samtidigt ansågs att förhållandena var så speciella att man borde ge de trafikutövare som mist sina tillstånd och som inte ville konkurrera om körningar åt huvudmännen i framtiden en rätt att få de tillgångar som de använt i rörelsen inlösta. Frågan om villkor för inlösen prövades av en särskild inrättad nämnd enligt lagen (1985:450) om buss- och taxivärderingsnämnden. En viktig skillnad som finns mellan linjetrafiktillstånden och nuvarande är att det i de förstnämnda fallen rör tillstånd och i sistnämnda frivilligt ingångna avtal. Det kan kanske vara en ändamålsenlig lösning att inrätta en nämnd. Det bör dock konstateras att även om ett inlösenförfarande tillämpas kan en civilrättslig talan enligt ovan inte uteslutas.

10.2 Kommunal näringsverksamhet och myndighetsutövning

I det fall kommunen på en omreglerad sotningsmarknad ges ansvar för att kontrollera att fastigheterna uppfyller givna krav från brandsäkerhetssynpunkt måste särskilt analyseras effekterna i de fall som kommuner utför sotningen i egen regi (för närvarande 18 av totalt 330 sotningsdistrikt). Av betydelse är därvid också att många kommuner bedriver OVK, fastighetsservice m.m. på den "öppna" marknaden.

Enligt kommunallagen gäller som huvudregel att en kommun inte får bedriva näringsverksamhet på en konkurrensmarknad. En huvudprincip kan också sägas vara att kommuner inte får ta affärsrisker med skattemedel. Flertalet kommuner som utför sotning i egen regi bedriver även OVK och närliggande verksamhet åt andra kunder/fastighetsägare än den egna kommunen. Kommunen bedriver i dessa fall verksamhet på den "öppna" marknaden. Konkurrensproblem kan uppstå, t.ex. underprissättning från kommunens sida av aktuella tjänster med stöd av skattemedel.

En fråga som bör diskuteras i detta fall är hur kommunens myndighetsroll kan påverka kommunens producentroll och konkurrensen på marknaden för sotningstjänster. Myndigheter som har tillsyns- eller föreskriftsansvar på ett visst område säljer varor och tjänster som har anknytning till området kan vara ett problem. Berörda marknader har ett stort inslag av småföretag. Det har visat sig att det är vanligt att kommuner även säljer konsulttjänster, installationsarbeten och varor som rör brandskydd. Vid denna försäljning har kommunen åtminstone två klara konkurrensfördelar jämfört med konkurrenterna. För det första kan den som omfattas av kommunens/myndighetens tillsyn uppleva att resultatet av denna kan påverkas genom köp av kommunens varor och tjänster. För det andra har kommunen möjlighet att subventionera konkurrensutsatt verksamhet med stöd av skattemedel.

I departementsrapporten Principer för kommersiell provnings- och certifieringsverksamhet hos myndigheter (Ds 1997:17) föreslås att myndigheter som har föreskrifts- eller tillsynsansvar endast skall, om det finns särskilda skäl, få konkurrera med andra som är ett anmält eller ackrediterat provnings- eller certifieringsorgan. Sådana skäl kan vara att behov finns men att det saknas förutsättningar, t.ex. i ett glesbygdsområde, att bedriva aktuell verksamhet. I rapporten föreslås ändringar av berörda regelverk för att det inte skall uppstå jävs- eller konkurrensproblem till följd av att en myndighet utövar tillsyn över aktörer som är myndighetens konkurrenter. Vidare fram-

hålls principen om att tillsyns- respektive affärsverksamhet bör drivas organisatoriskt åtskilda för att undvika att den skattesubventionerade tillsynsverksamheten subventioneras.

När monopolverksamhet och konkurrensutsatt verksamhet bedrivs tillsammans inom samma organisatoriska enhet är det som regel mycket svårt och resurskrävande att följa upp vilka kostnader som tillhör en viss verksamhet. Erfarenheterna visar att i sådana fall finns små möjligheter för en utomstående part, t.ex. en myndighet, att upptäcka (och förhindra) att monopolverksamheten får subventionera den konkurrensutsatta verksamheten, s.k. korssubventionering. Detta kan i sin tur leda till att konkurrensen sätts helt eller delvis ur spel.

För närvarande får anses gälla att kommunen inte får sälja varor och tjänster direkt i anslutning till tillsynen av fastigheter från brandsäkerhetssynpunkt. Rättsläget på detta område är dock i stora delar oklart. Det gäller inte minst under vilka förutsättningar en kommun får agera på den "öppna" marknaden. Oavsett vad som gäller i detta fall är det dock angeläget att de kommuner som bedriver sotning i egen regi inte genom sin myndighetsutövning eller via skattesubventioner får konkurrensfördelar på en omreglerad marknad.

Det är viktigt att monopolverksamhet är separerad, organisatoriskt och juridiskt, från andra verksamheter för att skapa bättre förutsättningar att lösa problemet med korssubventionering. Därmed ges betydligt bättre möjligheter att följa upp kostnaderna för de olika verksamheterna. När kostnaderna för en separering av verksamheterna är orimligt höga jämfört med nämnda fördelar bör övervägas andra organisatoriska lösningar. I betänkandet Konkurrens i balans (SOU 1995:105) föreslås en separering av den konkurrensutsatta verksamheten (i en egen s.k. balansenhets) när denna uppgick till minst 100 basbelopp på årsbasis.

11. Författningskommentar

I det följande redovisas författningskommentar till utredningens huvudförslag till lag om ändring i räddningstjänstlagen.

15 §

Kommunen skall inte längre svara för att sotningen utförs. Kommunens ansvar tas bort.

15 a §

Ansvar för att sotning och kontroll utförs åligger den enskilde. Fastighetsägaren eller den som t.ex. hyr eller arrenderar huset eller på annat sätt är innehavare skall se till att sotning och kontroll sker regelbundet. Information genom råd och anvisningar från Statens räddningsverk men även av andra om att sotning eller kontroll skall utföras och vad som bör vidtas kommer att lämnas men ansvaret för att sotning och kontroll utförs åvilar den enskilde ägaren eller den som på annat sätt har objektet i sin ägo.

17 §

De eldstäder m.m. som är angivna skall rengöras från sot eller brandfarliga beläggningar. Angående vad som skall sotas föreligger ingen förändring mot i dag förutom vad avser imkanaler. Beträffande imkanaler föreligger inget lagkrav på sotning och kontroll. Sotning skall ske regelbundet eftersom det är en viktig brandförebyggande åtgärd. Det är lämpligt att sotning sker regelbundet och med lämpliga tidsintervall som beror på hur ofta det eldas. Statens räddningsverk skall närmare ange hur ofta det bör sotas. Sotning skall utföras av en person som har kompetens härtill.

Det råder skillnad mellan var anläggningen finns belägen och av vem som kan utföra sotningen. Där risk för att tredje man kan drabbas föreligger krav på att utövaren har särskild kompetens. I flerbostadshus och allmänna lokaler skall således sotning ske av en kompetent utövare.

Med enfamiljshus avses en bostad där endast en familj bor. Ansvar gällande då den egna bostaden. Eftersom denne fastighetsägare tar ansvar för flertalet andra åtgärder i sin bostad skall han även kunna välja om han vill sota själv eller någon annan skall utföra det åt honom. Valet åligger fastighetsägaren själv. Utredningen förutsätter att den som är utövare är kompetent härtill.

17 a §

Kontroll av brandskyddet skall avse det som har rengjorts genom sotning, dvs. eldstäder, kanaler m.m. och i övrigt det som har angetts i paragrafen. Kontrollen skall vara grundlig och utförlig. Anläggningens status från brandskyddssynpunkt skall konstateras. Till exempel kan en provning av skorstenen ske med jämna mellanrum för att sprickor och liknande skall kunna påträffas. Vid varje kontroll skall protokoll utfärdas. Härav skall anläggningens status och i övrigt det som kontrolleras och som kan vara av intresse från brandskyddssynpunkt antecknas. Särskilt viktigt att notera är om anläggningen, skorstenen eller något annat uppvisar ett fel eller att någon brist föreligger, t.ex. att mineralull i en stålskorsten inte längre finns. Ett protokoll kan liknas vid ett bilbesiktningsprotokoll. Protokollet skall överlämnas till ägaren eller innehavaren av anläggningen. Om det föreligger fel eller brister skall protokollet dessutom skickas till kommunen. I annat fall är det tillräckligt att kontrollanten anmäler till kommunen att kontroll har skett.

Kontroll skall ske av samtliga anläggningar i samtliga fastigheter.

Kontrollen skall utföras av en person som har erhållit ett certifikat för detta. Det är rimligt att den som skall utföra kontrollen har motsvarande kunskaper, både praktiska och teoretiska. Han skall även ha godkänts för ändamålet.

17 b §

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer skall ange vad kontrollen skall innehålla. Likaså skall verket ställa upp kraven för utföraren t.ex. vilken teoretisk och praktisk kunskap men även annan erfarenhet som krävs.

18 §

Kommunfullmäktige skall inte föreskriva om avgift för sotningen i framtiden. Det skall råda fri prissättning.

19 §

Denna paragraf ändras endast på det sätt att den inte längre skall ha tillämplighet vad gäller sotning och kontroll.

20 §

Statens räddningsverk skall även framledes besluta om fristerna för kontrollen, dvs. hur ofta kontrollen skall utföras. Räddningsverket har den största kunskap och erfarenhet härom varför det är lämpligt att detta ansvar kvarstår hos Räddningsverket.

Kontrollen skall eftersom den skall vara mer grundlig och omfattande ske mer sällan i framtiden. Kontrollen av fastbränsleanläggningar bör vara oftare än för andra anläggningar eftersom risken är större häri. Statens räddningsverk skall föreskriva om hur ofta kontroll skall ske.

12. Författningsändringar vid en modifiering av sotningsväsendet

12.1 Förslag till lag om ändring i Räddningstjänstlagen (1986:1102)

Härigenom föreskrivs

dels att 17 § skall ha följande lydelse och

dels att det i lagen införs en ny paragraf 17 a § med följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Förebyggande åtgärder mot brand

17 §

Genom sotningen skall eldstäder och andra fasta förbränningsanordningar, som inte är inrättade för eldning uteslutande med gas, och därtill hörande rökkanaler *samt imkanaler* göras rena. I samband med sotning skall det som rengörs samt skorstenar och tak med därtill hörande byggnadsdelar kontrolleras från brandskyddssynpunkt. Sådan kontroll skall också göras av kanalanslutna eldstäder och andra fasta förbränningsanordningar, som är inrättade för eldning uteslutande med gas, och av därtill hörande avgaskanaler. En tillsynsmyndighet kan besluta om kontroll enligt första stycket av brandskyddet också i andra fall. Sotning och kontroll enligt första stycket av brandskyddet skall utföras av skorstensfejarmästare eller skorstensfejare som biträder skorstensfejarmästaren. En sådan nämnd som avses i 10 § får i fråga om speciella anläggningar och enstaka avlägset belägna bostadshus medge att någon annan utför sotningen och kontrollen.

Genom sotningen skall eldstäder och andra fasta förbränningsanordningar, som inte är inrättade för eldning uteslutande med gas, och därtill hörande rökkanaler göras rena. I samband med sotning skall det som rengörs samt skorstenar och tak med därtill hörande byggnadsdelar kontrolleras från brandskyddssynpunkt. Sådan kontroll skall också göras av kanalanslutna eldstäder och andra fasta förbränningsanordningar, som är inrättade för eldning uteslutande med gas, och av därtill hörande avgaskanaler. En tillsynsmyndighet kan besluta om kontroll enligt första stycket av brandskyddet också i andra fall. Sotning och kontroll enligt första stycket av brandskyddet skall utföras av en skorstensfejarmästare, en skorstensfejare som biträder skorstensfejarmästaren *eller av annan som har fått godkännande av ett organ som ackrediterats för detta ändamål enligt 14 § lagen (1992:1119) om teknisk kontroll*. En sådan nämnd som avses i 10 § får ifråga om speciella anläggningar, enstaka avlägset beläget bostadshus *samt om särskild kompetens av utövaren föreligger*, medge att någon annan utför sotningen och kontrollen.

17 a §

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela närmare föreskrifter om kraven för de som skall utföra sotningen och kontrollen.

12.2 Förslag till förordning om ändring i Räddningstjänstförordningen (1986:1107)

Härigenom föreskrivs

dels att 24, 26 §, 28 och 29 §§ skall ha följande lydelse

dels att det i förordningen skall införas en ny paragraf 24 a §.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

24 §

I kommunen skall finnas ett eller flera sotningsdistrikt med en skorstensfejarmästare för varje distrikt. En skorstensfejarmästare skall ha avlagt ingenjörsexamen för skorstensfejare. När en skorstensfejarmästare skall utses, skall kungörelse om det införas i Post- och Inrikes Tidningar. I kungörelsen skall anges när ansökan senast skall ha kommit in.

I kommunen skall finnas ett eller flera sotningsdistrikt med en skorstensfejarmästare för varje distrikt. En skorstensfejarmästare skall ha avlagt ingenjörsexamen för skorstensfejare. *En skorstensfejare skall ha avlagt skorstensfejarexamen.*

24 a §

Statens räddningsverk får meddela närmare föreskrifter om kraven för de personer som skall utföra sotningen och kontrollen enligt 17 § räddningstjänstlagen.

24 b §

Vid varje kontroll enligt 17 § räddningstjänstlagen skall protokoll föras över resultatet.

Utbildning av personalen för sotningsverksamheten

26 §

Behörig att antas till skorstensfejarlinjen är den som

1. är anställd inom sotningsverksamheten
2. har genomgått nationellt program i gymnasieskolan eller har antagits till ett individuellt program i gymnasieskolan som innefattar yrkesutbildning till skorstensfejare

Behörig att antas till skorstensfejarlinjen är den som har genomgått nationellt program i gymnasieskolan eller har antagits till ett individuellt program i gymnasieskolan som innefattar yrkesutbildning till skorstensfejare *eller har förvärvat motsvarande kunskaper på annat sätt.*

28 §

Behörig att antas till teknikerlinjen är den som 1. är anställd inom sotningsverksamheten 2. har lägst betyget Godkänd i kärnämnen svenska språket/svenska som andra språk och matematik efter genomgången nationellt program i gymnasieskolan eller har förvärvat motsvarande kunskaper på annat sätt, 3. har avlagt skorstensfejarexamen 4. har tjänstgjort i sotningsverksamheten i minst ett år därefter.

Behörig att antas till teknikerlinjen är den som 1. har lägst betyget Godkänd i kärnämnen svenska språket/svenska som andra språk och matematik efter genomgången nationellt program i gymnasieskolan eller har förvärvat motsvarande kunskaper på annat sätt, 2. har avlagt skorstensfejarexamen 3. har tjänstgjort i sotningsverksamheten i minst ett år därefter.

29 §

Behörig att antas till ingenjörsexamen för skorstensfejare är den som 1. *är anställd inom sotningsverksamheten*, 2. har avlagt teknikexamen 3. har tjänstgjort i sotningsverksamheten i minst ett år därefter.

Behörig att antas till ingenjörsexamen för skorstensfejare är den som 1. har avlagt teknikexamen 2. har tjänstgjort i sotningsverksamheten i minst ett år därefter.

Särskilda yttranden

Särskilt yttrande om förslaget till avreglering av sotningsverksamheten av experten Ulf Boghammar

Sotningsutredningen har haft i uppdrag att utarbeta förslag till förändringar av sotningsväsendet som befrämjar ökad konkurrens och utvecklar fastighetsägarens inflytande över sotningen utan att detta påverkar brandskyddet negativt. Förslagen skall utarbetas dels inom ramen för befintliga ansvarsförhållanden dels mot bakgrund av ett avreglerat sotningsväsende.

Samhällets ansvar för brandskyddet har lång tradition i vårt land. Det har sedan länge ansetts rimligt att samhället reglerar och kontrollerar att enskilda fastighets- och anläggningsägare vidtar tillräckliga åtgärder för att förebygga bränder. Sotning av eldstäder, rökkanaler och andra anordningar, där brandfarliga beläggningar uppstår, är ett viktigt led i det förebyggande brandskyddet i vårt land. Detta utgör bakgrunden till att det vuxit fram ett sotningsväsende, som regleras i lag och där de lokala myndigheterna, kommunerna, har ett avgörande inflytande på verksamheten och där arbetet med att sota och brandskyddskontrollera utförs av för uppgiften särskilt utbildad och kompetent personal, skorstensfejarmästare och skorstensfejare. Motsvarande samhällsfunktioner finns i samtliga länder i vårt närområde samt i de flesta länder med klimatförhållanden och byggnadsbestånd liknande de i vårt land.

Sotning och brandskydds kontroll har en avgörande betydelse för brandskyddet i Sverige. Redan det faktum att c:a 30 % av alla insatser mot brand¹, trots sotning och andra brandförebyggande åtgärder, ändå görs mot bränder som kan relateras till eldstäder, rökgångar eller liknande anordningar i fastigheter eller anläggningar, indikerar att behovet av brandskyddsåtgärder är stort. En försämring av brandskyddet skulle kunna resultera i en avsevärt högre brandfrekvens, mer omfattande bränder, större kostnader och ett ökat lidande för enskilda medborgare. Sotningsutredningens uppdragsgivare har detta klart för sig och har i utredningens direktiv särskilt påpekat att de förslag som läggs fram ej får påverka brandskyddet negativt.

Ansvar för sotningen

Utredaren föreslår i sitt huvudalternativ att kommunernas ansvar för sotningen skall upphöra.

Sotning av eldstäder och andra fasta förbränningsanordningar, utom sådana som uteslutande eldas med gas, och därtill hörande rökkanaler skall emellertid också fortsättningsvis utföras. Sotning skall utföras av någon som har tillräcklig kompetens för uppgiften utom i enfamiljsfastigheter, där vem som helst får sota. Ansvar för att initiera och utföra eller låta utföra åvilar enligt förslaget fastighetsägaren.

I författningstexten finns dock inte någon grund för att kräva att sotning utförs regelbundet. Fastighetsägaren avgör själv om, när och hur det skall sotas. Ingen myndighet får enligt förslaget bemyndigande att föreskriva att sotning skall verkställas, hur sotning skall utföras eller om sotning skall utföras med vissa intervaller. Räddningsverket föreslås dock få meddela råd och anvisningar om hur ofta sotning bör ske. Utredaren föreslår ej heller någon direkt kontroll från samhällets sida att sotning utförs. Inte heller föreslås några sanktioner om en fastighetsägare väljer att inte sota.

Utredaren framför inga motiv för att sotning skulle vara obehövlig. Sotning, i den omfattning som motiveras av kravet på fullgott brandskydd, kommer att vara nödvändig också i fortsättningen om brandskyddet skall kunna hållas på nuvarande nivå. Det blir enligt förslaget helt på fastighetsägarens ansvar som sotning skall utföras. Fastighetsägaren skall värdera behovet, välja den som skall utföra den sotning han anser behövlig eller själv utföra den, kontrollera effekten samt ansvara för de följder som ett misslyckande kan få. Något stöd från samhället kommer inte att kunna påräknas och samhället kommer inte att kunna utöva någon effektiv kontroll av att sotning utförs.

Den medvetna, upplysta, kunniga och välbeställda fastighetsägaren kommer sannolikt att kunna

uppfylla kravet och hålla ett gott brandskydd. Många kommer emellertid inte att nå upp till de krav som samhället i dag ställer.

Utredaren föreslår inte heller att samhället vidtar några extraordinära åtgärder för att påverka fastighetsägarna att sota. Det är min uppfattning att risken är mycket stor att förslaget att överföra ansvaret från samhället till den enskilde fastighetsägaren kommer att resultera i ett avsevärt försämrat brandskydd.

Brandskyddskontroll

Någon direkt kontroll från samhällets sida av att fastighetsägarna låter rensa bort brandfarliga beläggningar från eldstäder och rökkanaler m.m. föreslår således inte utredaren. Samhället skall dock enligt förslaget ha ett ansvar för att övervaka att fastighetsägaren låter utföra en "kontroll från brandskyddssynpunkt", som skall omfatta aktuella sotningsobjekt samt gaseldade förbränningsanordningar. Kontrollen skall initieras av fastighetsägaren och utföras av en auktoriserad kontrollant vars verksamhet i sin tur skall kontrolleras dels av auktorisationsorganet dels av den ansvariga kommunala nämnden. Enligt förslaget skall varje kommun avgöra om och hur kommunen skall meddelas att en kontroll enligt 17 a § utförts.

Brandskyddskontrollen föreslås utföras avsevärt mer sällan än enligt nu gällande bestämmelser, vilket bl.a. innebär att kontrollen inte kan innefatta om sotningsobjekten rensas i tillräcklig omfattning.

Brandskyddskontrollen föreslås vidare ej omfatta imkanaler, vilket innebär att regelbunden brandskyddskontroll i fortsättningen ej skulle krävas i landets samtliga eluppvärmda småhus eller fastigheter med fjärrvärme. Totalt kommer mer än 5 miljoner boende att berövas en viktig säkerhetsmotiverad samhällskontroll.

I dag kontrollerar sotningsväsendet brandskyddet i de flesta fastigheter i vårt land. Endast de hus som inte har någon eldstad eller köksventilation är undantagna. De flesta av landets invånare får i dag sin fastighet regelbundet kontrollerad vad avser skydd mot brand i anslutning till eldstäder eller imkanaler. Varje år utfärdar sotningsväsendet mer än 50 000 anmärkningar mot brandskyddet i våra fastigheter. Utöver det så utför sotningsväsendet c:a 75 000 kontroller av nybyggda eller ombyggda eldningsanläggningar samt mer än 80 000 kontroller av eldningsanläggningar som beställts av fastighetsägare².

Om antalet kontroller skulle minska, om kontrollerna skulle göras med längre mellanrum och av personal där vissa kommer att ha sämre kompetens än i dag, kommer standarden på landets brandskydd att kraftigt reduceras och resultatet blir att antalet bränder ökar.

Erfarenheterna från samhällskontroller som organiserats på liknande sätt som utredaren föreslår indikerar att effektiviteten i det föreslagna systemet kommer att bli avsevärt lägre än sotningsväsendet för närvarande uppvisar³. Den föreslagna ordningen kommer med stor sannolikhet att leda till ett avsevärt försämrat brandskydd.

Ökad konkurrens

I och med att ansvaret för sotning ej längre skall åvila kommunen samt att sotningen ej regleras blir marknaden för sotningstjänster helt beroende av om fastighetsägarna anser sig behöva sota eller snarare om de anser sig behöva uppdra åt någon att sota.

Uppdraget att närmare precisera kraven på de som skall utföra sotning föreslås åläggas Räddningsverket. Vem som helst skall dock i fortsättningen tillåtas utföra sotning i enfamiljshus. Utredaren har föreslagit ett system med fri konkurrens men samtidigt har marknaden reducerats till en obetydlighet av den som finns i dag.

Det är därmed tveksamt om en fungerande konkurrens för sotningstjänster kommer att kunna etableras rikstäckande. Sannolikt kommer det att uppstå en brist på personal med tillräcklig utbildning och erfarenhet i små orter och glesbygd.

Konkurrens kan sannolikt endast etableras i större samhällen där underlag finns för att flera sotningsföretag skall kunna vara verksamma. Med dagens krav på sotning och brandskyddskontroll finns flera sotningsföretag endast i 34 av landets 288 kommuner.

I det föreslagna systemet kommer antalet sotningsobjekt att minska kraftigt, främst genom att sotning av imkanaler i fortsättningen ej skall erfordras. Underlaget minskar ytterligare genom att kontrollintervallen förlängs. Underlaget för sotningsverksamheten minskar med de föreslagna förändringarna till mindre än en tredjedel av nuvarande omfattning, vilket också minskar möjligheten till effektiv konkurrens.

Brandskyddskontroll skall utföras av certifierade kontrollanter. Eftersom kompetenskraven för att erhålla certifikat som kontrollant ej redovisas är det svårt att med utgångspunkt från förslaget avgöra hur kontrollantgruppen kommer att förändras. Till skillnad från dagens regler kommer dock kontrollanterna i fortsättningen att kunna konkurrera med varandra, något som också inom dagens system lätt skulle kunna åstadkommas genom att ta bort indelningen av landet i sotningsdistrikt. Vilka faktiska effekter förslaget kommer att ha för det praktiska utförandet av brandskyddskontrollen är således svår att bedöma. Om dagens kompetenskrav bibehålls eller skärps, vilket utredaren förutsätter, kommer det sannolikt att bli svårt att etablera en fungerande konkurrens i stora delar av vårt land bl.a. på grund av att antalet kontrolltillfällen avsevärt minskar.

Det är också troligt att antalet av de i dag yrkesverksamma skorstensfejarna, som enbart ägnar sig åt sotning och brandskyddskontroller, kommer att minska främst på grund av att dessa arbetsuppgifter minskar. Skorstensfejarna kommer då att kompensera den minskade arbetsvolymen med andra arbetsuppgifter, främst sådana som de i dag med hänsyn till förvaltningslagens jävsbestämmelser är förhindrade att utföra som t.ex. reparationer av sotningsobjekt, försäljning och installation av eldningsanläggningar etc. Sannolikt kommer sotning och brandskyddskontroll också att utföras av sådana som ej är verksamma huvudsakligen med dessa uppgifter och således ej kommer att ha tillräcklig erfarenhet av de problem som kan uppstå i samband med eldning. Därmed försvinner också en av de viktigaste fördelarna med dagens system, nämligen att skorstensfejaren är välutbildad, erfaren, opartisk och icke bunden till enskilda tillverkare eller motsvarande. Kommuninvånarna kommer inte längre att ha tillgång till en opartisk och obunden sakkunnig för byggnadsärenden som rör eldstäder, rökkanaler och ventilationsanordningar⁴.

Utredaren har prioriterat konkurrensfrågorna före brandskyddet. Det har varit viktigare att åstadkomma konkurrens än att säkerställa ett gott brandskydd.

Kostnaderna för rensning och kontroll

De sammantagna kostnaderna per objekt för sotning och brandskyddskontroll kommer om förslagen genomförs att öka bl.a. på grund av att fler aktörer blir inblandade i processen. Fastighetsägaren kan behöva anlita någon som kan hjälpa till att rensa och han måste beställa en brandskyddskontrollant. Protokollet från brandskyddskontrollen skall lämnas till kommunen, som skall bearbeta underlaget, eventuellt vidta åtgärder och följa upp dessa. Skall något fel rättas till kan det bli nödvändigt att anlita ytterligare personer. Kostnadsökningarna för den enskilde fastighetsägaren kommer inte att kunna kompenseras av den eventuella prispress som kan uppkomma genom en möjlig ökning av konkurrensen.

Fastighetsägaren kommer i det föreslagna systemet att fritt kunna välja vem som skall utföra sotning och brandskyddskontroll i hans fastighet. Därmed försvinner möjligheten för de som utför verksamheten att planera genomförandet i en ordning där verksamheten genomförs samtidigt i närliggande fastigheter, den s.k. pärlbandsprincipen. Endast för de stora fastighetsägarna som är verksamma i större, tätt bebyggda orter kan den föreslagna ordningen möjligen innebära att fastighetsägaren kan förhandla fram avtal om sotning som blir mer ekonomiskt gynnsamma än i dagens system. Men den enskilde ägaren av ett småhus i mindre orter eller i glesbygd får i det föreslagna systemet ingen frihet att välja mellan ett lägre pris eller friheten att själv bestämma vem som skall utföra uppgiften och när. De blir helt utlämnade till marknadskrafterna och får fullt ut ta de

ekonomiska konsekvenserna av samhällets reducerade ansvar.

I och med att kommunerna fräntas ansvaret för sotningen kommer den prisreglering som finns i dag att försvinna. Därmed försvinner också den utjämning av kostnaderna som tillämpas i dagens system och varje sotningsobjekt kommer i princip att få bära sina egna kostnader. Kostnadsutjämningen i dagens system innebär att fastighetsägarna solidariskt delar på samhällets kostnader för det eldstadsrelaterade brandskyddet. Fördyringarna drabbar i första hand de som är bosatta i mindre samhällen och i glesbygd. Kostnaderna för att få sotning och brandskyddskontroll utförd kommer att öka drastiskt för avlagset belägna fastigheter. Beräkningar som SSR har gjort pekar på flerdubblingar av kostnaderna för fastigheter i norrlands inland.

Fastighetsägarna kan också komma att drabbas av indirekta kostnader som ett resultat av de föreslagna förändringarna. I och med att samhället släpper kravet på regelbunden sotning kan försäkringsbolagen komma att höja kraven på säkerhetshöjande åtgärder i försäkringsvillkoren. En ökad brandfrekvens, som blir ett naturligt resultat av ett försämrat brandskydd, kommer försäkringsbolagen att kompensera med ökade försäkringspremier.

Fastighetsägarens inflytande

Ett av utredarens uppdrag har varit att föreslå hur fastighetsägarens inflytande över sotningen skall ökas. Bakgrunden till detta har bl.a. varit att fastighetsägaren med nuvarande regelverk har varit hänvisad endast till en skorstensfejarmästare och ej fritt kunnat välja förrättare eller tidpunkt för sotningsförrättningens genomförande. Detta förhållande är emellertid inte unikt vad gäller kommunala tjänster. Man har ingen frihet att välja vilken räddningstjänst som skall släcka en brand i ens hus och är hänvisad att acceptera sophämtning från det företag kommunen har tecknat avtal med.

Utredaren föreslår att ansvaret för sotning i fortsättningen skall läggas helt på fastighetsägaren. Denne får då ett fullständigt inflytande över sotningen men blir också skyldig att initiera och vidta alla de åtgärder som är förknippade med ett väl avvägt brandskydd. Han får inte längre det stöd som samhället hittills erbjudit genom sotningsväsendets verksamhet och han blir skyldig att utföra åtgärderna till den kostnad som han själv kan förhandla fram.

Med den föreslagna ordningen får fastighetsägaren onekligen ett avgörande inflytande på sotningen och brandskyddskontrollen. Man kan dock med fog anta att en betydande andel av fastighetsägarna kommer att välja att inte låta utföra vare sig sotning eller kontroll i den omfattning som myndigheterna förväntar sig och som motiveras av brandskyddstekniska skäl.

I andra obligatoriska system där fastighetsägarna själva skall initiera verksamheten, t.ex. OVK, genomförs verksamheten i avsevärt lägre grad än myndigheterna föreskrivit.

Det finns goda möjligheter att inom nuvarande ansvarsförhållanden åstadkomma en ordning som ger fastighetsägaren ett större inflytande över sotningen utan att han för den skull behöver avstå från samhällets stöd. Möjligheten att fritt få välja skorstensfejare bland samtliga i landet yrkesverksamma skulle utan större komplikationer kunna införas i dagens system. Möjligheten att välja förrättningstid inom ramen för de föreskrivna fristerna finns redan i dagens system och skulle kunna få en utökad tillämpning.

Sotning och brandskyddskontroll av imkanaler

Utredaren föreslår att sotning och brandskyddskontroll av imkanaler skall upphöra. Detta trots att de undersökningar som utredningen refererar i betänkandet pekar på ett brandskyddsmotiverat behov av rensning. Utredaren anför att det inte finns några uppgifter om imkanalbränder i tillgänglig statistik. En sammanställning av de uppgifter sotningsdistrikten årligen sänder in till sina kommuner indikerar att det de senaste åren har inträffat ett hundratal bränder i imkanaler årligen i Sverige⁵.

Någon mer djupgående analys av behovet av rensning av imkanaler har inte gjorts utan utredaren utgår felaktigt från att behovet av att ta bort brandfarliga beläggningar uppfylls genom den

obligatoriska ventilationskontrollen.

Enligt Lagen om tekniska egenskapskrav på byggnadsverk m.m.⁶ skall ventilationsanläggningar funktionskontrolleras med regelbundna intervaller (OVK). Funktionskontrollen motiveras av kraven på ett bra inomhusklimat och lägre driftskostnader. Funktionskontrollen innebär emellertid inte att kanalerna oundgängligen rensas från beläggningar. Om kraven på acceptabel ventilationsfunktion uppfylls erfordras ej rensning även om det skulle finnas brännbara beläggningar i kanalerna.

Sotning och brandskyddskontroll av imkanaler utförs jml. räddningstjänstlagen i de flesta fastigheter i vårt land. Det är den enda formen av regelbunden brandskyddskontroll som utförs i huvuddelen av fastigheterna.

OVK utförs enligt nu gällande regler endast i daghem, skolor och vårdlokaler samt i flerbostadshus samt en- och tvåbostadshus med FT-ventilation, dvs endast i en del av de fastigheter där obligatorisk brandskyddskontroll i dag utförs. I Byggkvalitetsutredningens betänkande⁷ föreslås för övrigt att OVK i fortsättningen ej skall omfatta småhus, vilket ytterligare minskar antalet fastigheter där ventilationskontroll skall utföras.

Vidare är genomförandegraden av OVK betydligt sämre än sotningen. Sotning och brandskyddskontroll utförs i nära nog 100 % av de sotningspliktiga fastigheterna. De erfarenheter från OVK som redovisas i Byggkvalitetsutredningen visar att av de fastigheter som skulle ha kontrollerats minst en gång senast vid utgången av 1995 hade endast 50 till 60 % kontrollerats april 1997.

I merparten av de fastigheter där sotning och kontroll av imkanaler i dag utförs, kommer enligt utredningens förslag ingen rensning att utföras i framtiden. Inte ens för anläggningar med hög brandrisk, som t.ex. imkanaler från restaurangkök (som med nu gällande krav skall rensas var 16:e vecka) föreslår utredaren obligatorisk rensning.

Vidare skulle ett stort antal bostäder undantas från all form av regelbunden brandteknisk tillsyn om enbart OVK-kraven skulle ligga till grund för rensning och kontroll. Det är uppenbart att förslaget innebär en mycket allvarlig försämring av brandskyddet.

Avtalens upplösning

I ett särskilt avsnitt redogör utredaren för konsekvenserna av de föreslagna förändringarna med hänsyn till avtalen mellan kommunerna och respektive skorstensfejarmästare. Utredaren redogör där för förutsättningarna som i stort är detsamma som redovisats i tidigare utredningar nämligen att det vid en ensidig uppsägning av avtalen föreligger risk för att den uppsägande parten blir skadeståndsskyldig. Storleken av ett skadestånd får bedömmas i domstol från fall till fall och någon bedömning av kostnaderna för att säga upp avtalen gör inte utredaren.

Det är min uppfattning att en upplösning av avtalen utgör en mycket svårlöst komplikation vid en eventuell av- eller omreglering av sotningsväsendet. Det är inte uteslutet att avsevärda belopp kan komma att utdömas i en eventuell rättsprocess. Ett beslut om införande av de av utredaren framlagda förslagen bör fattas utgående från en uppskattning av den tänkbara kostnaden för skadestånd.

Sammanfattning

I flera avseenden har konsekvenserna av utredarens förordade förslag ej utretts tillräckligt. De förväntade effekterna på brandskyddet av de föreslagna förändringarna har ej närmare analyserats och kostnadseffekterna har endast belysts i övergripande termer.

Vidare har frågan om hur den kompetens som i dag finns samlad inom sotningsväsendet skall kunna bibehållas i det föreslagna systemet och användas i samhällets brandförebyggande arbete ej närmare analyserats.

Konsekvenserna för glesbygden har endast berörts ytligt. Utredaren pekar dock på att kostnaderna för boende i glesbygd kommer att öka.

Sammanfattningsvis anser jag att de föreslagna förändringarna i utredarens huvudförslag all-

varligt försämrar brandskyddet och ökar kostnaderna för fastighetsägarna och kommunerna utan att en fungerande konkurrens säkerställs. Vidare anser jag att fastighetsägarna kan få ett avsevärt större inflytande på sotningsverksamheten än de har i dag även med de ansvarsförhållanden i stort som gäller i dag.

Särskilt yttrande av experten Harald Ljung, Svenska Kommunförbundet

Jag stödjer utredningens förslag att reformera sotningsverksamheten enligt de principer som framgår av betänkandet. Utredningen har dock arbetat under stark tidspress, varför avtalsfrågan – kanske den avgörande frågan i utredningen – inte har behandlats så fullständigt som jag anser erforderligt.

Utredningen tar inte ställning till frågan om kommunerna eller staten kan bli ersättningskyldiga i samband med avvecklingen av sotningsmonopolet utan nöjer sig med allmänna uttalandena i frågan. Detta bäddar för ett osäkert rättstillstånd och risk för framtida processer mot både stat och kommun. Ett sådant läge bör undvikas. Det osäkra tillståndet beror ju på att en avveckling av nuvarande monopol föreslås. Det är därför en uppgift för lagstiftaren att i möjligaste mån undanröja detta osäkra tillstånd.

I fråga om kommunernas eventuella skadeståndsansvar bygger utredningens bedömning av rättsläget enligt min mening på en felsyn. Man kan inte – som utredningen gör – sära på civilrättsliga och offentligrättsliga bedömningar. Rättssystemet utgör en helhet och indelningen i civilrätt och offentlig rätt har främst systematiska och möjligen vetenskapliga syften. Man måste göra en helhetsbedömning där man väger in både offentligrättsliga och civilrättsliga aspekter. Det mesta som sägs om civilrättsliga effekter i utredningen saknar direkt relevans i detta fall. I motsats till vad utredningen synes anse råder inte kommunen över avtalet vid en avveckling. Kommunen kan inte fullgöra sina avtalsenliga åligganden på grund av ändrad lagstiftning. Avtalsrättens princip om att avtalsfrihet råder mellan parterna gäller endast i mycket begränsad omfattning i fråga om sotningsavtalen. Till att börja med kan enbart kommun och skorstensfejarmästare vara avtalsparter. Innehållet i avtalen styrs i hög grad av den bakomliggande offentligrättsliga lagstiftningen. Sotningsavtalen utgör i detta fall endast ett komplement och ett medel för att fullgöra offentligrättsliga förpliktelser. Skadeståndsfrågan måste därför också bedömas från ett offentligrättsligt perspektiv. En sådan bedömning leder på de skäl som redovisas i betänkandet till att kommunerna inte kan drabbas av skadeståndsansvar till följd av en avveckling enligt förslaget. Inte ens om man skulle tillämpa ett renodlat civilrättsligt synsätt skulle kommunen bli ersättningskyldig.

Genom lagstiftarens åtgärder blir det en omöjlighet för kommunen att fullgöra avtalet. Därmed återstår att pröva statens eventuella ersättningskyldighet. Den redovisning som utredningen gör på denna punkt talar enligt min mening för att inte heller staten blir ersättningskyldig. Det är dock angeläget att denna fråga klagörs i det fortsatta lagstiftningsarbetet. Om man skulle finna att staten bör ge begränsad kompensation i någon form till de skorstensfejarmästare som i framtiden mister sin ensamrätt bör lösningen inte vara att hänvisa frågan till en lång, dyrbar och osäker domstolsprövning. Det rör sig här rimligen om mindre summor och att ett begränsat antal företag som inte klarar en framtida konkurrens. Det handlar i praktiken om att värdera inventarier och kostnader för personalavveckling. Sådana frågor är en domstol knappast kompetent att bedöma. Vill man ha en alternativ lösning kan anledning finnas att förutsättningslöst pröva frågan om att inrätta någon form av särskild inlösenämnd i likhet med vad som skedde när busstrafiktillstånden försvann 1985. Detta kräver en särskild lag där bl.a. kriterierna för en sådan värdering anges.

Bilaga 1

Kommittédirektiv

Utveckling av sotningsväsendet, Dir. 1996:115

Beslut vid regeringssammanträde den 19 december 1996

Sammanfattning av uppdraget

En särskild utredare skall föreslå förändringar som, utan att negativt påverka brandskyddet, befrämjar en ökad konkurrens och utvecklar fastighetsägarens inflytande över sotningen av den egna fastigheten. Utredaren skall lämna två alternativa förslag varav det ena avser örändringar inom ramen för befintliga ansvarsförhållanden och det andra innebär förändringar av sotningsverksamheten i linje med det förslag som Räddningstjänstutredningen presenterat.

Förslag från Räddningstjänstutredningen

Regeringen bemyndigade den 25 februari 1993 chefen för Försvarsdepartementet att tillkalla en särskild utredare för att se över formerna för den kommunala räddningstjänsten m.m. (Räddningstjänstutredningen). Enligt direktiven till utredningen (dir. 1993:30) ingick i uppdraget att göra en bedömning av sotningens brandförebyggande betydelse, att pröva om en avreglering av den föreskrivna sotningen kunde göras och att överväga om formerna för att utse skorstensfejarmästare kunde förändras så att inslaget av konkurrens ökade.

Räddningstjänstutredningen avlämnade den 17 maj 1994 sitt betänkande (SOU 1994:67) Räddningstjänst i samverkan och på entreprenad.

I betänkandet föreslås att det kommunala s.k. sotningsmonopolet helt avskaffas och att ansvaret för genomförandet av den föreskrivna sotningen läggs på fastighetsägaren. Ansvaret för brandskyddskontrollen skall läggas på kommunen och utföras separat.

Enligt utredningen måste ett genomförande av förslagen ske gradvis under några års tid. Under denna genomförandefas bör bl.a. ansvarsfördelningen i detalj mellan den statliga tillsynsmyndigheten, kommunen och den enskilde fastighetsägaren samt frågan om upplösning av de nuvarande långtidsavtalen med skorstensfejarmästarna ytterligare penetreras.

Betänkandet har remissbehandlats. Remissinstanserna är inte eniga om den framtida utformningen av sotningsväsendet. Ett flertal remissinstanser framhåller att ansvarsförhållandena, brandskyddsaspekterna, de praktiska frågorna och konsekvenserna för de olika intressenterna vid en förändring av sotningsväsendets funktionssätt inte utretts tillräckligt.

Uppdraget

Utredaren skall föreslå förändringar som, utan att negativt påverka brandskyddet, befrämjar en ökad konkurrens och utvecklar fastighetsägarens inflytande över sotningen av den egna fastigheten. Två principiellt olika alternativ skall utredas. Det ena alternativet innebär att sotningsverksamheten förändras inom ramen för befintliga ansvarsförhållanden inom sotningsväsendet. Det andra alternativet innebär en regelrätt avveckling av sotningsmonopolet så att fastighetsägaren själv väljer sotningsentreprenör. Detta alternativ överensstämmer med Räddningstjänstutredningens förslag. För båda alternativen skall samtidigt studeras i vilken omfattning fastighetsägarens inflytande över sotningen kan vidgas. Denna utvidgning av fastighetsägarens inflytande skall ske utan

att brandskyddet påverkas negativt. Utredaren skall därför härvid redovisa vilka åtgärder som krävs för att kravet på bibehållen brandskyddsnivå skall upprätthållas. Vidare bör det klarläggas vilka arbetsmoment som ingår i brandskyddet.

Att modifiera och utveckla nuvarande sotningsväsende

Det första alternativet utgår från behovet av att modifiera och utveckla den nuvarande ordningen för sotningen. Syftet skall vara att belysa hur sotningsväsendet med i huvudsak bibehållna ansvarsförhållanden skulle kunna utvecklas i fråga om konkurrenspåverkan och fastighetsägarens inflytande på verksamheten.

Utredaren skall i denna del belysa hur en övergång till tidsbegränsade avtal för skorstensfejarmästarna praktiskt kan ske samt hur anbudsupphandling och priskonkurrens kan utvecklas när man utser skorstensfejarmästare.

Sotningsverksamheten styrs i dag i stor utsträckning av utförarens effektivitetskrav, varvid det förutsätts att fastighetsägaren i normalfallet kan anpassa sig till arbetets planering. Fastighetsägarens möjlighet att påverka planeringen och de ekonomiska konsekvenserna härav bör ökas. Utredaren bör ta upp frågan om det skall gå att välja en annan entreprenör än den som kommunen utsett och om fastighetsägarens inflytande på förrättningen i övrigt kan förstärkas.

Att avveckla sotningsmonopolet

Det andra alternativet utgår från Räddningstjänstutredningens överväganden om att avveckla det s.k. sotningsmonopolet. Den ökade konkurrens som torde uppstå vid en sådan ändring bör enligt utredningen leda till ökad effektivitet och kundanpassning. Samtidigt måste brandskyddskraven upprätthållas. För att kunna bedöma möjligheterna att göra en så genomgripande förändring krävs att Räddningstjänstutredningens analys kompletteras och fördjupas.

I denna del skall de rättsliga möjligheterna samt de ekonomiska och tidsmässiga begränsningarna för en upplösning av de nu gällande långtidsavtalen mellan kommunen och skorstensfejarmästaren utredas.

Utredaren skall vidare redovisa förslag till preciserad ansvars- och uppgiftsfördelning mellan fastighetsägaren, entreprenören och kommunen. Härvid skall särskilt följande frågor behandlas.

1. Kan den nuvarande sotningsförrättningen delas upp i två olika moment, rengöringen och brandskyddskontrollen? Utredaren skall särskilt belysa fastighetsägarens ansvar för fastighetens brandskydd vid en sådan uppdelning samt möjligheten att låta vissa fastighetsägare själva rengöra fastighetens uppvärmningsanordning.

2. Vilka skall formerna vara för samhällets brandskyddskontroll av eldstäder, och andra fasta förbränningsanordningar etc.? Hur skall kontroll ske av att föreskriven rengöring verkställs och vilka skall sanktionerna vara vid försummelse?

I fråga om imkanaler för olika ändamål och av olika konstruktion skall dessutom såväl behovet av samt formerna för sotning prövas.

3. Vilka är behoven av utbildning och auktorisation för entreprenörerna respektive brandskyddskontrollanterna?

Att beskriva konsekvenserna

Utredaren skall utförligt redovisa de konsekvenser som de två alternativen medför såväl för samhället som för den enskilde. Framlagda förslag skall innehålla kostnadsberäkningar och underlag för bedömning av finansieringen. Den ekonomiska, juridiska, miljömässiga och praktiska innebörden av lämnade förslag skall belysas. Utredaren skall beakta att det kan finnas särskilda glesbygds-

aspekter på uppdraget.

Utredaren bör, vad gäller frågor om brandskyddets omfattning samt auktorisationsförfarande för entreprenörerna samråda med utredningen (N 1996:07) om uppföljning av den obligatoriska funktionskontrollen m.m.

Utredaren bör vidare samråda med berörda myndigheter och organisationer.

Redovisning av uppdraget m.m.

För utredningsarbetet gäller regeringens direktiv till samtliga kommittéer och särskilda utredare angående redovisning av regionalpolitiska konsekvenser (dir. 1992:50), om att pröva offentliga åtaganden (dir. 1994:23), om att redovisa konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet (dir. 1996:49) och om att beakta jämställdheten mellan könen (dir. 1994:124). Förslag som lämnas av den särskilde utredaren skall belysas även ur ett samhällsekonomiskt och statsfinansiellt perspektiv. Förslag som leder till ökade utgifter eller minskade inkomster för staten skall åtföljas av förslag till omprioriteringar eller andra finansieringsvägar.

Utredaren skall redovisa sitt uppdrag senast den 1 juli 1997.

Bilaga 2

Utländska förhållanden

Utredningen har i korthet studerat förhållandena i Norge, Finland och Tyskland utifrån gällande lagstiftning. Detta redovisas nedan.

Norge

Sotningsverksamheten i Norge regleras dels i lag, dels i förordning. I lagen om brannvern m.m. från 1987, som har till syfte att säkra människor, djur och materiella värden mot brand samt begränsa skadeverkningar vid brandtillfälle och i andra akuta situationer, regleras även om sotningsväsendet. Sotningsväsendet är alltså en del av brandväsendet. Den centrala myndigheten som utför tillsyn och ser till att lagen efterlevs är Departementet vid Direktoratet for brann og eksplosjonsvern.

Kommunstyrelsen skall se till att det finns en brandordning som är gällande i kommunen. I brandordningen skall säkras att brandväsendet och sotningsväsendet är bemannat, organiserat och utförs i enlighet med lagen. All den dokumentation som är nödvändig skall finnas i brandordningen och skall fastställas av kommunstyrelsen. Kommunstyrelsen kan besluta att delegera sina uppgifter i enlighet med lagen till en kommunal nämnd eller brandchefen. Brandchefen är ansvarig för brand och sotningsväsendet i kommunen. Han skall se till att kommunens brandordning efterlevs. Minst en gång om året skall i enlighet med förordningen en förteckning över utförd sotning lämnas av skorstensfejaren till brandchefen. Om något inte är åtgärdat skall skäl härför anges.

Sotningsväsendets uppgift är att sota skorstenar och rökkanaler samt utöra andra uppgifter som ålägges dem. Observeras bör att eldstaden skall fastighetsägaren själv sota. Det sägs inget om att imkanaler skall sotas.

Sotningsväsendet kan, enligt lagen, organiseras på fyra olika sätt dels som ett eget distrikt (kår), dels kan det införlivas i brandförsvaret, dels kan det införlivas tillsammans med en annan kommuns distrikt samt dels kan kommunen ingå kontrakt med en skorstensfejarmästare. I praktiken är det så att sotningsväsendet till största delen sker i kommunal regi.

Kommunen kan föreslå avgift för sotningsväsendet men den fastställas av kommunstyrelsen.

I "Forskrift om feeing og kontroll av fyringsanlegg" finns närmare reglerat om sotning. Där anges att sotning av rökskorstenar och rökkanaler som brukas för uppvärmning av en bostad och där det sker en normal sotbildning, skall sotas två gånger per år. Bostäder där uppvärmningen sker huvudsakligen av elektrisk uppvärmning skall sotning ske en gång per år. Om det sker mer än normal sotbildning skall sotning ske oftare vilket brannstyret kan besluta om. Fritidshus som endast bebos kortare delar av året, avlägset belägna bostadshus där skorstensejarens åtkomst kan vara osäker och tidskrävande kan brannstyret beresta om och när det skall sotas. Skorstenar och rökkanaler som brukas i samband med större anläggningar med stor sotbildning skall det sotas minst en gång varannan månad. Brannstyret kan bestämma om kortare eller längre sotningsintervall utifrån brukaren, bränslets art samt eldningsätt.

Skorstensfejaren skall vid sotningen se till att det han sotar samt det som finns i anslutning därtill är i gott skick. Om inte skall skorstensfejaren kontakta fastighetsägaren och påtala problemet samt ge de råd och anvisningar som är till nytta.

Finland

Även i Finland är sotning obligatoriskt. Den regleras i lag och förordning.

Kommunen svara för att sotning skall ske. Skorstensfejare skall utföra sotningen. De gör samtidigt en kontroll så att inga fel föreligger på t.ex. eldstäderna. Kommunen bestämmer i vilken form som sotningen skall utföras. Kommunen väljer då mellan att driva verksamheten i kommunal eller privat regi. Det stora flertalet drivs som i Sverige i privat regi.

Brandchefen eller brandmyndigheten har ett övergripande ansvar för sotningen. De utför också brandsyn eller en brandförebyggande kontroll en gång mellan varje år upp till vart tionde år. Tillsyn av det kommunala branförsvaret sker även av Länsstyrelserna och Inrikesministeriet.

Sotningen har ett brandförebyggande syfte och det skall motverka soteldar.

Sotning och brandskyddskontroll sker av eldstäder jämte tilläggsanordningar, kanaler och spjäll.

Sotning sker mer sällan, i genomsnitt sotas en vedeldad eldstad en gång per år. Kommunen kan bestämma om längre och kortare frister. Avgiften för sotning är reglerad på det sätt att staten genom inrikesministeriet bestämmer mängden av enheter per objekt och kommunen bestämmer priset på enheten. Utbildning sker i skorstensfejarnas förbunds regi men staten ger ekonomisk bidrag härför.

Det är intressant att notera att det har lagts ett förslag inom nya lagförslaget till förändring av sotningsväsendet i Finland. Det föreslås där bl.a. att kommunen skall ges en ytterligare möjlighet att välja hur sotningen skall bedrivas nämligen i fri konkurrens. Det är således kommunen som skall besluta om sotningen skall drivas kommunalt, privat eller i fri konkurrens.

Förslaget innebär dessutom att fastighetsägaren och inte kommunen skall ha ansvar för att sotning sker. Fastighetsägaren får då välja vilken sotare som skall utföra sotningen åt honom såvida denne är kompetent härför. Det skall komma att finnas två till tre olika frister om hur ofta sotning skall ske. Den nya lagen medför således nya sotningsregler.

Den nya lagen, räddningstjänstlagen, planeras att träda i kraft år 1999 eller år 2000.

Tyskland

Sotningen och brandskyddskontrollen regleras i en lag på förbundstatsnivå. Lagen anger att sotning och brandskyddskontroll skall ske samt att fastighetsägaren skall lämna tillträde till skorstensfejaren. De närmare bestämmelserna meddelas i en förordning för respektive delstat. Varje delstat äger besluta om sotningsdistriktets storlek och indelning. Endast en skorstensfejaremästare och en skorstensfejare och en lärling kan arbeta i ett sotningsföretag.

Tillsynen sker av ett departement inom respektive delstat. De kommunala nämnderna har ett begränsat kommunalt ansvar. Alltså har kommunen någon form av ansvar.

Sotningsväsendets uppgifter i Tyskland är förutom sotning och brandskyddskontroll av eldstäder, rök- och avgaskanaler för att förebygga brand och övriga hälsorisker även att göra emissionsmätningar ur miljöskyddssynpunkt och rök- och avgasanalyser samt rådgivning för energibesparing.

Om ett fel uppstår föreläggs fastighetsägaren att avhjälpa felet.

I Tyskland finns inget krav på att rengöring skall ske av imkanaler.

Frister eller intervall för sotning bestäms av varje delstat. Det kan sägas att en oljeeldad anläggning skall sotas och brandskyddskontrolleras en gång per år. Vedeldade anläggningar skall sotas och kontrolleras tre gånger per år. En gång om året sker en emissionsmätning på alla anläggningar som eldas med gasformiga och flytande bränslen med märkeseffekt överstigande 11 kW. Detta sker även på fastbränsleeldade anläggningar med en märkeseffekt överstigande 15 kW. Samtliga anläggningar skall brandskyddskontrolleras extra noggrant en gång vart femte år.

¹ Se SRV:s insatsstatistik.

² SSR:s rikstäckande verksamhetsstatistik.

³ Boverkets redovisning av den obligatoriska ventilationskontrollen.

⁴ PBL 9 kap 6 §.

⁵ SSR:s rikstäckande verksamhetsstatistik.

⁶ SFS 1994:847

⁷ SOU 1997:177